

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Türk İslâm Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**MUHAMMED b. HANEFİYYE CENKNÂMESİ (MİLLİ KÜTÜPHANE 06
MİL YZ A 9260/1) TRANSKRİPSİYON-METİN-TAHLİL**

Halit YETKİN

Diyarbakır 2016

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Türk İslâm Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**MUHAMMED b. HANEFİYYE CENKNÂMESİ (MİLLİ KÜTÜPHANE 06
MİL YZ A 9260/1) TRANSKRİPSİYON-METİN-TAHLİL**

Halit YETKİN

Danışman
Prof. Dr. Abdurrahman ACAR

Diyarbakır 2016

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Muhammed b. Hanefiyye Cenknâmesi (Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 9260/1) Transkripsiyon-Metin-Tahlil” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin üç yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

13/07/2016

Halit YETKİN

ÖNSÖZ

Halk anlatıları nesilden nesle sözlü kültür ortamı içerisinde aktararak günümüze kadar ulaşır. Bu anlatılar zamanla yeni olay ve şahıs kadrosunun eklenmesiyle muhteva bakımından zenginleşir. Muhteva bakımından zenginleşen sözlü edebiyat ürünleri ilk anlatıcısından ayrılarak halka ait olur, anonimleşir. Bu ürünler dış dünyaya kapalı toplumlarda ve küçük yerleşim birimlerinde halen canlılığını ve güncelliğini muhafaza etmektedir.

Cenknâme, Osmanlıca metine mümkün olduğu kadar bağlı kalınarak transkripsiyon edilmiştir. Çalışmamızın amacı transkripsiyon edilen metnin motifler ve muhteva bakımından incelenmesidir. Bu bakımdan metin tamiri yapılmamıştır. Anlam bütünlüğünü sağlamak için bir kaç yerde dipnotta göstermek kaydıyla düzeltme yapılmıştır. Vezin, kelime ve mısralarda görülen hatalar ve eksiklikler metnin orijinalinde yer alan hatalardır.

Çalışmalarım esnasında gerek konu seçme hususunda gerekse tezimi tamamlama hususunda yardımlarını esirgemeyen danışmanım sayın Prof. Dr. Abdurrahman Acar'a teşekkürü bir borç bilirim.

Halit Yetkin

Diyarbakır 2016

ÖZET

Bu çalışmamızda cihat etme düşüncesiyle yola çıkan Muhammed Hanefi'nin hayat serüvenini tahlil etmeye çalıştık. Öncelikle Osmanlıca metin Türkiye Türkçesine transkripsiyon edildi. Sonra metinde yer alan beyitler tek tek incelenmiştir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Muhammed Hanefi manzumelerinin kim tarafından yazıldığı, dil özellikleri, manzumede geçen şahıs, yer ve mekân, savaş aletleri ele alınmıştır.

İkinci bölümde; Cenknâme'de geçen klasik halk hikâyeleri motifleri ile dini ve tasavvufi motifler incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; Türkçe transkripsiyonlu metine yer verilmiştir. Ayrıca metinde; unutulmuş veya bilinmeyen kelimelerin yer aldığı bir sözlük eklenmiştir. Son olarak el yazması metin ekler bölümüne dahil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Muhammed Hanefi, Edebiyat, Cenknâme, İslâm,

Halit Yetkin

Diyarbakır 2016

ABSTRACT

In this study, we tried to analyze the resulting Muhammad Hanafi way of life adventures with the idea of jihad. First, Turkey Turkish Ottoman texts were transcribed . Then in the text couplets it was examined individually.

Our study consists of three parts. In the first part; Mohammed Hanafi by whom the poem was written, language features, poem last person, place and space, instruments of war were discussed.

In the second part; religious and mystical motifs with classical folk tales motifs were examined.

In the third part; Turkish transcription is given in the text. Also in the text; A glossary has been added, where the forgotten or unknown words. Finally, the hand writing was included in the appendix text .

Key Words

Mohammed Hanafi, Cenk Average, Literature, Islam

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED B. HANEFİYYE VE CENKNÂMESİ

1.1. MUHAMMED HANEFİ/HANEFİYYE CENKNÂMESİNİN TARİHÇESİ	4
1.2. DİL ÖZELLİKLERİ	5
1.3. CENKNÂME'NİN OLAY ÖRGÜSÜ	6
1.4. MUHAMMED b. HANEFİYYE/HANEFİ	9
1.4.1. Muhammed b. Hanefiyye'nin Tarihi Hayatı.....	10
1.4.2. Muhammed b. Hanefiyye'nin Menkıbevi Hayatı	12
1.5. CENKNÂMEDE İSMİ ZİKREDİLEN ŞAHISLAR.....	20

1.5.1. PEYGAMBERLER.....	20
1.5.2. Ashap	30
1.5.3. Cenknâmedeki Diğer Şahıslar	45
1.6. CENKNÂMENİN GEÇTİĞİ YER VE MEKANLAR	50
1.6.1. Medine	50
1.6.2. Mağrib ili.....	50
1.6.3. Tabut'un Korusu	51
1.6.4. Hz. Peygamber Ravzası	52
1.7. CENKNÂMEDE HAYVANLAR	53
1.7.1. Düldül	53
1.7.2. Gazel/Geyik	54
1.7.3. At	55
1.8. CENKNÂMEDE ADI GEÇEN SAVAŞ ALETLERİ	56
1.8.1. Zülfikar.....	56
1.8.2. Sügü/Süngü	56
1.8.3. Kılıç	57
1.8.4. Gürz	58
1.8.5. Kemend	58
1.8.6. Mancınık	59

İKİNCİ BÖLÜM

CENKNÂMEDE ADI GEÇEN MOTİFLER

2.1. KLASİK HALK HİKÂYELERİ MOTİFİ	60
2.1.1. Bade İçme	60
2.1.2. Rüya.....	61
2.1.3. Baş Kesme	62
2.1.4. Ava Çıkma	62
2.1.5. Geyik/Ceylân	63
2.1.6. Kuyu/Zindan	64
2.1.7. Kadının Savaşması	64

2.1.8. Aslan/Kaplan.....	66
2.1.9. Sayı Motifleri	66
2.2. DİNÎ VE TASAVVUFÎ MOTİFLER.....	68
2.2.1. Allah İnancı	68
2.2.2. Hz. Peygamber İnancı	69
2.2.3. Hz. Hızır.....	70
2.2.4. İblis	70
2.2.5. Hûrî.....	71
2.2.6. Ashap	71
2.2.7. Gaziler.....	71
2.2.8. Zinâ/Nikah Kavramı	72
2.2.9. Kelime-i Şehâdet.....	72
2.2.10. Din İçin Savaşma/Cihat	73
2.2.11. Dua Etme	73
2.2.12. Din Değişirme	74

ÜÇÜNCÜBÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

SONUÇ.....	139
KAYNAKÇA	141
SÖZLÜK.....	146
EKLER	162

KISALTMALAR

<i>age.</i>	Adı geçen eser
<i>Ar.</i>	Arapça
<i>bk.</i>	Bakınız
<i>böl.</i>	Bölüm
<i>bs.</i>	Baskı, basım
<i>C.</i>	Cilt
<i>DÜ</i>	Dicle Üniversitesi
<i>Hz.</i>	Hazreti
<i>Nu.</i>	Numara
<i>s.</i>	Sayfa
<i>vr.</i>	Varak
<i>yy.</i>	Yüzyıl
<i>TDK</i>	Türk Dil Kurumu
<i>TDV</i>	Türkiye Diyanet Vakfı
<i>çev.</i>	Çeviren
<i>yay</i>	Yayımları
<i>ed.</i>	Editör
<i>hızr</i>	Hazırlayan
<i>der</i>	Dergi
<i>m.</i>	Metre
<i>T.T.K.</i>	Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

İslâmiyet'in kabulüyle birlikte Türk Edebiyatı'nda İslâm muhtevalı ürünler vücuda getirilir. Bu ürünlerin bir kısmı savaş konusunu işleyip Anadolu destanları, halk hikâyeleri mahiyetindedir. Genellikle bir kahramanın savaşlarda sergilemiş olduğu başarılar, sosyal vicdanın yaratmış olduğu bir şahsiyetle bütünleşir. İşte bu şahsiyetlerden biri çalışmamızın konusu ve Hz. Ali'nin oğullarından biri olan Muhammed b. Hanefiyye'nin hayatının anlatıldığı manzum bir cenknâmedir. Bu cenknâmeler Türk İslâm Edebiyatı'nda Muhammed Hanefi Cenknâmeleri'yle bilinmektedir. Genel olarak cenknâmeler halkın dini duygu ve düşüncelerini diri tutmak, onlara moral vermek amacıyla oluşturulmuştur.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ali ve onun soyundan gelenlerle ilgili Türk İslâm Edebiyatı'nda edebi türler kaleme alınmıştır. Hz. Ali'nin oğulları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin ile ilgili özellikle Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesi hadisesinin anlatıldığı "Kerbelanâme" adıyla bilinen mersiyeler yazılmıştır. Bunların yanında yine Hz. Ali'nin savaş ve gazalarının anlatıldığı cenknâmeler edebiyatımızda mevcuttur. Özellikle bu alanda İsmet Çetin'in "Türk Edebiyatı'nda Hz. Ali Cenknâmeleri" adlı çalışması ile Jean Louis Mattei'nin "Hz. Ali Cenknâmeleri" adlı çalışması tezimizi yazarken istifade ettiğimiz baş yapıtlardandır. Hz. Ali'nin bir başka oğlu Muhammed b. Hanefiyye için de edebi manzumeler yazılmıştır. *"Muhammed b. Hanefiyye'nin kahramanlıklarının anlatıldığı, konusu tarihi olaylara uygun olmayan dini-destanî*

hikâyeler Türk halk edebiyatında Muhammed Hanefi Cengi, Fars edebiyatının etki alanındaki Güneydoğu Asya ülkelerinde Hikayati-ı Muhammed Hanefiyye adıyla şöhret bulmuştur."¹ Buradan hareketle üzerinde çalıştığımız metnin bir cenknâme olması ve Osmanlıca el yazması metinde "Muhammed Hanefi" şeklinde yazılmasından dolayı tezimizde "Muhammed Hanefi" yazımını kullanmayı uygun gördük. Muhammed b. Hanefiyye'nin tarihi hayatı ile bu cenknâmelerde geçen menkıbevi hayatının birbirinden neredeyse bağımsız olduğu görülmüştür. Muhammed b. Hanefiyye'nin tarihi hayatını İbn-i Sa'd'ın "Kitâbü't Tabakati'l Kebir" ile Mustafa Öz'ün D.İ.A. için hazırladığı "Muhamed b. Hanefiyye" maddesinden yararlanarak cenknâmede geçen menkıbevî kişi ile karşılaştırdık.

Mehmet Atalan'ın "Türk Kültüründe Muhammed Hanefi Cenknâmeleri" adlı doçentlik tezi bu alanda yapılmış en geniş kapsamlı çalışma olduğu görülmüştür. Atalan bu çalışmasında cenknâme nüshalarını karşılaştırmış Muhammed b. Hanefiyye'nin tarihi hayatını cenknâmelerdeki hayatıyla karşılaştırmış olup özellikle Muhammed b. Hanefiyye'nin tarihi hayatında maruz kaldığı mezhebi çatışmaları ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Fakat cenknâmede yer alan motiflerin tespiti ve yorumlanması hususunda bir boşluğun olduğu görülmüştür. Biz bu çalışmamızda daha önce kimse tarafından Latin harflerine transkripsiyon edilmeyen Ankara Milli Kütüphanedeki Yazmalar Koleksiyonu 06Mil Yz A9260/1 arşiv numaralı metni Latin harflerine transkripsiyon edip bu metinde yer alan motifleri anlamaya ve yorumlamaya çalıştık. Tabi bu çalışmayı yaparken Atalan'ın çalışmasından mümkün olduğu kadar istifade etmeye çalıştık. Metinde yer alan motifleri tespit etmek için ise Ali Berat Alptekin'in "Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı" adlı eseri bize rehber olmuştur.

Cenknâme Osmanlıca el yazması bir metindir. Nazım şeklinde yazılmış olup beyit nazım biçimi kullanılarak kaleme alınmıştır. Üzerinde çalıştığımız metin Ankara Milli Kütüphanedeki Yazmalar Koleksiyonu 06Mil Yz A9260/1 arşiv numaralı metindir. Eser adı Hikâye-i Manzûme Muhammed Hanefi olarak kayıtlıdır. Müstensih Hüseyin b.

---

¹ Mustafa Öz, Muhammed b. Hanefiyye, **D.İ.A.**, C.30, s.539

İbrahim olup onun hayatı hakkında herhangi bir bilgiye rastlayamadık. İstinsah tarihi Hicri (1165) Miladi (1751) olarak kayıtlıdır. Yazı türü harekeli nesihtir. Metnin yer aldığı cilt mıklepli olup üzeri aşınmış kahverengi ve meşin kaplıdır.²

Araştırma konumuz olan cenknâmenin muhtevasına bakıldığında olay eksenli oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Cenknâme'de olaylar ön plana alındığından dinî ve tasavvufî motiflere sınırlı sayıda yer verildiği görülmüştür. Sınırlı sayıda olan bu motifler mümkün olduğunca tespit edilmeye çalışıldı. Daha sonra bu motifler anlamlandırılıp diğer edebi türlerde yer alan özellikle halk hikâyelerindeki motiflerle kıyas edilmeye çalışıldı.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Muhammed Hanefî manzumelerinin kim tarafından yazıldığı, dil özellikleri, olay örgüsü, manzumede geçen şahıs, yer ve mekân, savaş aletleri adlarının geçtiği beyitler kaynak kitap ve benzer eserlerden alınan alıntılarla şerh edilmiştir. İkinci bölümde; Klasik halk hikâyeleri motifleri ile dinî ve tasavvufî motifler ve bunların alt başlıkları incelenmiştir. Üçüncü bölümde; Osmanlıca elyazması metin Türkçeye transkripsiyon edilmiştir. Ayrıca, unutulmuş veya bilinmeyen kelimelerin yer aldığı bir sözlük eklenmiştir. Son olarak el yazması metin ekler bölümüne dahil edilmiştir.

---

² https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=150207#(Erişim Tarihi 22.10.2015)

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED b. HANEFİYYE VE CENKNÂMESİ

1.1. MUHAMMED HANEFİ/HANEFİYYE CENKNÂMESİNİN TARİHÇESİ

Muhammed Hanefi Hikâyeleri'nin Türk Edebiyatı'nda Tursun Fakı tarafından yazıldığı bilinmektedir. Tursun Fakı'nın hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. Osmanlı Devleti'nin kurucularından Osman Bey döneminde yaşadığı tahmin edilmektedir. Şeyh Edebâli'nin damadı olup tefsir, fıkıh ve hadis dersleri almıştır. Osman Gazi ile savaflara katılıp askerlere gazilik yapmıştır. Vefatı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Türbesi Bilecik'te Şeyh Edebâli zaviyesi içerisinde yer almaktadır. Muhammed Hanefi Cenknâmesini muhtemelen Anadolu'da müslüman Türk birliğinin sağlanması için gayret sarf edilen bir dönemde dini heyecan ve cihat anlayışını pekiştirmek amacıyla yazmış olabilir. Cenknâme mesnevi nazım şeklinde yazılmıştır.³ Hikâyeyi yazan Tursun Fakı'nın; ahlak, fedakârlık, fazilet ve yiğitlik gibi meziyetlerle birlikte dini terbiye ve öğüt vermeyi ihmal etmediği görülmüştür.

Muhammed Hanefi'nin mücadelesinin Battal Gazi'nin mücadelesine benzediği görülmektedir. Battal Gazi Hikâyeleri; Hz. Peygamber'in soyundan geldiğine inanılan

---

³ Numan Külekcı, **11.-20. Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özellikleriyle Mesnevi Edebiyatı Antolojisi**, Aktif Yay., Erzurum 1999, C. 2, s.354

Seyit Battal Gazi'nin müslümanlığı yaymak amacıyla yapmış olduğu ve zaman zaman olağanüstü boyutlara ulaşan savaşlarını anlatır.⁴ Bu iki hikâyede konunun işlenişi ve olay örgüsünün birbirine benzediği görülmektedir.

1.2. DİL ÖZELLİKLERİ

Eser, Türk dilinin Arapça ve Farsça dillerinin etkisi altına girmediği bir dönemde yazılmıştır. Eski Anadolu Türkçesi'nin dil özelliklerini barındırdığı görülmüştür. O dönemki Türkçe'de bulunan arkaik kelimeler, deyimler ve atasözleri metin içerisinde muhafaza edilmiştir.

Uzun hacimli edebi anlatılar özellikle Eski Türk destanları, uzun hacimli halk hikâyeleri ve cenknâmeler mesnevi tarzında yazılmıştır. İncelemiş olduğumuz Muhammed Hanefi cenknâmesi bu bilgidен hareketle mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır.⁵ Mesneviler genellikle aruz ölçüsünün kısa kalıplarıyla yazılır. Bu kalıplar Fâilâtün Fâilâtün Fâilün, Feilâtün Feilâtün Feilün, Mefâilün Mefâilün Fâilün'dür. Mesnevi nazım biçiminde her beyit farklı bir kafiye ile yazılabildiği için edebiyatımızda destanlar, halk hikâyeleri, cenknâmeler gibi kısacası uzun hacimli edebi türler mesnevi şeklinde yazılmıştır.⁶ Ayrıca dini-tasavvufî Türk Edebiyatı'nda Tevhid, Naat, Münacaat, gibi dinî ve tasavvufî temaların yer aldığı edebi türler mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır.⁷

Muhammed Hanefi Cenknâmesi daha çok meclis ve kıraathânelerde okunmak üzere kaleme alınmış, Ahmet Kartal'ın ifadesiyle bir "halk tipi mesnevisi"dir. Bu eserin asıl gayesi hikâyeyi manzum ve kafiyeli olarak okuyan ve dinleyenlere aktarmak onlara hoşça vakit geçirmek, yeri geldikçe nasihatler vermektir. Burada insan, hayvan, savaş ve tabiat manzaraları gibi bir şairin çizmesine imkân veren birçok nesne ve hadiseler bulunmasına rağmen edebi tasvire yönelik çok az beyte yer verildiği görülür. Hikâyeyi

---

⁴ M. Öcal Oğuz (ed.), **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004, s.21

⁵ Vasfî Mahir Kocatürk, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Edebiyat Yay., Ankara 1970, s.143

⁶ Haluk İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergah Yay., İstanbul 2010, s.59

⁷ Abdurrahman Güzel, Ali Torun, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Akçağ Yay., Ankara 2005, s.187

anlatan veya yazan kişinin sanat yapma gayesi olmadığı görülür. Hatta hikâyenin muhtevasına bakıldığı zaman düşüncenin insanlara aktarılması niyeti açık bir şekilde belirmektedir. Zaman zaman okuyucuyu heyecanlandırmak için kahramanın iki yüz, yüz bin, yedi yüz bin askerle savaşması gibi mübalağalı bir anlatımla okuyucuya sunulduğu görülür.⁸

1.3. CENKNÂME'NİN OLAY ÖRGÜSÜ

Cenknâme Allah'a münacatlarla başlar. Devamında bazı peygamberlerin adı anılmış. Sırasıyla Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsmail, Hz. Davud, Hz. Eyüp, Hz. Yahya ve Hz. Zekeriyâ'nın halk arasında anlatılan kıssalarına telmihte bulunulmuş, sonrasında Hz. Peygamber ve dört halifenin ismi söylenmiş. Bu girizgâhtan sonra okuyan ve dinleyenlerden salâvat getirilmeleri istenilerek asıl konuya giriş yapılmıştır.(2a-2b)

Hz. Peygamber'in vefatından sonra aşap onun gidişine çok üzülmüş. Bu üzülenlerden biri de Hz. Ali'dir. Hz. Ali bir gün Hz. Peygamber'in ravzasında konaklarken uykuya dalar ve rüya görür. Rüyada Hz. Peygamber gelir ona artık üzülmemesini söyler. Sonrasında ise savaşlarda kendisine yoldaşlık yapacak, Hasan ve Hüseyin'e kardeş olacak bir erkek evladının doğacağını müjdeler. Bu oğlana kendi adının verilmesini tembihler. Rüyadan uyanan Hz. Ali hemen eve koşarak rüyayı Hz. Fatma'ya anlatır. Rüyayı duyan Hz. Fatma çok sevinir ve Allah'a şükreder.(2b-3b)

Belli bir süre geçtikten sonra çocuk doğar. Doğan bu çocuk o kadar güzel ki yüzü ay gibi parlak, çehresinde Allah'ın nuru belirir. Günden güne çocuk büyür on yaşına gelir. On yaşındaki Muhammed Hanefî akıllı ve hünerli bir kişiliğe sahiptir. Babası Hz. Ali bir gün savaşa gitmek için Zülfikar'ı kuşanır, Düldül'e biner, hazırlık yapar. Onu gören Muhammed Hanefî; "Ne olur beni de savaşa götür, ben de sizin gibi kafirle cihat

---

⁸ Ahmet Kartal, **Doğunun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatı'nda Mesnevi**, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2014, s.265

edeyim" der. Hz. Ali ona "Sen daha çocuksun cihat etmek sana uygun değil, sen bunun yerine Medine dağlarına ava çık" der. Bunun üzerine Muhammed Hanefi hazırlıklarını yapar ve ava gider. Avdayken bir ceylanla karşılaşır. Bu ceylan o kadar güzelmiş ki Muhammed Hanefi bu ceylanı yakalayıp eve götürmek ister. Ceylanın peşinden giden Muhammed Hanefi bakar ki etrafı çevrili, cennet kadar güzel olan bir bahçede bulur kendini. Belli bir süre geçtikten sonra gün ağarmaya başlar orada uykuya dalar.**(3b-5a)**

Muhammed Hanefi'nin uyuduğu bu bahçe Tabut adlı bir kafire aittir. Bahçeyi iki yüz asker korur. Gece ve gündüz on asker bahçede devriye nöbetine çıkarlar. Devriyede olan askerler bakar, üzerinde cenk elbiseleri olan kaplan gibi heybetli ve aslanlar gibi uyur vaziyette olan Muhammed Hanefi'yi görürler. Atının kişnemesi üzerine Muhammed Hanefi uykudan uyanır. Savaş pozisyonu alarak atına biner, hazırda bekler. Daha sonra o on askerin baş pehlivanı Muhammed Hanefi'ye bu bahçenin yasaklı bir yer olduğunu, sahibinin ise gaddar Tabut olduğunu söyler. Devamında "Eğer bizimle gelip beyimizin elini öpersen belki beyimiz seni affeder" der. Muhammed Hanefi buna karşılık şunları söyler. " Ben Tanrının aslanı Ali'nin oğluyum. Annem Fatmatü'l Zehra'dır, Hasan, Hüseyin kardeşlerim, Muhammed Mustafa (s.a) ise benim dedemdir. Ben korkusuz Muhammed Hanefi'yim" der. "Hadi işinize bakın yoksa boynunuza ip takarım". Bu sözler üzerine on kafir diğer arkadaşlarına da haber vererek toplanır. Bu çocuğun onların en büyük düşmanı olan Hz. Ali'nin oğlu olduğunu anlarlar. Çocuğu tutsak edip Tabut'a götürmeleri fikriyle Tabut'un onları mükâfatlandıracağını düşünürler. Daha sonra Muhammed Hanefi'ye saldırırlar. Muhammed Hanefi süngüsünü eline alıp düşmanın içine doğru atını sürer. Her darbeye on kâfiri yere yıkar. En sonunda o iki yüz askerin baş pehlivanını öldürüp başını keser. Kestiği bu başı Medine meydanında bir direğe bağlar.**(5a-6b)**

Hz. Ali cenknâmenin başında gittiği savaştan döner. Meydanda asılı olan başı görür, sonra;"Bu kimin başıdır! Ben hayatım boyunca birçok savaş yaptım fakat bunun gibi bir kâfir başı kesmedim. Bu başı kesen kim ise o gerçek bir kahramandır" der. Ashap bu başı kesen kişinin oğlu Muhammed Hanefi olduğunu söyler. Bunu duyan Hz. Ali hemen eve koşar ve oğlu Muhammed Hanefi'yi kucaklayıp öper. Daha sonra

Muhammed Hanefi, başından geçen olayları bir bir anlatır. Hz. Ali kendisinin çok düşmanı olduğunu, bunlardan birinin Tabut olduğunu ve Tabut'un çok askeri olduğunu söyleyerek oğlu Muhammed Hanefi'nin bundan sonra ava giderken daha dikkatli olması gerektiğini söyler.(6b-7b)

Hz. Ali belli bir süre geçtikten sonra gazileri yeniden etrafına toplayarak savaşa gider. Muhammed Hanefi ise evde kalır. Evde oturmaktan sıkılan Muhammed Hanefi daha önce gördüğü ceylanı aramaya gider. Ceylanı görür onu kovalar ve tekrar bu yasaklı bahçeye girer. Bahçede bu sefer Tabut'un yedi yüz askeri bekçilik yapıyormuş. Muhammed Hanefi savaş pozisyonu alarak bu askerlerle karşı karşıya gelir. Bu esnada Allah'tan yardım ister ve dua eder. Daha sonra salavat getirerek düşmana doğru ilerler. Savaşta düşmandan üç yüz asker öldürür. Aynı zamanda yetmiş yerinden yaralanır. Yakınlarda gördüğü bir tepeye gider ve orada dinlenir. Kalan dört yüz asker bir araya gelerek plan yapmaya başlar. Bu askerlerin başında Rüstem adlı bir pehlivan vardır. Rüstem bir plan yapar onu diğer askerlere anlatır. Sonra Muhammed Hanefi'ye hücum ederler. Muhammed Hanefi, atının ayağının bir taşa takılması sonucu yere düşer. Düşman hemen etrafını sarar, kırk halatla bağlayıp onu Tabut'a götürürler. Tabut bu olaya sevinir ve çocuğu şehir meydanında asmayı düşünür. Fakat askerler: "Bu çocuk Hz. Ali'nin oğludur. Hz. Ali oğlunun asıldığını duyarsa gelir hepimizi öldürür. Asmak yerine onu zindana atalım" der. Daha sonra "Eğer dinimizi kabul ederse güzeller güzeli kızın Mine'yi ona verelim."der. Bu fikir Tabut'un hoşuna gider ve akşam olunca oğlana sazlı içkili bir meclis hazırlar. Sofrada yemek esnasında Tabut eline bir şarap kadehi alır ve Muhammed Hanefi'ye ikram ederek içmesini ister. Fakat Muhammed Hanefi: "İçkiyi dedem Hz. peygamber içmedi, babam Hz. Ali yakınından bile geçmediyse ben asla o haramı içmeyeceğim" der. Tabut bunun üzerine kızı Mine'yi çağırır ve bir teklifte bulunur. İslâm Dini'ni bırakıp kendisinin dinini seçmesi durumunda kızı Mine'yi cariye olarak ona verecektir. Fakat Muhammed Hanefi: "Ben dünya zevki için, bir kız için dinimden katiyen vazgeçmem" der. Bu sözleri duyan Tabut öfkelenir ve çocuğu zindana attırır.(7b-12b)

Mine Hatun Muhammed Hanefi'yi görür görmez ona aşık olur ve onu unutamamaktadır. Daha sonra dayanamayıp zindana gider. Önce zindanın bekçisini öldürür. Daha sonra zindanın kapısına bırakılan ve ancak on kişinin kaldırabildiği büyük taşı kaldırır ve Muhammed Hanefi'yi kurtarır. O esnada Mine, Muhammed Hanefi'nin isteği üzerine Müslüman olur. Sonra ikisi birlikte Tabut'un sarayından kaçmaya başlarlar. Tabut onların kaçtığı haberini duyunca çok öfkelenir. Hemen yüz bin askerini hazırlar, onların peşine gönderir. Bu askerler Mine ve Muhammed Hanefi'ye yetişince; Mine, Muhammed Hanefi'ye:"Sen kaç git. Ben babamın askerleriyle savaşırım" der. Muhammed Hanefi ise:"Benim atalarım savaştan hiçbir zaman korkup kaçmadı. Ben asla kaçıp gitmem" der. Böylece ikisi sırt sırta vererek düşmanla savaşıma başlar. Savaş üç gün üç gece sürer. Askerlerin bir ilerleme sağlayamaması üzerine Tabut bu sefer Rüstem'i çağırır ve ona:" Eğer Muhammed Hanefi'yi bana getirirsen kızım Mine'yi sana vereceğim" der. Bu teklif Rüstem'in hoşuna gider, Rüstem savaşa dahil olur. Rüstem, Muhammed Hanefi ve Mine ile karşı karşıya gelir. Mine bir süngü darbesiyle Rüstem'i attan düşürür. Sonra o heybetli Rüstem'in başını keser. Bu arada savaş devam etmektedir. Muhammed Hanefi esir düşer. Esir düşen Muhammed Hanefi Allah'a tekrar dua eder. "Ey Allah'ım! Babamı ve kardeşlerim Hasan ve Hüseyin'i bana yardıma gönder." der. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hz. Ali'nin rüyasına girer ve ona oğlunun başının dertte olduğunu söyler. Hz. Ali hemen gazilerini toplayarak oğlunu kurtarmaya gider. Düşmanla çok kanlı bir savaş yapar. Savaşı Hz. Ali kazanır. Hz. Ali savaş ganimeti olarak Tabut'tan üç yıllık vergi vermesini ve kızı Mine'yi oğlu Muhammed Hanefi'ye vermesini ister. Tabut'un bu teklifi kabul etmekten başka çaresi kalmamıştır. Son olarak Muhammed Hanefi Mine'yi alarak muradına erer ve mutlu bir hayat sürer. Hz. Ali ise Hz. Peygamber'in yolundan gitmeye, cihat etmeye devam eder.(12b-20b)

1.4. MUHAMMED b. HANEFİYYE/HANEFİ

Cenknâmenin başkahramanı olan Muhammed Hanefi'yi gerçek hayatı ve Cenknâme'de geçen menkıbevî hayatı olmak üzere iki başlıkta incelemenin, onu anlamak açısından daha uygun olacağı düşünüldü. Cenknâme'de adı geçen Muhammed Hanefi'nin aslında tarihteki Muhammed b. Hanefiyye'den hareketle olağanüstü özellikler

atfedilerek oluşturulduğu görülür. Muhammed Hanefi'yi Mustafa Öz'in D.İ.A. için hazırladığı "Muhammed b. Hanefiyye"⁹ maddesini referans alarak menkıbevî kişiliğiyle kıyaslamaya çalıştık.

1.4.1. Muhammed b. Hanefiyye'nin Tarihi Hayatı

Muhammed b. Hanefiyye 637 yılında Medine'de doğmuştur. Hz. Ali'ye gelecekte bir oğlu olacağı ve bu oğlana Muhammed isminin verilmesi için Resul-i Ekrem'den izin aldığı rivayet edilir.¹⁰ Annesi Havle bint Cafer¹¹ b. Kays b. Mesleme b. Ubeyd b. Sa'lebe b. Düel b. Hanefiyye b. Lüceym b. Sa'b Ali b. Ebu Bekr b. Vâil'dir.¹²

Hz. Ali'nin halife seçildiği günlerde yirmi yaşlarında olan Muhammed cesaret ve kahramanlığıyla tanındı. isteksiz olarak katıldığı Cemel Vak'ası ve Siffin Savaşı'nda babasının sancağını taşıdı.¹³ Tarihi hayatında cesaret ve kahramanlığıyla bilinen Muhammed b. Hanefiye menkıbevî hayatında da benzer özelliklerle karşımıza çıkmaktadır.

Hz. Ali'nin oğlu olması münasebetiyle ismi sürekli siyasi olaylarla anılmıştır. Muaviye'nin ölümü sırasında Medine'de bulunup Yezid'e biat etmiştir. Bu esnada Yezid'e biat etmeyen kardeşi Hz. Hüseyin'e karşı çıkıp bu düşüncesinin yanlış olduğunu ve bu düşüncesinden vazgeçmesinin onun için daha hayırlı olacağını söylemiştir. Fakat Hz. Hüseyin düşüncesinden vazgeçmemiş daha sonra Yezid tarafından şehit edilmiştir. Muhammed b. Hanefiyye'nin bu olaya çok üzülmüş olmasına rağmen Yezid'in ona sunduğu lütufları kabul etmekte bir mahsur görmemiştir. O, yaşadığı dönemde pek çok kimse tarafından Ehl-i Beyt'in tabi lideri olarak bilinen Muhammed Hanefi, Yezid'e

---

⁹ Mustafa Öz, a.g.e., C.30, s.537

¹⁰ İbn-i Sa'd, *Kitâbü't Tabakati'l Kebir*, (Çev. Adnan Demircan), Siyer Yay., İstanbul 2014, C.5, s.91-92

¹¹ Ebu Nuaym Ahmed bin Abdillâh b. İshak el- İsbekani, *Hilyetü'l Evliyâ*, (Çev.) Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekeriya Yıldız, Ocak Yay., İstanbul 2015, C.3, s.179

¹² İbn-i Sa'd, a.g.e., C.3, s.17

¹³ Mustafa Öz, a.g.e., C.30, s.537

karşı başlatılan isyanlara karşı çıkmış, hatta isyanı başlatan kişilerle konuşup başlatılan isyanların sonlandırılmasını istemiştir.¹⁴

Emeviler Mekke'yi kuşattığı zaman Abdullah b. Zübeyir ile beraber olan Muhtar es-Sekâfi Yezid'in ölümünün ardından Kufe'ye gidip imâmet hakkının Muhammed b. Hanefiyye'ye geçtiğini söyleyip onun adına bir davet hazırlamıştır. Muhammed b. Hanefiyye ise haberi olmadan gelişen bu olay karşısında temkinli davranmıştır. Muhtar'a pek fazla güvenmemekle beraber Kûfe'de onu seven pek çok insanın Muhtar'ın etrafında toplandığını bildiği için Muhtar'ın bu teklifini açık bir şekilde reddetmekten çekinmiştir. Muhtar o dönemde Muhammed b. Hanefiyye için "Mehdi" ismini uygun görüp ona "Mehdi" diye hitap etmiştir. Fakat O, bunu kabul etmemiştir. Bununla birlikte Muhtar ile olan ilişkisinin tümünden koparmasının tehlikeli sonuçlar doğuracağı ihtimaline binayen Muhtar'ın ona sunduğu bu lütuflar karşısında sessiz kalmayı tercih etmiştir.¹⁵

Muhammed b. Hanefiyye 682 yılında hac maksadıyla Mekke'yi ziyaret ettiği vakit Abdullah b. Zübeyir onun kendisine biat etmesini istemiştir. Fakat Muhammed b. Hanefiyye bütün müslümanların biat etmesi şartını öne sürerek bu teklifi reddetmiştir. Bunun üzerine Abdullah b. Zübeyir zorla biat almak istemiştir. Daha sonra Muhammed b. Hanefiyye ile yakınlarını zezem kuyusu yakınında bir eve tutsak etmiştir. Evin çevresine odun yığarak onların biat etmemesi karşısında odunları ateşe verip onları yakacağını söylemiştir. Bunun üzerine Muhammed b. Hanefiyye Muhtar'a gönderdiği bir mektupla zor durumda olduğunu bildirip ondan yardım talep etmiştir. Muhtar bir süvari birliği gönderip onları kurtarmıştır. Hemen akabinde Muhtarın askerleri ile Abdullah b. Zübeyir'in askerleri karşı karşıya gelip savaşmak üzereyken Muhammed b. Hanefiyye araya girerek buna izin vermemiştir.¹⁶

Muhammed b. Hanefiyye belli bir süre Taif'te yaşamış. Belli bir zaman geçtikten sonra Halife Abdülmelik b. Mervân tarafından Şam'a davet edilmiştir. Yakınlarıyla

---

¹⁴ Mustafa Öz, a.g.e. C.30, s.537-539

¹⁵ Mustafa Öz, a.g.e. C.30, s.537-539

¹⁶ Mustafa Öz, a.g.e. C.30, s.537-539

birlikte yola çıkan Muhammed b. Hanefiyye Eyle'ye geldiğinde halkın teveccühleriyle karşılaşmıştır. Bu olayı duyan Abdülmelik, Muhammed b. Hanefiyye'ye bir mektup göndererek hakimiyeti altındaki topraklarda kendisine biat etmeden bulunmasının yönetimde bir ikiliğe yol açacağını belirtmiştir. Akabinde ya kendisine biat etmesi ya da hakimiyeti altında bulunan topraklardan çıkmasını söylemiştir. Muhammed b. Hanefiyye ise müslümanların tek çatı altında toplanmadığı sürece kimseye biat etmeyeceğini ifade etmiştir.¹⁷

Haccac 622 yılında Mekke'yi kuşatmıştır. Sonra Muhammed b. Hanefiyye'ye haber gönderip onun Abdülmelik'e biat etmesini söylemiştir. Muhammed b. Hanefiyye ise müslümanların birlik olması şartını yineleyerek bu isteği kabul etmemiştir. Son yıllarını Medine'de geçiren Muhammed b. Hanefiyye Muharrem seksenbirde (Mart 700) vefat etti. Mezarı Cennetü'l Baki'dedir.¹⁸

Dönemin büyük alimleri arasında kabul edilen Muhammed b. Hanefiyye babası Hz. Ali'den önemli ölçüde istifade etmiş. Dönemin büyük hadis alimlerinden hadis dinlemiş. Başta kendi çocukları olmak üzere talebeler yetiştirmiştir.¹⁹ Tarihi hayatında ilimle uğraşan Muhammed b. Hanefiyye maalesef yaşadığı dönemin siyasi ve mezhebi çatışmalarına maruz kalmıştır. O, taraf olmak yerine tarafsız olmayı yeğlemiştir.

1.4.2. Muhammed b. Hanefiyye'nin Menkıbevî Hayatı

Cenknâme onun tarihî şahsiyetinden ziyade, onun menkıbevî, tarihi gerçeklerden bağımsız olan kişiliğini yansıtmaktadır. Fakat cenknâmeler birtakım tarihi hadiseler çerçevesinde kurulur. Kaldı ki bu tarihî hadiselerden tamamen bağımsız olduğu

---

¹⁷ Mustafa Öz, a.g.e. C.30, s.537-539

¹⁸ Mustafa Öz, a.g.e. C.30, s.537-539

¹⁹ Mustafa Öz, a.g.e.,C.30, s.538

düşünülmemelidir. Bununla birlikte tarihi hadiseler, anlatıcı tarihi hadiseleri kendi muhayyilesinin süzgecinden geçirerek, olanı değil olması gerekenleri aktarır. Olması gerekenlerin en iyi şekilde yansıtılmasında mübalağa sanatı ve olağanüstülüklerden önemli ölçüde yararlanılır. Anlatıcı, bu cenknâmede de olağanüstü unsurların yanında kendi düşüncesini cenknâmeyle katarak tarihi olayın farklı bir mahiyet kazanmasını sağladığı görülür.

Muhammed Hanefi'nin dünyaya geleceği rüya yoluyla Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali'ye bildirilmiştir. Hz. Peygamber bu oğlana rüya yoluyla kendi ismini vermiş olması Muhammed Hanefi'yi manen kendi himayesine alacağına bir işaret gözüyle bakılabilir.

Ben beşerât kıılmağa geldim sañā

Muhammed Hanefi ādım virgil añā (3a/7)

Muhammed Hanefi cenknâmede tarihi hayatından farklı olarak, Hz. Fatma'nın oğlu olarak dünyaya gelir. Bu şekilde hem anne tarafından hem baba tarafından Hz. Peygamber'le kan bağının kurulmasıyla ona ayrı bir kutsiyet verilmiştir. Bu kutsiyet muhtemelen anlatıcı tarafından cenknâmeyle daha etkileyici kılmak için verilmiş olabilir.

Fātımaya çün bu düşü söyledi

İşidüben ol dañi şükür eyledi (3a/12)

Çayguyu bir dem yabanā atdılar

İki helāl bir döşege yatdılar (3a/13)

Onun bebeklik dönemi söz sanatlarıyla mübalağa edilmiştir. Güzelliği dolunaya benzetilmiş, çehresinde Allah'ın nuru varmış. Daha bebek olmasına rağmen ilerde kahraman olacağına işaretleri verilmiştir. Çehresinde Allah'ın Celal sıfatının yansıması

görülmektedir. Kirpiği klasik anlatılarda olduğu gibi oka teşbih edilmekte, bakışları can almaya yetmektedir. Bu vasıflarla da anlatıcı, kahramanın tarihi hayatından sıyrılıp menkıbevî hayatına atıfta bulunmaktadır. Bu atıf mübalağa sanatından istifade edilerek yapılmıştır.

Toğuz aydan toğdı bir hubb-i 'iyal

Bir 'iyal dir kim mağdum-u misal **(3b/3)**

Fal'atı bedir-i münir hüsni kemâl

Çehresinden görünür nur-ı celâl **(3b/4)**

Kibrüğü ucu cigerden kıân alur

Gözleri hışm-ı göñülden cân âlur **(3b/5)**

Cenknâme'deki macera on yaşında olan Muhammed Hanefi'nin ağlayarak babasıyla beraber İslâm adına cihat etmek istemesiyle başlar. Fakat babası onun savaşmak için henüz çocuk olduğunu söyleyerek ona izin vermemektedir. Türk Halk Hikâyeleri'nde sıkça yer alan "kahramanın söz dinlememe" epizotunun burada da geçtiği görülmektedir. Nitekim kahramanımız Muhammed Hanefi babasının sözünü dinlemeyip ava gitmiştir.

Müddet ile oğlân oldı on aşâr

Gözlerine bākanuñ 'aqlı şaşâr **(3b/7)**

Çün Muhammed Hanefi gördi ânı

Āğlâr eydür biyle al gitdür beni **(3b/13)**

Sen tıfilsın sañā olmaz ciñād

Biz kılalum din yolunda ictihād (4a/4)

Evde oturmaktan sıkılan Muhammed Hanefi bir gün ava gider. Av esnasında bir güzel ceylan ile karşılaşır ve o ceylanı avlayıp Medine'ye götürmek ister. Ceylanı kovalamaya başlar. Burada Muhammed Hanefi'nin kendisinin kahraman olduğunu topluma kanıtlayabilmesi için bir eylemde bulunması gerektiğini anlamaktayız. Ceylanı avlayıp Medine'ye götürmek istemesindeki maksat kendisinin cihada hazır olduğunu göstermektir. Ceylan bu hedefe ulaşmada bir araç olarak görülür.

Çün Muḥammed Ḥanefi gördi ānı

Kime ta'ccüb kıldı onı sübhānı (4b/5)

Sübhanallāh Zahî Rabbül'alem

Bu ğazalı getüreyim der ele (4b/6)

Cehd ideyim bunı diri tutayım

Medine şehrine tutsağ iletayım (4b/7)

Olayın başkişisi Muhammed Hanefi, düşmanla ilk karşılaşmasında kendisini heybetli bir şekilde tanıtarak düşmana adeta meydan okuduğu görülür. Babası Hz. Ali'yi "tanrı aslanı" olarak tanımlar. Hz. Fatma'nın ise annesi olduğunu söyler. Kardeşleri Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i ise savaşlardaki yoldaşı olarak ifade eder. Ceddinin Hz. Muhammed olduğunu söyleyerek kendisini hiçbir şeyden korkmayan, korkusuz Muhammed Hanefi olarak takdim eder.

Taḥrı aślānı 'Āli oĝlu benem

Fatıma ül Zēhradür benim ānam (6a/8)

Ḥasan Ḥüseyin benüm karındaşlarım

Ātam ile ġazāda yoldaşlarım (6a/10)

Ceddim adıdur Muĥammed Muştafa

Ben Muĥammed Ħanefiyim bi ĥafā (6a/9)

Cenknâmede Muhammed Hanefi'nin savaşçı ve kahramanlık özelliklerine sıkça vurgu yapılmıştır. Muhammed Hanefi heybetli olup savaşlarda çok cesur ve çevik davranmış. Fiziksel özellikleri bakımından hayvanlar aleminin en güçlü iki hayvanı, aslan ve kaplana, benzetilmiştir. O, savaşlarda asla düşmandan kaçmamış. Savaşlarda salâvat getirerek mızrağı ile düşmanın içine dalmıştır. Rüzgar kadar hızlı olup mızrağının darbesi yıldırım kadar etkili olmuştur. Her bir darbesinde on kâfir birden yere yığılmış. Kahramanın savaşçılık meziyetleri mübalağalı bir biçimde ele alınmıştır.

Sügüsin dikmiş yâtur aslan gibi

Ĥeybeti vār şanasın kıablan gibi (5b78)

Oğlan eydür Mineye sen ey cānum

Kāfir kıacmaķ işüm degül benüm (14b/4)

Benüm ātam kāfirden hic kıacmadı

Yalana ve gercege āndı icmedi (14b/5)

Āldı süğü eline virdi şalavāt

Kāfirin albi iine sürdi āt (6b/5)

öyle cābu süvar idi arbde

On kāfir yaardı arbde (6b/7)

Süngüsin āldı dūub āt gücüne

Yel gibi yetdi orunu ucuna (9a/10)

Yıldırımından arb elinde sügüsi

Kāfirler dāhi amle ıldı amûsı (9b/7)

Muhammed Hanefi cenknâmelerde yüksek ahlaki faziletlere sahip olan ilim ehli bir şahsiyettir. İman takva ve salih amel, Kur'ân ve sünnete balılık, güzel huylar, kahramanlık, cömertlik, ilim irfan ve velayet onun faziletinin esaslarını teşkil etmektedir. Muhammed Hanefi kamil imana sahip samimi bir mümindir. İman takva ve salih amelde eşsiz bir kişidir. İman ile marifetullaha, takva ile de üstün ahlaka ulaşmıştır. Her türlü haramdan sakınmıştır. O dinin emrettiklerini yapan, yasakladıklarından da uzak durmuş birisidir. Üstün takvasından dolayı cenknâmelerde manevi mertebelere layık görülmüş ve bunlarla yüceltilmiştir.²⁰

Cenknâmede Muhammed Hanefi'nin sıkça zikredilen özelliklerinden biri de İslâm Dini'ndeki helal, haram ve zina kavramlarıdır. Muhammed Hanefi bu konularda geleneklerine balı olup çok hassas davranmaktadır. Tabut, esir aldığı Muhammed

---

²⁰ Mehmet Atalay, a.g.e., s.66

Hanefi'ye içki ikram eder. Bu içkiyi içmesi karşılığında onu affedip bağışlayacağını ayrıca kızı Mine'yi ona vereceğini söyler. Fakat Muhammed Hanefi dedesi Hz. Peygamber'i ve babası Hz. Ali'yi örnek vererek içkiyi içmeyeceğini, harama bulaşmayacağını söyler. Mine'yi ise müslüman olmadığından dolayı kabul etmez. Bilindiği üzere İslâm inancında müslüman bir erkeğin din değiştirilmediği takdirde müslüman olmayan bir kadınla izdivacı haram kılınmıştır. Bu hassasiyeti göstermeyen çiftler zina etmiş sayılırlar. Bu yüzden olayın kahramanı Muhammed Hanefi bu hassasiyete riayet ederek Mine'nin müslüman olmasını ister. Mine, müslümanlığı kabul ettikten sonra Muhammed Hanefi ile evlenebilmiştir.

Oğlan eydür bu ħaramdan icmezem

O lâ i'man perdesinden icmezem (12a/5)

Bunu ol ceddîm Muħammed icmedi

Ātam 'Āli yöresinden gecmedi (12a/6)

Ol bize kılsun nikāħ olsun ħelāl

Zīnā itmekdür ħatı yāvlaħ vebāl (14a/2)

Āndı icub birbirine ināndılar

Ķavl-i muħkem itdiler ol dem bunlar (14a/3)

Cenknâmenin kahramanı İslâm Dini'ne sıkı sıkıya bağlıdır. Tabut, Muhammed Hanefi'ye içki içiremeyince bu sefer ona dinini değiştirmesi teklifinde bulunur. Bu teklif Muhammed Hanefi tarafından "Dünya için asla dinimi terk etmem. Doğru yol dururken

kızın için eğri yolu seçmem"²¹ şeklinde ifade edilerek İslâm Dini'ne olan hassasiyetin altı bir kez daha çizilmiştir.

Gel bizim dinümüzi eyle kabul

Mine kızım kı̄raveş ben saña kul (12b/8)

Gir benüm dinime algıl kızımı

Tek bu meclisde saymağıl sözümü (12b/9)

Muhammed Hanefi eydür ey niş şâh

Dünya icun dinin terk etmek haşâ (12b/11)

Kızın icun ben dinim terk itmem

Doğru yolu koyub eğriye gelmem (12b/12)

Muhammed Hanefi başı sıkıştığında, zor duruma düştüğünde Allah'a dua eder. Sıkıntılarını O'na bildirir. Durumunu babası Hz. Ali'ye bildirmesini diler.

Yâ ilâhi sen bilürsin hâlimi

Âtama bildür benüm ahvâlimi (17a/12)

---

²¹ Bu beyitler Müstensih tarafından muhtemelen önemli olmasına binayen kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Hanefi Cengi, Ankara Milli Kütüphane Arşiv No: 06 Mil Yz A 9260/1

Cenknâme Tabut'un vergiye bağlanması ve Mine'nin Muhammed Hanefi'ye verilmesiyle mutlu sonla bitmektedir. Cihat etme gayesiyle yola çıkan Muhammed Hanefi Mine Hatun'u alarak mutluluğa kavuşur. Bu mutlu son halk hikâyesi ve masallarda sık görülen bir formatla oluşmuştur.

Muhammed Hanefi ol hoş nihâd

Mine Hatunı aldı mirâd (20b/14)

Fuat Köprülü tarihi şahsiyetlerin menkıbevî hayatlarının oluşmasını şu şekilde açıklar: "*Halkın muhayyilesi üzerinde derin izler bırakan her şahsiyet, hatta daha hayatta iken menkıbesinin teşekkül ettiğini görür. O menkıbeler asırlar boyunca bir nesilden öteki nesle geçerken daima büyür ve nihayet o şahsiyetin hakiki simasını tayin edebilme*"nin zorlaşacağını belirtir.²² Ayrıca halkın hafızasında derin izler bırakan tarihî olaylar ve şahsiyetler hakkında icra edilenler, o kişi hayatta iken veya öldükten sonra, suya atılan taşın halkaları gibi yayılan, yayıldıkça büyüyen ve tarihi olayların ve şahsiyetlerin gerçek özelliklerinden uzaklaşan birer menkıbe hüviyetine dönüşmektedir.²³ Nitekim Muhammed b. Hanefiyye'nin hayatı nesilden nesile aktarılmış. Giderek tarihi gerçeklikten uzaklaşmış, menkıbevî bir hayat serüvenine dönüşmüştür. Olayın başkışisi Muhammed Hanefi ise bütün merhalelerden geçerek ideal İslâm tipine dönüşmüştür.

1.5. CENKNÂMEDE İSMİ ZİKREDİLEN ŞAHISLAR

1.5.1. PEYGAMBERLER

Klasik Edebiyat'ta yer alan mesnevilerde olduğu gibi transkripsiyon yaptığımız metinde müstensihin hikâyeye başlamadan önce peygamber kıssalarına telmihte bulunduğu görülmüştür. İşte bu bahsedilen peygamberlerden ilki Hz. İbrahim'dir.

---

²² Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, D.İ.B. Yay., Ankara 1991, s.27

²³ Ahmet Yaşar Ocak, **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler Metodolojik Bir Yaklaşım**, T.T.K. Yay., Ankara 1997 s.54

1.5.1.1.Hz. İbrahim

Hz. İbrahim Kur'ân-ı Kerim'de ismi zikredilen peygamberlerdendir. Kabe'yi inşa etmesi ve ilk kurban vazifesini yerine getirmesiyle bilinir.

Mesnûniden edib bir kacı

Kanı İbrahim yabdı ol haccı (1a/7)

Bu beyitte söz edilmesi, konuşulmasının sünnet olduğu vurgulanarak Hz. İbrahim'in Kabe'yi inşa etmesi, hac yapması ve insanları hacca davet etmesi hadisesine değinilmektedir. "*Bütün insanlar içinde haccı ilan et ki, gerek yaya olarak ve gerek uzak yoldan gelen incelmış develer üzerinde sana gelsinler.*"²⁴Elmalılı Hamdi Yazır'ın²⁵ ifadesiyle o dönemde Allah, Hz. İbrahim'in aracılığıyla insanları hacca davet ettiği görülür. Böylelikle Hz. İbrahim'in halk arasında sıkça dile getirilen kutsî kişiliğine ve Kabe'yi inşa etme hadisesine değinilmiştir.

Hz. İbrahim'e emredilen kurban hadisesinin bir imtihan olduğu görülür. Allāh bu imtihanla Hz. İbrahim'in imanını bir sınavdan geçirmiştir.²⁶ Bu sınavın sonucunda Hz. İbrahim bir koç ile ödüllendirilmiş ve böylece oğlu Hz. İsmail, kurban edilmekten kurtarılmıştır.

1.5.1.2.Hz. Musa

İsrailoğullarının peygamberi olarak bilinen "*Hz. Musa Mısır'da oldukça kötü boğucu bir çevrede doğdu. Hayat şartları İsrailoğulları üzerine kapanmış, bütün kapılar yüzlerine çarpılmış, bütün kurtuluş delikleri tıkanmıştı.*"²⁷ O, doğduğu ve yaşadığı bu

---

²⁴ Kuran-ı Kerim, Hacc/27

²⁵ Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kuran Dili**, Huzur Kitapevi Yay., İstanbul 2008, s.86

²⁶ Ramazan Gürel, **Din Eğitimi Açısından Kur'anda Hz. İbrahim**, Çamlıca Yay., İstanbul 2013, s.211.

²⁷ Ebu'l Hasen Ali el-Haseni en-Nedvi, **Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler**, Çev., Ahmet Lütfi Kazancı, İslami Neşriyat Yay., Konya 1974, s.134

sıkıntılı coğrafyada kendisine verilen peygamberlik vazifesiyle insanları irşâda davet etmiştir.

Kānı Mûsa çıkardı dūr²⁸dağınā

Ħaqq Çalabdān ün gelir kulağına (1a/8)

Bu beyitte Hz. Musa'nın Tur dağına gittiği ve hatırlanacağı üzere orada Allah'ın ona peygamberlik vazifesini tebliğ etmesi olayına telmihte bulunulmuş.

Allah Hz. Musa'yı İlahi emaneti alması için ona Tur dağına gitmesini söylemiştir. İlahi mükellefiyetleri alması için kırk günlük bir hazırlık yapmasını ve bu hazırlıktan sonra kendisiyle buluşacağını söylemişti. Ayrıca Firavun'u helak edeceğini, İsrailoğullarına kendi katından bir kitap indireceğini ona önceden söylemişti.²⁹

1.5.1.3.Hz. İsmail

Metinde ismi geçen bir başka peygamber olan Hz. İsmail Hz. İbrahim'in oğlu olarak bilinir. Hz. İsmail ile ilgili kısımda Hz. İbrahim'in gördüğü sadık rüyalar neticesinde oğlu İsmail'i Allah'a kurban etme kıssasına göndermede bulunulmuştur.

İsma'il kıocu kızu kırbān eyledi

Davud ile Kıur'āndı³⁰ (1a/9)

"Hz. İbrahim'den istenen ömrünün son dönemlerinde sahip olduğu en değerli varlığını Allah'a sunmasıydı. İbrahim kendisi için en değerli olanla sınanmış ve bu

---

²⁸ Bu mısradaki yer alan müstensih hatasından kaynaklı "Dur" şeklinde yazılan "Tur" sözü düzeltilerek transkribe edilmiştir.

²⁹ Necati Kara, **Kur'ana göre Hz. Musa, Firavun ve Yahudiler**, Seha Neşriyat Yay., İstanbul 1991, s.381

³⁰ Bu mısranın eksik sözlerle yazıya geçirildiği anlaşılmıştır.

sınanmadan başarıyla çıkmıştı... Kurban kıssası iman inşasında salih amele atılan en anlamlı ve zor köprüdür."³¹

1.5.1.4.Hz. Davud

Hz. Davud Kur'ân-ı Kerim'de ismi anılan peygamberlerdendir. Sesinin güzel olması, ilim sahibi olması ve demire şekil vermesiyle bilinir. Kur'ân'da " *Biz Davud'a ve Süleyman'a ilim verdik onlar da: Bizi mümin kullarının çoğunun üstünde kılan Allah'a hamd olsun dediler*"³²

İsma'il kocu kuzu kurbân eyledi

Davud ile kur 'ândı(1a/9)

Yukarıda ki beyitte "Davud'un okuduğu Kur'ândı" denilerek Hz. Davud'un sesinin güzel olduğu anlatılmak istenmiştir. Hz. Davud'un bir özelliği de meramını güzelce ifade edebilme yeteneğidir. Ona mükemmel bir konuşma kabiliyeti verilmiştir. O hangi mesele hangi konu olursa olsun onun muhteviyatına göre en küçük ayrıntısına kadar o konuyu güzel sesi ve hitabetiyle anlatabiliyordu.³³

1.5.1.5. Hz. Eyûp

Hz. Eyüp de metinde bahsi geçen peygamberlerdendir. İslâm literatüründe sabrın sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Cenknâmede Hz. Eyüp'ün yaşadığı bütün sıkıntılar karşısında sabır etmesi hadisesine göndermede bulunulmuştur. Cenknâme başkişisi Muhammed Hanefi'nin karşılaştığı sıkıntılar karşısında Hz. Eyüp'ün kıssasından hareketle sabır etmesi gerekliliğine değinilmiştir.

Ûkânı Eyûb bunca derde sabr ederdi

---

³¹ Hüseyin Sezgin Çelik, **Adem'den Yusuf'a Peygamberler Tarihi**, Çıra Yay., İstanbul 2007 s.94

³² Kur'an-ı Kerim, Neml 27/15

³³ Hasan Yenibaş, **Peygamberler Tarihi**, Işık Yay., İstanbul 2011, s.470

Cümlesi tenin ānıñ yiyen or idi(1a/10)

Hz. Eyüp'ün başına gelen sıkıntı dolayısıyla Allah'a duasını dile getiren ve bu duāya Cenab-ı Hakk'ın mukabelede bulunduğu ayetler Őunlardır:³⁴

" *Eyub'da : BaŐıma bir bela geldi. (sana sığındım) Sen merhametlilerin merhametlisinin diye Rabbine nida etmişti. Biz de onun duasını kabul etmiş ve başına gelenleri kaldırmıŐtık. Katımızdan bir rahmet ve kulluk edenlere bir hatıra olmak üzere ona tekrar ailesini ve kaybettikleriyle bir mislini daha vermiŐtık.* "³⁵

1.5.1.6. Hz. Yahya

Kur'an'da adı zikredilen diğer peygamberlerdendir. Yüce Allah tarafından Kur'an'da :*" Ey Zekeriya! Sana Yahya isminde bir oğlanı müjdeliyoruz. Bu adı daha önce kimseye vermemiŐtık."*³⁶ Ayetleriyle haber verildiğine göre Hz. Yahya, Hz. Zekeriya'nın oğluydu. Kendisine verilen Yahya adının Cenab-ı Hak tarafından verildiği görölmektedir.³⁷

*"Allah ona henüz çocuk yaŐlardayken hikmeti, yani kelamı anlama ve ayırt etmeyi vermiştir. O Allah'a karşı gelmekten sakınırdı ve ebeveynine itaat edip iyi davranırdı."*³⁸ Bu kıssanın bize bakan yönü olayın kahramanının söylenenlere itaat etmesi gerekliliğidir. Fakat olayın kahramanı Muhammed Hanefi, babası Hz. Ali'nin sözüne itaat etmediği için birok sıkıntı ile karşı karşıya kalır.

Hz. Yahya, Hz. İsa ile aynı dönemde ve birbirlerine yakın topraklarda uzun bir süre yaŐamıŐlar. Hz. Yahya Allah'a karşı devamlı yalvarır, ona oka ibadet eder ve hatta onun korkusundan dolayı o kadar ok ađlarmıŐ ki eğer o akıttığı göz yaşları

---

³⁴ Abdullah Aydemir, **İslami Kaynaklara Göre Peygamberler**, TDV Yay., Ankara 1992, s.97.

³⁵ Kur'an-ı Kerim, Enbiya, 21/83-84.

³⁶ Kur'an-ı Kerim, Meryem, 19/7.

³⁷ Ahmet Kalkan, **Ansiklopedik Kur'an Kavramları ve Güncel Yansımaları**, Davud Emre Yay., İstanbul 2011, C.10, s.971.

³⁸ Cemaladdin Sarkavi, **Yahya mı Yuhanna mı?**, Ocak Yay., İstanbul 2009, s.20

gözünün üzerinde kalmış olsaydı kesinlikle gözünü yakıp yok ederdi.³⁹ Neyse ki bu göz yaşları gözlerine zarar vermemiş lakin yüzünü çürüttüğü rivayet edilmektedir.

Çānı Yahya ağlamağdan bu gözi yaşı

Göz yaşından çürümüştü ol yüzi (2b/1)

1.5.1.7.Hz. Zekeriya

Hz. Zekeriya Kur'ân'da:"*O Salihlerdendi.*"⁴⁰ adı geçen mukaddes peygamberlerdendir. "*Zekeriya (a.s.) hayat boyu sürdürdüğü tevhid mücadelesi bakımından gelecek için tehlike sezdi. Yakınlarına güvenemedi.*"⁴¹ Buradan hareketle onun kendi başına ve yalnız kaldığı ve kendi kavmine karşı bir güven problemi yaşadığı anlaşılmaktadır. Aşağıdaki beyitte Hz. Zekeriya'nın testere ile iki parçaya ayrılması hadisesine değinildiği görülmektedir.

Çānı Zekeriya ağaçdan buldılar

Hızır ile iki pāre kıldılar (2b/2)

Hz. Zekeriya belli bir süre geçtikten sonra azgın milleti tarafından baskı altına alındı ve daha sonra şehit edildi. Bu olayın yani onun şehit edilmesinin nasıl ve ne şekilde olduğu ile ilgili Kur'ânda bildirilmemiştir.⁴²

1.5.1.8.Hz.Muhammed

Hz. Muhammed alemlere rahmet olarak gönderilmiş son peygamberdir. O kendisine sunulan Dünya hayatının sahibi olma, mal mülk edinme gibi dünyevi güzellikleri terk edip Mevlâ'ya ulaşmayı gaye edinmiştir.

---

³⁹ Ahmet Kalkan, a.g.e., C.10, s.972.

⁴⁰ Kur'an-ı Kerim, Maide, 5/85

⁴¹ N.Mehmed Solmaz, İsmail Lütfü Çakan, **Kur'an-ı Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi**, Ensar Neşriyat Yay., Ankara 1948, C.1, s. 261-262

⁴² N.Mehmed Solmaz, İsmail Lütfü Çakan, a.g.e., s.264

Hz. Peygamber en güzel insani vasıflarla donatılmıştı. Doğruluk, sabır, alçak gönüllülük, açık kalplilik ve dürüstlük gibi özelliklerle daima örnek gösterilirdi. O kendisine muhalif olan kişilerin en adi ve iğrenç hareketleri karşısında bile öfkeye kapılmamış olup tevazu, nezaket ve kibarlığından da hiçbir zaman ödün vermemiştir.⁴³

Hz. Peygamber dünyaya geldiğinde alnında bir nur belirmişti. Bu nur, "Nur-i Muhammedî" olup Hz. Adem'den itibaren nesilden nesle aktarılarak gelmiş ve nihayet asıl sahibi olan Hatemü'l Enbiya hazretlerinde karar kılmıştır.⁴⁴

Hz. Peygamber etrafındaki emirlere, Arap kabile reislerine mektuplar gönderip onları İslâm'a davet etmişti. O, insanları nazikçe, kendi üslubunu bozmadan İslâm'a davet etmiştir. Eski dinlerini bırakmayan insanları zorla müslüman yapmaya kalkışmamış.⁴⁵ Hz. Peygamber'in bu özelliği Hz. Ali'de belirlemiştir. Cenknâmemizde Kâfirle karşılaşan Hz. Ali nazikçe önce onları İslâm'a davet eder. Eğer İslâm'ı kabul etmez veya vergi vermeyi reddederlerse onlarla savaşacağını söylemiştir.

Ol zamanda kim Muḥammed Muṣṭafa

Dünyâsın deġiřirdi ol kâni şafâ (2b/7)

Dünyânıġ begligini şatdı bütün

Āhirete sultânlıġın aldı şatun (2b/8)

Bu fenâyı terk edüb buldı beķâ

Sermedi mülki erişdi mutlâķa (2b/9)

---

⁴³ Seyyid Ebul Alâ Mevdudî, **Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı**, (çev.), Ahmed Asrar, Pınar Yay., İstanbul 1992, s.418

⁴⁴ Ahmed Cevdet Paşa, **Hatemü'l Enbiya Hz. Muhammed**, (hızr.), Mustafa Kasadar, Akay Yay., İstanbul 2009, s.10

⁴⁵ Ali Himmet Berki, Osman Keskioglu, **Hatemü'l Enbiya ve Hz. Muhammed ve Hayatı**, D.İ.B., Yay., Ankara 1991, s.348

Hz. peygamber güzel ahlakıyla insanlara örnek olup yeni bir dünya düzeni inşa etmiştir.

Çānı ol Muḥammed Muṣṭafa

Ḥulqıyla ‘alemi kıldı şafā (2b/4)

Cenknâme, Kur'ân-ı Kerim'de geçen “Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salavat getirirler. Ey müminler! Siz de ona salâvat getirin ve tam bir teslimiyetle selâm verin”⁴⁶ ayeti münasebetiyle Hz. Peygambere salâvat getirilmesinin istenmesiyle başlamaktadır.

Vir şalavât ol Aḥmede şevkle

Diñle imdi bir gazāvât zevkle (2b/5)

Ayrıca salavat getirme ritüeli cenknâmenin içeriğinde de geçmektedir. Muhammed Hanefi düşmanlarla savaş yapmadan önce salâvat getirir. Salâvat'ın savaş içinde yüksek sesle söylendiği anlaşılmaktadır.

Āldı sügü eline virdi şalavât

Kāfirin çalbi içine sürdi ât (6b/5)

Virdi şalavât Muḥammede çatı

Debdi kāfir üstüne ol dem âtı (9b/5)

Na're urdı ol dāñhi sürdi ât

Ḥamle kıldı virdi tekbir şalavât (6b/6)

---

⁴⁶ Kur'anı- Kerim, Ahzap, 30/56

Hız. Muhammed cenknâmelerde “Sultân-ı din, Fahr-i Cihân, Sadr-ı Bedr, on sekiz bin âlemin Serveri, Mâh-ı ‘Arab, Şâh-ı ‘Acem, Sırr-ı Hudâ, Şâh-ı Murselin-i Enbiyâ, Server-i Rûy-ı Zemin, Habib, Sıddîk, Seyyid-i Sâhib-i Kemâl, Hâfız-ı Kur’ân, Tanrı Habibi, Muhammed bin ‘Abdullah, İki Cihân Serveri, Nebîler Hatemi, Şâh-ı ibn Âdem” gibi isimlerle anılmaktadır.⁴⁷

Hız. peygamber cenknâme'de fiziki olarak gözükmemektedir. O daha çok rüya yoluyla ortaya çıkmaktadır. Bazen Hız. Ali'ye bazen de Muhammed Hanefi'ye güzel haberleri müjdelediği görülür. Aşağıdaki beyitlerde rüya yoluyla Hız. Ali'ye artık üzülmemesini onun bir oğlu olacağını, bu oğlanın Hasan ve Hüseyin'e kardeş olup savaşlarda ona yoldaşlık yapacağını müjdelemiştir.

Yâ ‘Âli ağlama sen dâhi

Toğısar senden bir oğlan dahi **(3a/4)**

Ol gâzâvatda saña yoldaş ola

ÂHasan ile ÂHüseyin karındaş ola **(3a/5)**

Hız. Peygamber doğacak olan çocuğa, Muhammed Hanefi'ye, kendi isminin verilmesini ister. Kendi isminin verilmesini istemesiyle Muhammed Hanefi'nin korunacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca burada cenknâmelerde ve halk hikâyelerinde sıkça rastlanan rüya yoluyla ad verme motifinin olduğu görülür. İslâm inancına göre Hız. Peygamber'in görüldüğü rüyalara rüya-yı sadıka denilmektedir. Bu rüyaların gerçekleşmesine kesin gözüyle bakılmaktadır. Nitekim Hız. Ali'nin rüyası gerçekleşmiş ve müjdelenen evlada kavuşmaktadır.

Benim âdımı âna virgil yâ ‘Âli

Yeter emdi ağlama dur yâ veli **(3a/6)**

⁴⁷ İsmet Çetin, **Türk Edebiyatında Hız. Ali Cenknâmeleri**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1997 s.335-336

Ben beşerât kıılmağa geldim sañā

Muhammed Hanefi ādım virgil aña (3a/7)

Cenknâme'de Hz. Muhammed ile Muhammed Hanefi arasında manevi bir bağ varmış izlenimi verilir. Bu manevi bağ bir kaç şekilde karşımıza çıkar. Muhammed Hanefi'nin başı ne zaman derde düşse Hz. Muhammed Hz. Ali'nin rüyasına gelerek durumu bildirir ve oğlunu kâfirlerin elinden kurtarmasını söyler. Aşağıdaki beyitte Hz. Peygamber Hz. Ali'nin rüyasına girer. Rüyada kendileriyle beraber savaşa gitmek isteyen Muhammed Hanefi'yi savaşa götürmemesini, hatta onu düşmandan saklamasını tembih eder. Burada koruyuculuk düşüncesi ön planda olduğu görülür.

Muştafa düşde zinhār sen resen anı

Şakla kâfirler gözinden oğlanı (4a/6)

Hz. Peygamber çocuklara karşı çok şefkatliydi. Yolda rastladığı çocuklara selam verir, onları sevindirir ve hatta kendi devesine bindirirdi. Onun çocuklara olan sevgisi sadece müslümanların çocuklarını kapsamıyordu. Bir savaşta birkaç müşrik çocuk iki cephe arasında kalarak öldürülmüşlerdi. Bu faciayı duyan Hz. peygamber çok üzülmüş ve müşrik olsalar bile çocukların savaşlarda öldürülmemelerini istemiştir.⁴⁸ Hz. Peygamber'in gerçek hayatındaki bu anekdot menkıbede on yaşındaki Muhammed Hanefi'nin çocuk olmasından ötürü savaşa katılmasını istememesiyle benzerlik göstermektedir.

Şaklayıcı Hāk Çalab olsun seni

Dön eve var işde imdi sen beni (4a/7)

Muhammed Hanefi'nin başı dertte olup düşmanın eline esir düşmüştür. Onun koruyucusu olan Hz. Peygamber Hz. Ali'nin rüyasına girer. Rüyada oğlunun halini

---

⁴⁸ İmam Şiblî, **Peygamberimizin, Risaleti ve Şahsiyeti**, (Çev.), Ahmet Karataş, Timaş Yay., İstanbul 2004, s.336-337

anlatarak onun zor durumda olduğunu söyler. Eğer hemen ona yardıma gitmezse oğlanın sonunun kötü olacağını bildirir.

‘Āliniñ düşine girüb söyledi

Oğlanuñ hālini ma‘lum eyledi (17b/11)

Yā ‘Āli tiz irişgil oğluña

Yoħsa nagāh ācı olur cānıña (17b/12)

Yā ‘Āli Döldülle tiz tur yüri

Cebbetli ğiylan tağına vār yüri (17b/15)

1.5.2. Ashap

Çalıştığımız metinde müstensih, cenknâmenin baş kahramanı olan Muhammed Hanefi'yi anlatmadan önce, İslâm için mücadele eden tarihi gerçekliği olan kişilerin isimlerini zikretmesiyle Muhammed Hanefi'yi nasıl bir zemin üzerine oturttuğu, ona hangi misyon ve rollerin verileceği konusunda, bizi hikâyenin atmosferine hazırlamaktadır.

1.5.2.1. Hz. Ebubekir

İslâm'ı kabul eden ilk insanlardan biridir. Ailesi Kureyş'in ileri gelenlerinden olup İslâm Dini'nin yayılması için büyük çaba sarf etmişler. Ebubekir İslâm Dini'nin dünyaya gelişinin ilk zamanlarından itibaren Hz. Peygamber'in yanında bulunmuş hatta onun en güçlü savunucularından biri olmuştur.⁴⁹ O, Hz. Peygamber'i hemen tasdik ettiği gibi özellikle Miraç gecesinin sabahında Hz. Peygamber'in mucizesini fark edip ona inanmıştır. Ebubekir her daim Hz. Peygamber'in yanında olması ve her daim doğrudan

---

⁴⁹ Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, (Çev. Mehmet Yazgan), Beyan Yay., İstanbul 2004, s.147-151

yana olması münasebetiyle Mekkeliler arasında "Sıddık" lakabıyla anılmıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslâm devletinin halifelğini yapmıştır.⁵⁰ Çalıştığımız metinde Hz. Ebubekir'in ismi Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ile birlikte zikredilmiş olup aşağıdaki beyit dışında adının herhangi bir beyitte geçtiği görülmemiştir.

Ḳānı ol Ebûbekir 'Ömer 'Oşman 'Âli

Aliñ ile dilediler bunlar bunı⁵¹ (2b/3)

Burada anlaşılacağı üzere Hz. Ebubekir ve diğer halifelerin İslâm yolu için kahramanlık, yiğitlik gösterdikleri anlatılmaktadır. Cenknâmelerde savaş ve savaşmak, kahramanlık göstermek ana unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.5.2.2.Hz. Ömer

Mekke'de doğmuş olup Hz. Ebubekir'den sonra İslâm'ın ikinci halifesidir. Müslüman olduktan sonra İslâm ordularının başına geçip kumandanlık yapmıştır. Aşere-i Mübeşşere'den biri olarak bilinen Hz. Ömer, halifelik dönemindeki icraatları ve herkese eşit bir mesafeyle yaklaşmasından ötürü "adalet" sembolüyle anılmıştır. Ayrıca Bizans ve Sasani devletlerine karşı kazandığı zaferlerle İslâm devletine yeni topraklar katarak devletin hakimiyet alanını genişletmiştir.⁵² Hz. Ebubekir'de olduğu gibi sadece aşağıdaki beyitte ismi geçmektedir.

Ḳānı ol Ebûbekir 'Ömer 'Oşman 'Âli

Aliñ ile dilediler bunlarbunı(2b/3)

---

⁵⁰ Halil İbrahim Hasan, **Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal-İslam Tarihi**, Kayıhan Yay., İstanbul 1985, C.1, s.265

⁵¹ Beytin bu mısrası muhtemelen müstensih hatasından ötürü yanlış yazıya geçirildiği düşünülmektedir. Çünkü yukarıdaki mısranın metnin konteksine uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Bu mısra "Erlik ile dirdiler bunlar yolu" şeklinde yazılması gerektiği kanaatindeyiz. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz., Mehmet Atalan, **Türk Kültüründe Muhammed Hanefi Cenknâmeleri**, TBBD Yay., İstanbul 2011 s.212

⁵² Mustafa Fayda, "Ömer" **D.İ.A.**, TDV. Yay., Ankara 2007,C.34, s.44-50

1.5.2.3.Hz. Osman

Hz. Ömer'den sonra halifelige seçilmiştir. Yaklaşık olarak on iki yıl kadar halifelikte kalmıştır. Onun döneminde müslümanlar arasında siyasi ayrışmalar, karışıklıklar ortaya çıkmıştır.

Müslümanlar arasında özellikle hayası ile nam salmıştı. Onun hilafeti döneminde müslümanlar en geniş sınırlara ulaşmıştı. Fakat gerçekleştirilen başarılı fetih hareketlerine rağmen Hz. Osman'ın halifeliğinin özellikle son dönemlerinde büyük iç karışıklıklar, fitne, dünyevileşme gibi unsurlar ortaya çıkmıştır. Hz. Osman şehit edilerek vefat etmiştir.⁵³ Diğer halifelerde olduğu gibi onun da sadece ismi zikredilmiştir.

Çānı ol Ebûbekir ‘Ömer ‘Oşman ‘Āli

Aliñ ile dilediler bunlar bunı (2b/3)

1.5.2.4.Hz.Ali

İncelemiş olduğumuz metinde Hz. Ali, diğer ashaba nazaran daha aktif bir rol oynamaktadır. Hikâyenin kahramanı her ne kadar Muhammed Hanefî olsa da ve hikâye onun hayatı etrafında kurgulanmış gibi gözükse de aslında hikâyenin arka planında bir Hz. Ali figürü karşımıza çıkmaktadır. Hz. Ali'nin bu figüründe hem gerçek yaşantıdan hem de menkıbevî yaşamından kesitlerin olduğu görülür. Bu açıdan Hz. Ali'yi hem gerçek hayatı hem de menkıbevî hayatı olmak üzere iki başlıkta incelemeyi lüzum gördük.

1.5.2.4.1. Tarihi Hayatı:

Ali b. Ebi Tâlib b. Abdilmuttalib b. Hâşim b. Abdi Menaf b. Kusayb. Kilâb b. Murre b.Ka‘b b. Luey-Kureyşî- el Hişâmî Ebî Tâlib Fatıma bt. Esed'in en küçük oğlu

---

⁵³ Eyüp Baş (Ed.), **İslam Tarihi El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2013, s.268-283

olarak 630 yılında Mekke'de dünyaya gelmiştir. ⁵⁴ Diğer bir rivayete göre ise Hz. Muhammed'e Peygamberlik görevi verildiği zaman Hz. Ali 8-10 yaşlarındaydı. Buna göre Hz. Ali muhtemelen M. 600 veya 602 yıllarında Mekke'de dünyaya gelmiştir. Hz. Ali müslüman olduğu zaman olayları yorumlayabiliyor aklı İslâmi tasavvurları kavrayabiliyordu.⁵⁵

O dönemde Mekke'de ortaya çıkan kıtlıktan dolayı Ebû Talib yükünü hafifletmek için Hz. Ali'yi Hz. Peygamber'in himayesine vermişti. Hz. Ali beş yaşından itibaren hicrete kadar Hz. Peygamber'in yanında ikamet etmişti. Daha sonra ise Hz. Fatma ile evlenmiş olup bu evlilikten Hasan, Hüseyin adlı iki erkek çocuğu Zeynep ve Ümmü Kulsüm adlı kız çocukları olmuştur. ⁵⁶

İslâm'ın son halifesi olan Hz. Ali kumandanlığı ve ilmiyle İslâm'a büyük hizmetler etmiştir. İslâm'ın ilk yıllarından itibaren Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber gibi hemen hemen bütün gazve ve şeriyelere katılmış bu savaşlarda büyük kahramanlıklar göstermiş, Hz. Peygamber'in bayraktarlığını yapmıştır.⁵⁷ Onun göstermiş olduğu bu savaşçılık özellikleri nesilden nesile sözlü ve yazılı gelenekle günümüze kadar ulaşmıştır.

"Hz. Ali'nin tarihî şahsiyetini, meziyetlerini ve özelliklerini tam anlamıyla doğru bir şekilde belirleyebilmek çok güçtür; çünkü gerek faaliyetleri gerekse kendisine atfedilen konuşmaları ve şiirleri hakkında son derece farklı rivayetler mevcuttur. Kesin olan husus, onun Kur'ân ve Sünnet'e tam anlamıyla bağlı, dünyevî işlerden uzak kalmayı dileyen, İslâm tarihinin Cemel, Sıffîn, Nehrevan gibi talihsiz vak'aları sonunda

---

⁵⁴ İbn-i Sa'd, a.g.e., C.3, s.17-20

⁵⁵ Sami b. Abdullah b. Ahmed El-Mağlut, **Hz. Ali Atlası**, (Çev. Ed. Adnan Demircan), Ocak Yay., İstanbul 2009, s.13

⁵⁶ Ethem Ruhi Fırlalı, "Ali", **DİA**, C.2, s.371-374

⁵⁷ Ethem Ruhi Fırlalı, a.g.e.,s.371

*göz yaşı döküp muhaliflerinin iman ve hidayetleri için dua edecek kadar hassas, takvâ sahibi ve idealist bir mümin olduğudur."*⁵⁸

Hz. Ali, hicretin kırkınıcı yılı ramazanın on dokuzuncu çarşamba günü sabah namazına giderken haricilerden olan Abdurrahman b. Mülcem isimli şahıs tarafından başından vurularak yaralanmış, ramazanın on dokuzuncu çarşamba gecesi vefat etmiştir.⁵⁹ Cenknâmede ise Hz. Ali girdiği bütün savaşları kazanan, kahraman bir savaşçı karakterindedir. Cenkâmenin sonunda Muhammed Hanefi muradına ererken O, savaşmaya, cihat etmeye devam etmektedir.

1.5.2.4.2. Menkıbevî Hayatı

Hz. Ali gerek yaşadığı dönemde gerekse ölümünden sonra müslümanların dini tasavvur ve düşüncelerinde derin izler bırakmıştır. O'nun bir taraftan Hz. Peygamber'in amcasının oğlu olması, bir taraftan damadı oluşu ve Hz. Peygamber'in kızından gelen neslin atası olması münasebetleriyle İslâmi hikâyeye, menkıbe, cenkâme, gazavatnâme gibi edebi türlerde çeşitli kişiliklerle yer almasını sağlamıştır. Bizim incelemiş olduğumuz Muhammed Hanefi Cenknâmesin'de hikâyenin kahramanı Muhammed Hanefi'nin babası, aynı zamanda onun maddi manevi koruyucusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hz. Ali'nin cenknâmelerde çizilen portresi o dönemde Avrupa'da ejderhaları öldüren şövalyelerin portresine benzemektedir. O, cenknâmelerde oldukça cesur, kahraman, cömert, aynı zamanda bağışlayıcı bir şahsiyet olarak anılır. İnsanları İslâm Dini'ne davet etmek için her türlü gayreti gösterir. Yaptığı savaşları cihat düşüncesinden hareketle İslâm'ı yaymak için yaptığı görülür. O, aynı zamanda kuvvetli gaddar kişilerin zulmüne maruz kalan insanların koruyucusudur.⁶⁰

---

⁵⁸ Ethem Ruhi Fığlalı, a.g.e.,s.374

⁵⁹ Abdalbaki Gölpinarlı, **Müminlerin Emiri Hz. Ali**, Derin Yay., İstanbul 1993, s.333-337

⁶⁰ Jean Louis Mattei, **Hz. Ali Cenknâmeri, Kitabevi Yay.**, İstanbul 2004, s.19

Hz. Ali'nin cenknâmede ilk ortaya çıkışı Hz. Peygamber'in vefatından sonradır. O'nun arkasından O'na büyük üzüntü duyduğu anlaşılan bir vaziyetle karşımıza çıkmaktadır.

Ol Emir-ül Mü'minin kânı saha

Ûân āğlardı hem ‘Āliyyü‘l Mürteza (2b/11)

Gice gündüz ravzadān çıkmaz idi

Ağlamağdan dünyaya bakmaz idi (2b/12)

Beklemişdi Muştafanuñ kubbessin

Yaşlanuben yaturdı türbesin (2b/13)

Türbeden çıkmaz kırk gün şâ'ile

Dā'imā meşgul idi Ûurān ile (3a/1)

Yukarıdaki beyitlerden anlaşılacağı üzere Hz. Ali gece gündüz Hz. Peygamber'in ravzasında kaldığı, onun kubbesine yaslanarak yattığı, hep onu beklediği, türbeden kırk gün boyunca dışarı çıkmadığı ve bu süre zarfında sürekli Kur'ân-ı Kerim ile meşgul olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Ali türbede kaldığı gecelerden birinde Hz. Peygamber'i rüyasında görür. Hz. Peygamber ona artık ağlamamasını söyler daha sonra ise onu bir oğul ile müjdeler.

Ravzadan biri gece koñmış idi ‘Āli

Düşde gördi Muştafa-yı ol veli (3a/2)

Şöyle şaz olmuş ki Muhammed gelür
Geldi 'Āli'niñ gözi yaşım silür (3a/3)

Yā 'Āli ağlama sen dāhi

Toğısar senden bir oğlan dahi (3a/4)

Muhammed Hanefi'nin dünyaya geleceği müjdelenmiş olmakla beraber onun hangi misyon ve vizyonla nitelendirildiği de önceden bildirilmiştir. Onun savaşlarda Hz. Ali'ye bir yoldaş olacağı, Hasan ve Hüseyin'e kardeş olacağı bildirilmiştir.

Ol ğazāvatda saña yoldaş ola

Ĥasan ile Ĥüseyin karındaş ola (3a/5)

Hz. Ali'nin cenknâmedeİslâm için savaşan kahraman bir kişiliği olduğuna değinilmişti, aşağıda onun bu yönüne vurgu yapılmıştır.

Çün 'Āli'niñ işidür cenk-ı ğazā

Başladı ğāzilerinı adın yazā (3b/9)

Onun heybeti, liderliği ve kahramanlığı o kadar nam salmış ki bunu duyan kafir topluluklarının dağıldığı görülmektedir.

Ġāziler anda dirilüb cem' ola

Kāfirinı cem' tağılub ğam ola (3b/10)

Hz. Ali cenknâmede savaşa giderken yalnız değildir. Ona yoldaşlık eden iki yoldaşı vardır. Bunlardan biri Düldül diğeri ise Zülfikar'dır.

Ol ‘Âli ma‘den-i cu‘d-i vâķār

Düldüle bindi daķındı zülfiġār (3b/12)

Hz. Ali, cenknâmede bir çok kimlikle karşımıza çıkmaktadır. Savaşçı kimliġinin yanı sıra öġüt veren, koruyankimliklerle de ön plana çıkmaktadır. Şöyle ki, henüz on yaşında olmasına rağmen babası, savaşa katılmak isteyen Muhammed Hanefi'ye izin vermez. Ona çocuk olduġunu söyleyerek cihat etmenin onun için uygun olmadığını, bunun yerine Medine'nin daġlarında ava gitmesinin kendisi için daha uygun olduġunu söyler.

Sen tıfilsın saġā olmaz ciġād

Biz ķılalum din yolunda ictiġād (4a/4)

Medineniġ taġların eyle şikār

Âllahıġ ‘avni olsun saġā nigār (4a/3)

Öġüt kavramı ders verme, doġruyu gösterme amacını taşır. Genelde hatalı olan bir davranışın düzeltilmesi için söylenir. Öġütler uyarma, deneyimi aktarma, geçmişte ve günümüzde olmuş, gelecekte olabilecek olumsuzlukların önceden gösterilerek bu olumsuzlukların yaşanmaması için çaba göstermektir.⁶¹ Bu öġüt, Hz. Ali'nin, daha önce de ifade edildiġi gibi, cenknâme içerisinde oġlu Muhammed Hanefi'yi sürekli uyarmasıyla kendisini gösterir. Hz. Ali, dünyadaki insanların kâfir olduġunu ve bütün bu kâfirlerin kendilerine düşman olduġunu ifade etmektedir. Bu açıdan onun dikkatli olmasını istemekte ve düşmanın eline düşmemesi konusunda ona öġütler vermektedir.

Dünya kâfirdür ķamû düşman bize

---

⁶¹ Erman Artun, *Aşıklık Geleneġi ve Aşık Edebiyatı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2005, s.172

Çılmış canlarına cevri cezā (7b/7)

Nice kāfirler anı dkmüşüz

Başların sügi ucuna dikmişiz (7b/8)

Saın ele düşmeyesin asızın

Kimden marum idersen asızın (7b/9)

Hz. Ali'nin savaçılığı ve heybetli olması gibi niteliklerini düşmanları da ifade etmiştir. Şöyle ki, oğlu Muhammed Hanefi düşmanın eline esir düşmüştür. Düşmanlar onun Hz. Ali'nin oğlu olduğunu öğrenince onu öldürmekten çekinmişlerdir. Bu durum aağıda şu şekilde ifade edilmiştir.

Bildiler kim tarı alamı 'li

Bu oğlanuğ atasudur ol veli (10b/7)

şidürse bu dem oğlu öle

ülfüđārın aluben 'li gele (10b/8)

Kkümüz keser bizim vücuddan uca

Ne yigit ala bunde ne kim oca (10b/9)

Yine bir başka beyitte Muhammed Hanefi atasının, Hz. Ali'nin, korkusuzluğunu ifade etmiştir.

Benüm ātam kāfirden hic kaçmadı

Yalana ve gercege āndı icmedi (14b/5)

Hz. Ali ve Hz. Peygamber arasında sürekli manevi bir iletişim vardır. Hz. Ali Cenknâme'de gazileriyle beraber bilinmeyen bir savaşa gitmiştir. Hz. Peygamber Hz. Ali'nin rüyasına girer. Rüyada oğlu Muhammed Hanefi'nin düşmanın eline esir düştüğünü, onun yardıma ihtiyacı olduğunu bildirir. Bunun üzerine Hz. Ali, gazileri etrafında toplayarak oğlunu kurtarmaya gider.

‘Āliniñ düşine girüb söyledi

Oğlanuñ hālını ma‘lum eyledi (17b/11)

Yā ‘Āli tiz irişgil oğluña

Yoħsa nagāh ācı olur cāniña (17b/12)

Hz. Ali savaşta o kadar yüksekçe bağırırmış ki bunu duyan kafirlerin ödü kopardı ve bu naraları bütün herkes işitirdi.⁶²

‘Āli bir kez na‘re urdı ki şatı

Śıcradı śáhrada ol Düldül ātı (18b/2)

Kāfir işitdi ‘Ālinüñ avāzın

Heybetinden niceler düşdi yüzün (18b/3)

---

⁶² Ali Berat Alptekin, **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Akçağ Yay., Ankara 2005, s. 304

Nicesinüñ ödi sıtdı ol zamān

Nicesi āndan yıķıldı virdi cān **(18b/4)**

Nicesi dutdı ķılınc bu ķorķudan

Nice kāfirler uyandı uyķudan **(18b/5)**

Anlatı geleneğinde özellikle de kahramanlık hikâyelerinin anlatıldığı anlatılarda, olayın başkişisi düşmanını korkutmak için savaş öncesinde kendi kahramanlıklarını anlatarak, düşmanı psikolojik baskı altına almaktadır. Nitekim Hz. Ali savaş esnasında düşmanı korkutmak için, aşağıdaki beyitlerden de anlaşılacağı gibi bu yöneme başvurduğu görülmektedir.

Cağırıb eydür ey kāfir la‘in

Żülfügārla karñunuzı yarayın **(18b/10)**

Nice ķıyduñuz bir gene oğlana

Kim bulaşturduñuz ānı siz kāna **(18b/11)**

Şimdi siziñ kanıñuz dökeyim

Sügi ilen bendleriñiz sökeyim **(18b/12)**

Hz. Ali düşmanın elinden kurtulan oğlunu görünce Allah'a şükür edip çok sevinmiş, onu öpüp kucaklamıştır.

Öbdi ķocdı ol dem oğlunı ‘Āli

İtdi Şükür Şağ salim buldım seni (19a/2)

Anlatının sonlarına dođru Hz.Ali dűŐmanı yenmiŐtir. Bunun üzerine dűŐman Hz. Ali'ye elçilerini gönderip affedilip bađıŐlanmalarını istemektedir.

Didiler āmān dilerűz yā ‘Āli

M‘aden-i lűtf-i keremsin yā Veli (19b/2)

Cānımızı sen bize bāđıŐlađıl

Dāhi ne kim dilersen iŐleđıl (19b/3)

DűŐmanın bu Őözleri Őöylemesinin üzerine Hz. Ali savaŐ ganimeti olarak dűŐmandan Mine Hatun, üç yıllık haraç, gazileri ve halkı için ise mal ve hayvan vermelerini istemiŐtir. Bunların yanı sıra kafirlerin İslām Dini'nin yasaklarına riayet etmelerini istemiŐtir.

‘Āli didi veriğ üç yıllık harac

Mine Ĥatun ile taĥtı tāc (19b/4)

Gāzilere yedi yüz biç dāhi māl

Elli biç baş āt katır koyun cemel (19b/5)

Yılda bin bu mikdar māl viresiz

Din İslām yāŐađına giresiz (19b/9)

Ĥāyin olmayasiz İslām dinine

Fitne kılcın kıatmayasiz kıanına (19b/10)

Anlatı geleneğinde hikâyelerin genellikle mutlu son ile bittiği görülmektedir. Olayın kahramanı birçok sınavdan geçerek olgunlaşmakta ve asıl gayesine ulaşmaktadır. Tıpkı bunun gibi cenknâme de mutlu sonla bitmektedir. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in çizdiği yoldan yürüdüğü görülür. Muhammed Hanefi ise Mine Hatun'la evlenerek saadete erdiği anlaşılmaktadır.

Geldi kıondı Taqrı āslānı ‘Āli

Resulūñ yolına tutdı yolu (20b/13)

Muhammed Hanefi ol hoş niḥād

Mine Ḥatunı aldı mirād (20b/14)

1.5.2.5. Hz. Fatma

Hz. Peygamber'in kızı olan Hz. Fatma adeta bir iffet abidesiydi. O,İslâmiyet'in başarıya ulaşması için hiçbir fedakarlık yapmaktan çekinmemiş, bütün gazalarda bulunmaya gayret etmişti. Allah, Hz. Fatma'yı kadınlar ve kızlar için örnek bir insan olarak yaratmıştı.⁶³

Hz. Fatma zevcelik hayatında çocuklarına İslâmi terbiyeyi vererek kadınlara örnek olmuştur. O aynı zamanda namazlarını vaktinde kılmış, bütün gayretiyle İslâm'a hizmet etmiştir. Kısacası Hz. Peygamber'in ahlakıyla ahlaklanmış bir iffet abidesiydi.⁶⁴

Cenknâme'de Hz. Fatma'nın adı sadece bir iki beyitte geçmektedir. Hz. Peygamber Hz. Ali'nin rüyasına girip onun bir oğlu olacağını müjdelemişti. Hz. Ali

---

⁶³ Ahmed Cemil Akıncı, **Hazreti Fatma**, Sinan Yayınevi, İstanbul 1980, s.14

⁶⁴ Ahmed Abdülcevad ed- Dûmî, **İslam'ın Kadın Kahramanları**, (Çev.), Nedim Yılmaz, Hisar Yay., İstanbul 1986, s. 25

gördüğü bu rüyayı sabah erkenden gelip Hz. Fatma'ya anlatır. Rüyayı duyan Hz. Fatma çok sevinmiş ve Allah' a şükür etmiştir.

Şubh olunca zikir tesbih eyledi

Tozla geldi Fâtımaya söyledi (3a/9)

Fâtımaya Çün bu düşü söyledi

İşidüben ol dahi şükür eyledi (3a/12)

Cenknâmenin kahramanı Muhammed Hanefi kendisini takdim ederken annesinin Hz. Fatma olduğunu belirtmiştir.

Tağrı aslânı 'Âli oğlu benem

Fatımat'ül Zehradür benim ānam (6a/8)

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in isimleri Hz. Peygamber tarafından konulmuştur. Çocuklarının doğumundan sonra Hz. Fatma saçlarının ağırlığı oranınca fakirlere gümüş dağıtmıştır.⁶⁵Cenknâme'de de buna benzer bir durumun olduğu görülür. Hz. Fatma hamilelik süresinin bitmesi vesilesiyle sadaka vermiştir.

Çün sadāka düşdi oldur anası

Müddet-i hamili yaturdı ānası (3b/2)

---

⁶⁵ Gülgün Uyar, **Ehl-i Beyt İslam Tarihinde Ali-Fatıma Evladı**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul 2008, s.53 Ayrıca bakınız. E. R. Fırlalı, "Hasan", D.İ.A., C.15, s.282

1.5.2.6. Hz. Hasan

Hz. Hasan, Hz. Ali ile Hz. Fatma'nın büyük oğludur. Cenknâme'de bir kaç beyitte adı geçmektedir. Babası gibi İslâm için savaşır, mücadele eder. Aşağıdaki beyitte savaşa katılmak isteyenlerin isimlerini yazmakla görevlendirilmiş. Burada savaş öncesi gönüllülük ve cesaretin İslâm Dini için önemine değinildiği görülür.

Virdi Hâsan eline bir aq'alem

Kim cıka taşra daki evvel qadem (3b/10)

İrdi Hâsan Hüseyn ol dem bile

Qaziler turmuş idi şağa sola (7a/2)

"Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin babaları Hz. Ali gibi İslâm adına cihat etmişlerdir."⁶⁶Tarihi hayatlarındaki bu gerçekliğin cenknâmeye yansıdığı görülür. Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i yanına alarak bilinmeyen bir savaşa gitmek için hazırlık yapar. Bu savaşa katılmak isteyen Muhammed Hanefi'nin kendileriyle birlikte gelmesine izin vermemiştir. Savaşa katılma izninin verilmemesi iki sebeple anlatılmıştır. Bunlardan birincisi; yaşının küçük olmasından dolayı cihat etmenin ona uygun olmadığı ikincisi; Hz. Peygamber'in Hz. Ali'nin rüyasına girerek ona izin vermemesi olarak geçmektedir. Cenknâme'de Hz. Hasan'ın herhangi bir diyalogu yoktur. Sadece ismen zikredilmektedir.

1.5.2.7. Hz. Hüseyin

Hz. Ali ve Hz. Fatma'nın küçük oğludur. Kerbelâ'da şehit edilmiştir. Cenknâme'de arka planda olup Hz. Hasan ile ismi zikredilmiş. Cenknâmenin kahramanı Muhammed Hanefi kendisini Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in kardeşi olarak tanıtır.

Hâsan Hüseyn benüm karındaşlarım

---

⁶⁶ Aişe Abdurrahman Bintü's- Şatt, **Resulullah'ın Kızları ve Torunları**, (Çev.), İsmail Kaya, Uysal Kitapevi Yay., Konya 1987, s.18

Ātam ile azāde yoldaşlarım (6a/10)

Hz. Peygamber bir gün Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i yanına ağırmıştı. Onları bir örtü ile örttükten sonra Allah'a şu şekilde dua etmiştir. "Onlar benim ehl-i beytimdir. Onları kötülüklerden arındır."⁶⁷ Görüldüğü zere Hz. Peygamber ailesine derin bir sevgiyle bağlıydı. Cenknāmemizin kahramanı Muhammed Hanefi de bu sevgiden istifade etmiştir. Hz. Hasan'da olduğu gibi Hz. Hüseyin'inde cenknāmede herhangi bir diyalogu yoktur. Sembolik olarak bir kaç yerde ismi geçmektedir.

1.5.3. Cenknāmedeki Diğer şahıslar

1.5.3.1. Tabut

Tabut; Muhammed Hanefi'nin ava giderken izinsiz bir şekilde girdiği güzel korunun sahibi olan kişidir. Kibirli, kendini beğenmiş, gaddar, içki içen ehl-i dünya bir karaktere sahiptir. Tabut, olay örgüsünde karşıt güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Olayın kahramanı Muhammed Hanefi'nin arzuladığı değerlere ulaşmasında bir engel konumundadır. Anlatıdaki atışma ortamının asli unsurlarındandır.

Bir lu kāfir idi Tābut ādı

Bu oruyu ol Tābut bakar idi (5b/1)

Tabut adlı kişinin tamamen hayal ürünü olduğu kanaatindeyiz. Ne kadar gaddar ve karanlık bir şahsiyet olduğunu göstermek açısından ona özellikle "Tabut" ismi verilmiştir. Cenknāmede Tabut'un Mine adında bir kızı, Davud ve Rüstem adlı iki yardımcısı vardır. Tabut'un hangi milletten olduğu belli değildir. Ancak kızının ve yardımcılarının isimlerinden hareketle onun İnan efsanelerinden alınmiş olduğu düşünülebilir. Ayrıca Muhammed Hanefi'ye içki ikram etmesinden hareketle Bizans'lı olduğu da düşünülebilir.⁶⁸ Cenknāmenin geneline bakıldığında onun hangi milletten veya

⁶⁷ Ahmed Abdülcevad ed- Dm, a.g.e., s.22-23

⁶⁸ Jean Louis Mattei, a.g.e., s.36

devletten olduğu değil, onun kafir olma vasfı dile getirilmiştir. O, kötü ve olumsuz vasıflarıyla ön planda olmuştur.

Tabut düşmanların, kafirlerin sultanıdır. Cenknâmede kötü bir karakterle karşımıza çıkar. Çeşitli yollarla Muhammed Hanefi'yi günah işlemeye, harama bulaştırmaya çalışır. İlk önce eline aldığı bir şarap kadehini Muhammed Hanefi'ye ikram eder. Muhammed Hanefi bunu kabul etmeyince bu sefer dinini değiştirmesi karşılığında kızını ona vereceğini söyler.

Āldı Tābut eline źerrin tası

Didi oğlana ey yigitler ĥası (12a/3)

Benüm elimden bunu icmeņ gerek

Şaz oluben göņlümü acmaņ gerek (12a/4)

Gir benüm dinime algıl kıızımı

Tek bu meclisde şaymağıl sözümü (12b/9)

Tabut cenknâmede Hz. Ali ile yaptığı savaşı kaybeder. Bunun sonucu olarak kızını Mine'yi Muhammed Hanefi'ye verir. Ayrıca yıllık vergi ve haraç vermeyi de kabul ederek ölmekten kurtulur. Cenknâmede müslüman olmamış, kafir olarak kalmıştır.

1.5.3.2.Mine

Tabut'un güzeller güzeli, cennet Huri'lerine benzetilen kızıdır. Muhammed Hanefi'yi görüncü ona aşık olur. Burada klasik anlatıların aksine Mine aşık olunan kişi olmaktan çıkıp aşık olan kişi konumundadır. Anlatıda aşık ile maşuk yer değiştirmiştir. Muhammed Hanefi onu elde etmek için değil O, Muhammed Hanefi'yi elde etmek için

mücadele etmiştir. Onu zindandan kurtarır ve beraber Tabut'un askerlerinden kaçarlar. Gerçek bir kişi olup olmadığı bilinmemekle beraber "*Mine Hatun tamamen uydurulmuş bir karakter*"⁶⁹olabileceği düşünülebilir.

Bir kıızı var idi maĥbûb-ı zaman

Var idi cennet ĥurisinden nişân (12a/11)

Mine Hatun bir kadın olarak cenknâmede yer almasına rağmen bir erkek gibi düşmanla savaşıır. Tabut'un askerleri Muhammed Hanefi ile onun etrafını sarması üzerine Muhammed Hanefi'ye "sen kaç ben savaşıırım" diyecek kadar cesur, babasının en güçlü askeri olan Rüstem'i öldürecek kadar kahraman bir savaşçı kadın profiline sahiptir.

Mine Ĥātun eydür ey gözüm nûrı

Ben ĥalayım girüye sen tiz yürü (14b/1)

Bir sügi urdı kıız ānuĥ tenine

Kim ciger zahım erişdi cānına (16a/9)

Sacdı sügi urdı yüreginden öte

Yıĥdı āndan Rüstemi gör heybete (16a/10)

Mine sevdiği için dinini değiştirerek İslâm Dini'ne geçer ve cenknâmenin sonunda Muhammed Hanefi'yle evlenip murada erer.

---

⁶⁹ Mehmet Atalan, a.g.e., s.132

1.5.3.3.Rüstem

Cenknâmede Tabut'un yardımcı baş pehlivanı olarak geçer. Savaşçı bir kişiliğe sahiptir. Cenknâmemizde Tabut'un savaşçısı olan Rüstem, İran efsanelerinde yer alan ve gücün sembolü olan Zaloğlu Rüstem'e benzetilerek oluşturulmuş gerçek dışı bir kişidir.

Tarihte; saçı, kaşu ve kirpiğı beyaz doğmasından dolayı uğursuz sayılarak dağa bırakılmış ve orada Simurg tarafından yetiştirilmiş olan Zal'ın oğlu olarak geçer. Birçok efsanevî maceralar ve kahramanlıklar kendisine isnat edilmiştir.⁷⁰

İran Edebiyatı'nda önemli bir yeri olduğu bilinen Şehnâme Destanı'nın başkahramanı olan Rüstem, Türk Edebiyatı'nda, bilhassa Klasik Edebiyat'ta cenk konulu edebi türlerde kahramanlık sembolü olarak kullanılmıştır.⁷¹

Çün bunu işidib Rüstem şâz olur

Ât sürüb meydan icine gelür (16a/2)

Muhammed Hanefi ile Mine Tabut'un gönderdiği bir grup askeri yenmiştir. Bunun üzerine Rüstem, Mine'nin kendisine eş olarak verilmesi karşılığında Muhammed Hanefi ve Mine'yi Tabut'a getireceğini söyler.

Bir sözüm vardur diyem işid beni

Ger saña tutam getürem oğlanı (15b/9)

Saňa tutub ânı diri getürem

Hâcatuñ ne ise ey şâh yetürem (15b/12)

---

⁷⁰ Âgah Sırrı Levent, **Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar**, Enderun Yay., İstanbul 1984, s.165

⁷¹ Belkıs Mutlu, **Efsanelerin İzinde**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yay., İstanbul 1968, s.160

Tabut bu teklifi kabul eder ve ikisini getirmesi karşılığında Mine'yi Rüstem'e vereceğini söyler.

Ger ānu tutub getüresin baña

Göreyim seni kızım virdim saña (16a/1)

Bunun üzerine Rüstem hazırlıklarını yaparak Muhammed Hanefi ve Mine'yi getirmeye gider. İkisiyle karşılaşan Rüstem Mine'nin bir süngü darbesiyle yere yığılır. Daha sonra Mine tarafından başı kesilerek öldürülür. Bu metindeki Mine'nin savaşçılık özelliği eski Türk destanları ve halk hikâyelerinde geçmektedir. Kadının savaşçı kimliği motifler kısmında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Bir sügi urdı kız ānuñ tenine

Kim ciger zahım erişdi cānına (16a/9)

Sacdı sügi urdı yüreginden öte

Yıqdı āndan Rüstemi gör heybete (16a/10)

İndi kesdi Mine Rüstem bāşını

Gör ne qılur Rüstemiñ kardaşını (16a/11)

1.5.3.4.Davud

Hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Cenknâmede Tabut'un diğer yardımcısı olarak geçer. Cenknâmede Tabut'un ordusuna komutanlık eder. Buradan hareketle onun savaşçı bir hüviyeti olduğu anlamı çıkarılabilir.

İki behlüvān bunlara bāş qodı

Biri Davud biri o Rüstem idi (8b/12)

1.6.CENKNÂMENİN GEÇTİĞİ YER VE MEKANLAR

1.6.1. Medine

Cenknâmedeki olayların başladığı merkezi bir şehirdir. Hz. Peygamber'in Ravzası'nın burada bulunması Medine'ye ayrı bir hususiyet kazandırmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla Hz. Ali ve Muhammed Hanefi Medine şehrinde oturmaktadır. Cenknâmede geçen olaylar Medine ve etrafındaki coğrafyada geçmektedir.

Cehd ideyim bunı diri tutayım

Medine şehrine tutsak iletayım (4b/7)

Cenknâmedeki olaylar Hz. Ali'nin ve Muhammed b. Hanefiyye'nin yaşadığı dönemdeki İslâm coğrafyası sınırları içerisinde geçmektedir. Başka bir ifadeyle belirtmek gerekirse Muhammed b. Hanefiyye'nin yaşadığı dönem İslâm coğrafyasının tamamı; doğuda Amuderya (Seyhun) batıda Trablusgarp, güneyde Yemen ve kuzeyde Antakya'dan Azerbaycan ve Hazar kıyılarına kadar uzanan o dönemde İslâm Dini'nin yayıldığı coğrafya olduğu görülmektedir.⁷²

Āta bindi kıatarlayub sürer

Yine üç günde Medineye girer (6b/12)

1.6.2. Mağrib ili

Mağrib kelime anlamı olarak sözlükte batı tarafında olan memleketler manasını ihtiva eder.⁷³Cenknâmenin başladığı Medine şehrini merkeze aldığımızda muhtemelen Mağrib illeri Medine'nin batısındaki şehirlerden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Leşkerün başı 'Āliyyü'l Mürteza

⁷² İsmet Çetin, **Tursun Fakih Hayatı-Edebî Şahsiyeti-Mesnevileri**, İlesam Yay., Ankara 2002, s.16-17

⁷³ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Sözlük**, Aydın Yay., Ankara 2008, s.562

Mağrib yoluna ol seyr-ı Huda (8a/8)

1.6.3. Tabut'un Korusu

Koru: Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde; etrafı çevrili, ağaçlardan oluşan, küçük bakımlı orman olarak geçer.⁷⁴ Cenknâmedeki anlamın sözlükteki anlamla eşdeğer olduğu görülür. Tabut adlı kafir korunun sahibidir. Bu koru, türlü ağaçların yer aldığı, türlü çiçeklerin açtığı, kuşların öttüğü hayali bir bahçedir. Muhammed Hanefi'nin macerası bu koruya girmesiyle başlar.

Dürlü cicekler bezenmiş ol yeri

Gelincik gibi bezenmiş yer yüzi (5a/9)

Dürlü kuşlara ol gülistan Allah öter

Ol gazel tağdan iner anda yatar (5a/10)

Koruyu Tabut'un görevlendirdiği iki yüz asker korumaktadır. Bu koruya girenler ancak bir beglik sahibi olmalıdırlar. Muhammed Hanefi bu koruya girmeden evvel kahramanlığı test edilmemiştir. Bu mekânda birçok teste tabi tutulan Muhammed Hanefi bütün zorlukların üstesinden gelerek, başarılı bir şekilde bu testleri geçmiştir. Bu testler sonucunda Muhammed Hanefi kahramanlık ünvanını almaya hak kazanmıştır. Tıpkı Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki "ad verme motifi" gibi Muhammed Hanefi de bir dizi sınava tabi tutulmuş ve kahramanlığı tescil edilmiştir.

Bir ûlu kâfir idi Tâbut âdı

Bu koruyu ol Tâbut bakar idi (5b/1)

---

⁷⁴ www.TDK.gov.tr. Erişim Tarihi (13.03.2016)

Ol oronu bir bucaında meger

Bakar idi oruya iki yz er (5b/3)

Bize ysa byledr hem kim bula

oruya girse gerek beglik ola (6a/3)

1.6.4.Hz. Peygamber Ravzası

Szlkte “tertemiz bahe” anlamına gelen ravza-i mutahhara ibaresi, Hz. Peygamber’in eviyle minberi arasının cennet bahelerinden ravza, bir bahe olduunu bildiren kutsi hadisine dayanır. Resl-i Ekrem ayrıca, Mescid-i Nebev’de kılınan namazın Mescid-i Harm hari dier yerlerde kılınan namazdan bin kat daha faziletli olduunu haber vermitir. Bu hadisler Reslullah’ın mescidinin faziletine, onun iinde de Ravza-i Mutahhara’nın daha faziletli olduuna delil sayılmıtır. Gnmzde Ravza-i Mutahhara’nın gneyi mihrabın hemen kible tarafındaki demir korkuluk ve kitap raflarıyla sınırlanmı olup doudan batıya 22 m., kuzeyden gneye 15 m. olmak zere yaklaşık 330 m²’lik bir alanı kapsamaktadır. Batı tarafında III. Murad’ın armaanı olan minberle ortada Kayıtbay dneminden kalan mihrap yer alır. Muhfız stunu olarak bilinen yer; Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’in yanında oturup O’na bir zarar gelmemesi iin Onu gzetledii yerdir.⁷⁵

Hz. Peygamber’in Ravzası’nın Islm alemi iin kutsal olma vasfını cenknmede de koruduu grlmektedir. Anlaıldıı gibi Hz. Ali gece ve gndz Ravza’da kalmaktadır. Btn gn Hz. Peygamber iin gz yaı dkmektedir.

Gice gndz ravzadn cımaz idi

⁷⁵ Nebi Bozkurt, "Ravza-i Mutahhara" D..., C.34, s.475

Ağlamağdan dñnyaya bağmaz idi (2b/12)

Beklemişdi Muştafanuğ şubbesin

Yaşlanuben yaturdı tñrbesin (2b/13)

Ravza, Hz. Ali ile Hz. Peygamber'in manevi olarak buluştuğu bir mekan ۆzelliđini taşır. Bu buluşma rñya aracılığıyla sağlanmıştır. Hz. Ali, Hz. Peygamber'in tñrbesinden kırk gñn boyunca şıkmazmış. Bu sñre zarfında sñrekli Kur'an-ı Kerim okurmuş.

Tñrbeden cıkmaz kırk gñn řa'ile

Dā'imā meşgul idi řurān ile (3a/1)

Ravzadan bir gece şohmiş idi 'Āli

Dñřde gñrdi Muştafı ol veli (3a/2)

1.7.CENKNĀMEDE HAYVANLAR

1.7.1.Dñldñl

Hz. Ali'nin atı olup hem bir yolculuk vasıtası, hem de savaşlarda yardımcı bir gñç olarak karşımıza cıkar. Olađanñstñ ۆzelliklere sahip olan Dñldñl, sadık olup Hz. Ali'ye yoldaşlık eder.

Ol 'Āli ma'den-i cu'd-i vāřār

Dñldñle bindi dağındı zñlfiđār (3b/12)

M'alum oldu cñn bu iş ol gāziye

Bindi sñrdi Dñldñli bir yazıya (18a/3)

Düldül'ün ismi genelde savaşlarda veya savaşlara gidilirken zikredilir. Düldül bir çiftede birden fazla kafiri mağlup eden bir attır. O, aynı zamanda Zülfikar ile Hz. Ali'nin bekçiliğini yapar. Tehlikeyi önceden sezip Hz. Ali'yi uyarır.

1.7.2.Gazel/Geyik

Gazel, avlanması zor bir hayvan olması ve güzelliğinden dolayı Klasik Edebiyat'ta soyut sevgiliye benzetilmiştir. Bu teşbih alegorik bir şekilde tasvir edilir. Muhammed Hanefi bu alegorik hayvanı takip ederek koruya girer. Gazel, Muhammed Hanefi'nin Mine'ye kavuşması için bir vesile hükmündedir. Anlatıcı, gazeli aşağıdaki gibi tasvir etmiştir.

Evine düştü nigāhın ol ğazel

Turfe itmişdi ānı lā-yezal **(4b/2)**

Gözleri gevher yāķutdan yaņağı

Dişleri mercān la'liden tutağı **(4b/3)**

Göbegi ebyaz tüter za'firan danesi

ķuyruğu zeberced idi sündüsi **(4b/4)**

Geyiklerin en önemli özellikleri dallı boynuzlarının olması. Her geyiğin kendi türüne özgü bir boynuz şekli vardır. Eti ve derisi için avlanan geyik eskiden beri Türk kültüründeki en önemli av hayvanlarından biridir. Ayrıca güzelliğinden dolayı Divan

Şiiri'ne konu olmuştur.⁷⁶ Geyik müstensih tarafından "gazelin" kullanıldığı beyitten hemen sonra kullanılmıştır. Muhtemelen gazelin yerine yanlışlıkla kullanılmış olabilir veya o dönemde gazel ve geyik sözleri aynı manayı ihtiva ediyor olabilir.

Yedi kez debdi kemend atdı āñā

Ava düşmez ol geyik tebdî tağa **(4b/13)**

1.7.3. At

*"Türk muhayyilesinde at, konuşması, düşünmesi, tehlikeyi sezip haber vermesi, yardımcı olması, sadakati, sevgisi ve vefasıyla beşeri vasıflar kazanmıştır."*⁷⁷Türk Edebiyatı'nda; destanlarda, masallarda, hikâyelerde, cenknâmelerde, gazavatnâmelerde anlatılan kahramanların en yakın yoldaşı olur. Muhammed Hanefî Cenknâmesi'nde de bu anlatılan durum karşımıza çıkmaktadır. Muhammed Hanefî Tabut'un korusunda uyuya kaldığında yanındaki atı ona doğru yaklaşan düşman tehlikesini sezip Muhammed Hanefî'yi uyarmıştır.

Ātı ĥayķırdı uyardı uyķudan

Baķuben on ātlı gelür kafırdan **(5b/9)**

Türk halk anlatılarında at insanî vasıflar kazanmıştır. O, savaş esnasında yaralanıp düşen sahibinin başında bekler, tehlikelere karşı sahibini uyarır. İnsanî duygularla vücuda getirilen at, kahramanın en sadık ve vefalı yoldaşı olmuştur.⁷⁸ Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de geçen *"Hem kendilerine binesiniz, hem de zinet olsun diye atları,*

---

⁷⁶ Özge Kırcı Erdem, **Kırgız Destanlarında Hayvan Motifi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans tezi, 2015, s.123-124

⁷⁷ Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatı Araştırmaları**2, Akçağ Yay., Ankara 1997, s.525

⁷⁸ Şerife Nilgün Yıldız, **Türk Halk Anlatılarında Hayvan Motifleri**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2011, s.37

katırları, ve merkepleri yarattı. Ve şu anda bilemeyeceğiniz daha nice şeyler yaratacak."⁷⁹ayetinde bir binek ve süs hayvanı olarak bildirilmiştir.

1.8. CENKNÂMEDE ADI GECEN SAVAŞ ALETLERİ

1.8.1. Zülfikar

Hz. Ali'nin ucu çatalı kılıcıdır. Bu kılıcın Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali'ye hediye verildiği rivayet edilir. Zülfikar hakkında birçok efsane meydana getirilmiştir. O, sıradan bir kılıç olmayıp insana ait fiziksel özelliklere haiz olağanüstü bir araçtır.⁸⁰ Cenknâmede genellikle Döldül ile birlikte ismi anılmıştır. Hz. Ali savaşa gideceği zaman Zülfikar'ı beline takıp Döldül'e binerek hazırlık yapar. Zülfikar'ın bir darbesiyle bazen elli bazen yüz düşman yara alır.

Na're urdı her birisi yeryerin

Eline aldı 'Âli zülfügârın (18b/9)

Cağırıb eydür ey kâfir la'in

Zülfügârla karjunuzı yarayın (18b/10)

Ol 'Âli ma'den-i cu'd-i vâķâr

Döldüle bindi daķındı zülfügâr (3b/12)

1.8.2. Sügü/Süngü

Cenknâme'de müstensih tarafından yer yer sügü yer yer de süngü biçiminde yazılan bu savaş aleti sözlükte; *Tüfek namlusunun ucuna takılan küçük kılıç biçiminde delici silah.*⁸¹ olarak ifade edilmiştir. Lakin cenknâmede geçen zaman, olay ve kişilere

---

⁷⁹ Kur'an-ı Kerim, Nahl, 16/8

⁸⁰ İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yay., İstanbul 2004, s.495

⁸¹ <http://www.tdk.gov.tr>, (erişim Tarihi, 10.03.2016)

bakıldığında silahın icat edilmediği anlaşılır. Metinde kullanılan süngü; muhtemelen bir sırk, ağaç başına keskin bir bıçak takılmasıyla yapılmış bir çeşit mızrak, savaş aletidir. Cenknâmede kılıçla birlikte savaşlarda en çok kullanılan araçtır. Ucunun sivri olmasından dolayı düşmanın bedeninde büyük yaralar açmaktadır. Mine Hatun pehlivan Rüstem'i kalbine süngüyü saplayarak öldürür.

Kendi Mine ol yedi kı̄rî kı̄abile

Furđı oğlan süğisin āldı ele (14b/13)

Bir süği urđı kı̄ız ānuđ tenine

Kim ciger zahım erişdi cānına (16a/9)

Sacđı süği urđı yüreginden öte

Yıķdı āndan Rüstemi gör heybete (16a/10)

1.8.3. Kılıç

Metinde en önemli ve değerli savaş aleti olarak kullanılmıştır. Muhammed Hanefi Tabut'un askerleriyle göğüs göğüse çarpışırken kılıcının darbeleriyle düşmanı yere sermiştir. Kullanılması fiziksel güce dayalı olan kılıç, tıpkı diğer silahlar gibi kahramanlık, yiğitliğin sembolüdür.

Ol tağı kı̄al'e idüben durdular

Kāfir bir hāmler kı̄ılıc urđılar (15a/7)

1.8.4.Gürz

Topoz olarak bilinen gürz, edebiyatımızda hemen hemen bütün tasvirlerde "bir vuruşta dağı yıkacak"⁸² ifadesiyle geçmektedir. Savaşlarda gürz darbesi yiyen düşman bir daha kendisini toparlayamamaktadır. Cenknâmede Tabut'un iki baş pehlivanından biri olan Davud, Muhammed Hanefi'yi gürz ile ezip yoğurmak istediğini söylemiştir.

Gürz ile yoğuraydım ānı

Ħor olaydı ũste ħānı ve teni (8b/12)

1.8.5.Kemend

Ucu yuvarlak olan halat, ip manasına gelen kement savaşlarda kullanılan bir savaş aletidir. Bunun yanında Divān Edebiyatı'nda sevgilinin saçı, kākũlü ve zũlfü bazen kement olarak düşünũlmüştür.⁸³Cenknâmede Muhammed Hanefi sevgili unsurlarıyla tasvir ettiği gazeli avlamak için kement kullanmıştır.

Çözdi kemendini tiz aldı ele

Debdi atın kim yakın gele (4b/8)

Śaldı kemendi ũstüne çok

Śıradı çıđdı kemenden ol yavuđ (4b/9)

---

⁸² Ahmet Atilla řentũrk, **16. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerde Edebî Tasvirler**, Kitabevi Yay., İstanbul 2002, s.583

⁸³ Pala, a.g.e., s.266

1.8.6. Mancınık

Sözlükte; top yapımının bilinmediği eskiçağlarda, kale veya burç kuşatmalarında ağır taş, gülle fırlatmakta kullanılan büyük sapan mahiyetinde basit bir savaş aracı⁸⁴ olarak geçmektedir. Eski dönemlerdeki savaşlarda etrafı çevrili sur veya duvarları yıkmak için mancınık kullanılırdı. Cenknâmede Tabut Hz. Ali'nin gazileriyle birlikte onun sarayına doğru ilerlediği haberini alır almaz kendisini muhafaza etmek ve önlem almak için kale burçlarının üzerine mancınık yerleştirmiştir.

Mancılık bağlayalum burc üstüne

Bize görelüm ānuḡ ḡasdı ne **(20a/4)**

---

⁸⁴ <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi, 26.04.2016)

İKİNCİ BÖLÜM

CENKNÂMEDEADİ GEÇEN MOTİFLER

2.1.KLASİK HALK HİKÂYELERİ MOTİFİ

2.1.1.Bade İçme

Klasik Edebiyat'ta bade, şarap içme sık kullanılan bir mazmundur.⁸⁵ Şarap İslâm Dini'nde yasak olmasına rağmen divan şairleri şiirlerinde sevgiliyi şaraba benzeterek onu arzulamışlardır. Şarap genelde iştret meclislerinde sakiler tarafından kadehle sunulur. Cenknâmede ise Tabut, Muhammed Hanefi için sazlı sözlü bir içki meclisi kurmaktadır. Bu mecliste sakiler insanlara kadehlerle şarap sunar. Tabut eline bir kadeh alarak Muhammed Hanefi'ye ikram eder. Ona bu kadehi içerse gönlünün ferahlığa kavuşacağını söyler. Buradaki bade içme motifi nefsin sınanması açısından bir imtihan objesi olarak kullanılmıştır.

Şohbedde dürlü sazlar calıñuz

Sâķiler cām ele alıñuz (11b/7)

Āldı Tābut eline źerrin tası

---

⁸⁵ Pala, a.g.e., s.52

Didi oğlana ey yigitler hâsı (12a/3)

Benüm elimden bunu içmeñ gerek

Şaź oluben göñlümü açmañ gerek (12a/4)

2.1.2.Rüya

Türk halk kültüründe bireyler geleceğe dair bir haberi bekleme ihtiyacı hissetmişler. Gelecekte haber veren dolayısıyla olağanüstü olduğuna inanılan bir iletişim biçimiyle ilgili rüyalar vardır.⁸⁶ Anlatıda rüya motifi İslâm inancındaki rüya-sadika olarak geçer. Sıkıntı içerisinde Hz. Ali bir rüya ile gelecekte feraha erişmektedir. Muhammed Hanefi de sıkıntı içerisinde girdiği zaman ahvalini rüya yolu ile bildirir. Bu rüyalar sayesinde bu zor durumdan kurtulur. Rüya motifi sıkıntıdan kurtulmanın bir aracı olarak karşımıza çıkar.

Ravzadan biri gece koñmış idi ‘Āli

Düşde gördi Muştافی ol veli (3a/2)

‘Āliniñ düşine girüb söyledi

Oğlanuñ hālini ma‘lum eyledi (17b/11)

Yā ‘Āli tiz irişgil oğluña

Yoħsa nağāh ācı olur cāniña (17b/12)

---

⁸⁶ Özkul Çobanoğlu, **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Akçağ Yay., Ankara 2004, s.188

2.1.3.Baş Kesme

Türk folklorunda kesik baş motifli eserler Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinden sonra görülmeye başlanmıştır. Bilhassa İslâm öncesi devirlere ait olan Oğuz Destanı, Ergenekon Destanı, Göç Destanı vb. türlerin hiçbirinde kesik baş motifine rastlanılmamıştır. Fakat İslâmi dönemde ortaya çıkan Manas Destanı ve varyantlarında "kesik baş" motifine rastlanılmıştır. Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da başı kesilerek şehit edilmesi hadisesi Türklerin İslâmiyet'i kabul etmesiyle birlikte "kesik baş" motifinin efsane ve menkıbelere sirayet ettiği görülür.⁸⁷ Muhammed Hanefi yendiği askerin başını keserek şehir meydanına asmıştır. Savaşta baş kesmek düşmana karşı galip gelmenin yanında ondan üstün olduğunun ve zaferin bir başka göstergesidir.

Muhammed Hanefi'nin düşmanla ilk karşılaşmasında düşmanın başını kesmesi "erginlenme"⁸⁸ safhasına girdiğinin işaretidir. Hz. Ali kesilmiş başı meydana gördüğünde, bu başı kesen kişi için "zahi er" demesi ileride savaşçı olma yolunda ilerleyeceğine dair bir işarettir.

Āsā kıdı meydan içinde ol bāşı

Ā'ceb kıalur ānı gören kışı (6b/13)

Kesmedüm bunun gibi büyük bāşı

Zahi erdür bu bāşı kesen kışı (7a/5)

2.1.4.Ava Çıkma

Türk Edebiyatı'ndaki edebi türlerde, gerek eseri renklendirip hareketlendirmek gerekse kahramanın silah kullanmadaki maharetlerini göstermesi bakımından ava gitme sahneleri yerleştirilmiştir. Avdaki sahneler bir savaşın sahnesi gibi tasvir

---

⁸⁷ Ahmet Yaşar Ocak, **Türk Folklorunda Kesik Baş: Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1989, s.63-64

⁸⁸ Joseph Campbell, **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**, Kabalıcı Yay., İstanbul 2013, s.113

edilmiştir.⁸⁹Dede Korkut Hikayeleri'nde kahramanın ad almak için ava çıktığı görülmüştür. Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi'nde onbeş yaşındaki Bamsı Beyrek ava çıkmıştır. Av esnasında beşyüz kafir ile karşılaşmış ve onlarla savaşmıştır.⁹⁰Cenknâmemizin kahramanı Muhammed Hanefi ise savaşa gitmesine izin verilmemesi üzerine kılıcını ve atını hazırlayarak ava gitmiştir. Av esnasında güzel bir geyik görmüş. Sonra bu geyiği avlayıp Medine'ye götürmeyi istemiş. Fakat bir anda kendisini ikiyüz kafir ile karşı karşıya bulmuştur. Kahramanın geyiği avlamak istemesindeki en temel maksat savaşmak için, cihat için yeterli olgunluğa ulaştığını gösterme çabası olmuştur. Buradaki av motifi kahramanı bir sonraki maceraya hazırlamak için bir ön aşama olarak hikâyeye yerleştirilmiştir.

Yedi kez debdi kemend atdı āñā

Ava düşmez ol geyik tebdi tağa (4b/13)

2.1.5. Geyik/Ceylân

Edebiyatımızda sık kullanılan bir motiftir. Ceylan genellikle sevgili vasıflarıyla tasvir edilir. Kahraman ava çıktığında ceylanla karşılaşır. Ceylan kendini kolay kolay ele vermez ve kahramanı peşinden sürükleyerek onun başının derde düşmesine neden olur. Leyla ve Mecnun mesnevisinde Mecnun bir ceylanla karşılaşır.⁹¹Ayrıca Dede Korkut Hikâyesi'nde Bamsı Beyrek av esnasında bir geyikle karşılaşır. Bu geyiğin peşine düşüp onu kovalamaya başlar. Sonra bir anda kendini yeşil bir çayırdan bulur. Bu çayırdan bir otağ görür ve ona doğru yürür. Beyrek, bu otağda sevgili Banı Çiçek ile karşılaşır. Buradaki geyik motifi kahramanı sevgiliye ulaştırmak için bir araç olarak kullanılmıştır.⁹²Hikâyemizde bu duruma benzer bir olay örgüsü görülür. Muhammed Hanefi geyikle karşılaşınca onu avlamak ister. Belli bir kovalamanın sonunda bir anda kendisini Tabut'un yasaklı çiftliğinde bulur.

---

⁸⁹ Şentürk, a.g.e., s.669-670

⁹⁰ Suat Batur, **Türk Halk Edebiyatı**, Altın Kitap Yay., İstanbul 1998, s.436

⁹¹ Şentürk, a.g.e., s.699-700

⁹² Suat Batur, a.g.e., s.437

Sübhanallāh zahi Rabbul‘alem

Bu ğazalı getüreyim der ele (4b/6)

2.1.6. Kuyu/Zindan

Gerek klasik anlatılarda gerekse tasavvufi anlatılarda kuyu/zindan kahramanın sabrının ve kararlılığının test edildiği mekan motifi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu motifin en güzel örneği Hz. Yusuf'un Kur'ân'da anlatılan kıssasında geçmektedir. Hazreti Yusuf bu kıssada Allah tarafından test edilmiş, sabrı denenmiştir. Hz. Yusuf bu kuyudan çıktıktan sonra Mısır'a hükümdar olmakla ödüllendirilmiştir. İslâmi anlatıların çoğunda bu kıssadaki kuyu motifi esas alınmaktadır. Muhammed Hanefi Cenknâmesi'nde de bu kıssaya bir telmihte bulunulmuştur. Tıpkı Hz. Yusuf gibi o da kuyu/zindan ile tabi tutulduğu testi başarıyla geçmiş, erginlenme sürecini tamamlayıp Mine Hatun ile ödüllendirilmiştir.

Kāfir Tābut ğazab itdi oğlana

İtdi sóyuŋ tonun ātuŋ zindana (13a/3)

Zindan icunde bir ƣuyu vardur derin

Ƙırk ƣulacdur derinligi ānuŋ (13a/5)

Ol ƣuyuya indirüŋ bu oğlanı

Ħalkı içinde çün ħaçil itdi beni

2.1.7. Kadının Savaşması

Kadın Türk Edebiyatı'nda her dönemde farklı bir figürle yer almıştır. Divân Edebiyatı'nda soyut bir obje olarak yer alan kadın, halk şiirinde konuşur, ava gider, ata

binip savaşır. Kadının savaşması İslâm öncesi döneme ait bir olgudur.⁹³ Dolayısıyla Mine'nin ata binip savaşması İslâm öncesi gelenekten hikâyeye geçtiği anlamı çıkarılabilir.

Bilindiği üzere eski Türk toplumunda kadın göçebe yaşam formu içinde kocasının en büyük yardımcısı hatta yeri geldiğinde onun koruyucusu olmuştur.⁹⁴ Anlatının kadın kahramanı Mine Hatun bir anlamda da gücün temsili olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim on insanın ancak kaldıracabileceği büyük bir taşı kuyunun başından tek başına kaldırarak olayın başkişisi olan Muhammed Hanefi'nin kuyudan kurtulmasına vesile olur. Bunun yanında zindancı başının kafasını keser. Muhammed Hanefi'nin yanında savaşır. Savaşta ise cesareti ile efsaneleşmiş olan Rüstem'i öldürerek Muhammed Hanefi'ye bir koruyucu olur. Aslında Mine'nin bütün bu özellikleri cesaret timsali olarak karşımıza çıkan Muhammed Hanefi'ye uygun bir eş olmak ve onun nesebini devam ettirmek düşünceyiyle oluşturulmuştur.

İslâm medeniyetinde kadının savaşçı kimliği, çok alışıldık bir durum değildir. Bu anlatıda ise kadın, Mine, savaşçı kimliği ile karşımıza çıkmaktadır. Bu özellik Türk geleneğinden İslâm geleneğine geçiş ürünü olan Dede Korkut Hikâyeleri ile benzerlik göstermektedir. şöyle ki Kan Turalı Hikâyesi'nde Selcen Hatun, Tekür'ün ordusuna karşı verilen mücadeleden Kan Turalı kadar savaşçı bir karaktere sahiptir. Kan Turalı'nın vurularak yaralandığı savaşta dūřmanın önüne geçerek dūřmanı dağıtmayı başarmıştır. Bunun üzerine Kan Turalı:"Destursuzca benim dūřmanıma giren yiğit"⁹⁵ hitabıyla Selcan Hatun'a övgüde bulunmuştur. Aşağıdaki beyitte buna eř değer manada Mine'nin güçlü bir kadın olduğuna değinilmiştir.

Kesdi zindancı başın icre girdi

şabu āđzına gelüb şulaş urdı (13b/6)

⁹³ şükrü Günbulut, **Halk şiirinde Kadın**, Berfin Yay., İstanbul 2002, s.397

⁹⁴ Asuman Güneş, **Oğuz Grubu Türk Kahramanlık Destanlarında Kadın**, Kurgan Edebiyat Yay., Ankara 2012, s.110

⁹⁵ Muharrem Ergin, **Dede Korkut Kitabı-1**, T.D.K. Yay., Ankara 2008, s.138

Tiz kıyu āğzından giderür tāşı

Kim gidermeyeydi ānı on kişi (13b/9)

2.1.8. Aslan/Kaplan

Bilindiği üzere aslan ve kaplan, hayvanlar âleminin en güçlü en yırtıcı iki hayvanı olarak bilinir. Bu iki hayvanın savaşıklık meziyetleri teşbih yoluyla destan, cenknâme, gazavatnâme ve fetihnâme gibi konusu savaş ve kahramanlığı anlatan edebi türlerde ve bu türlerdeki kahramanlar için bir sıfat, ünvan olarak kullanıldığı görülür. Buradan hareketle hikâyemizin başkahramanı Muhammet Hanefi fiziksel özellikleri, hal ve davranışları bakımından aslana ve kaplana benzetilmiştir.

Sügüsin dikmiş yātur aslan gibi

Ėheybeti vār şanasın kıablan gibi (5b/8)

Kahramanın fiziksel özelliklerine bakıldığında aslan ve kaplan gibi vahşı hayvanlar cenknâmede sosyal bir tehlike olarak değil Kahramanın maddi kuvvet ve cesaretini belirten bir delil mahiyetinde kullanılmıştır.⁹⁶

2.1.9. Sayı Motifleri

2.1.9.1. Üç/3

Halk anlatılarında sıkça görülen üç sayısı dinleyicinin dikkatini çekmek veya konunun önemini vurgulamak amacıyla kullanılır. Anlatıcı anlatıdaki boşlukları doldurmak için "üçleme" veya "yineleme" tekniğinden istifade eder.⁹⁷ Bu üçleme kuralı en çok masallarda kullanılır. Masallarda zaman kavramı için "üç gece, üç gündüz"

---

⁹⁶ Mehmet Kaplan, **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar**, Dergah Yay., İstanbul 2004, s.57

⁹⁷ Bayram Durbilmez, **Kırım Türk Halk Anlatılarında Sayı Simgesi**, Milli Folklor der., 2007, sayı, 76 s. 178

biçiminde kullanıldığı görülmektedir.⁹⁸ Aşağıda anlatıcının zaman kavramını yineleme tekniğini kullanarak üç sayısıyla ifade ettiği görülmektedir.

Yürüdi ardınca üç gün üç gice

Vardı şâhraya erişdi görince **(5a/8)**

Din yolunda ikisi düriştiler

Üç gün üç gice tamam uruştılar **(15a/9)**

2.1.9.2. Yedi/7

Yedi sayısı, metinde kullanılan bir diğer sayı motifidir. Muhammed Hanefi geyiği yakalamak için yedi kez kement kullanmıştır.

Yedi kez debdi kemend atdı āñā

Ava düşmez ol geyik tebdi tağa **(4b/13)**

2.1.9.3. On/10

Dini inançlar ile halk geleneğinde sık kullanılır. Metinde zaman bakımından yeterli olgunluğa ulaşıldığı manasını ihtiva ettiği görülür. Üzerinde çalıştığımız metinde, on yaşındaki bir çocuğun hayat serüveni anlatılır. Metni yazan kişinin on yaşını seçmesi muhtemelen çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemini vurgulamak için olmalıdır.

Müddet ile oğlān oldı on aşār

Gözlerine bākanuñ ‘aklı şaşār **(3b/7)**

---

⁹⁸ Saim Sakaoğlu, **Masal Araştırmaları**, Akçağ Yay., Ankara 1999, s.67

2.1.9.4. Kırk/40

Halk Edebiyatı'ndan tasavvufa, atasözleri ve deyimlerden halk inançlarına kadar birçok farklı mecrada kullanıldığı görülür. Yüklendiği manalardan hareketle kaynağını çeşitli mitolojiler veya kutsal dinlerden aldığı bilinir.⁹⁹ Türkiye, İran ve Ortadoğu'da halk anlatıları ve inançlarında en çok kullanılan büyü sayılarından. Edebi ürünlerde "hazırlama ve tamamlama"¹⁰⁰ gibi unsurlarla kullanıldığı görülür. Aşağıdaki beyitte Hz. Ali'nin rüya görmesi için bir hazırlama evresi görevinde kullanıldığı görülür.

Türbeden çıkmaz kırk gün sâ'ile

Dâ'imâ meşğul idi Qurân ile (3a/1)

2.2. DİNÎ VE TASAVVUFÎ MOTİFLER

Tasavvuf bir düşünce sistemi olup bir hayat biçimi olarak gündelik meselelerde her şeyi kendi zaviyesinde yorumlar. Bu durum İslâmî terim ve ibadetler için de geçerli olmaktadır. Kelime-i tevhid, besmele, salâvat getirme ve duâ etme ifade edilen duruma örnek gösterilebilir.¹⁰¹ Tasavvuf bireyin nefis mertebelerinden geçerek kâmil insan olma yolunda ilerlemesidir. Bu yolda bireyin Allah'a olan inancı, peygambere bağlılığı, meleklere inancı, kısacası İslâm'ın gerekliliğine olan inancı sınanır. Kişi bu yolda birçok olağanüstü güçlerle, kendi nefsiyle, iblisle savaşıyor, zaman zaman darlığa düşer Hz. Hızır'dan yardım diler. Bütün bu zorlukları aşan birey kâmil insan mertebesine yükselir.

2.2.1. Allah İnancı

Allah, bütün alemlerin yaratıcısıdır. Başlangıcı ve sonu olmayıp ezelidir. O, dünya ve ahiretin yegâne sahibidir. Klasik Türk Edebiyatı'nda Allah; genel itibarıyla

---

⁹⁹ Ahmet Özgür Güvenç, **Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme**, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 41, Erzurum 2009, s.45

¹⁰⁰ Annemarie Schimmel, **Sayıların Gizemi**, Kabalcı Yay., İstanbul 2000, s.265

¹⁰¹ Ömür Ceylan, **Tasavvufi Şiir Şerhleri**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000, s.121

sıfatlarıyla yad edilmiştir.¹⁰² Eski Edebiyat'ta şairler eserlerinin başına Allah'ın varlığını ve birliğini belirtmek için tevhid veya münacaat yazarlardı. Bizim çalıştığımız metinde bu duruma örnek olarak Allah'ın varlığını ve birliğini ifade etmek maksadıyla O'nun yerde ve gökte adının zikredildiği, her şeyi yaratan, her şeye sevgisini katanın O olduğu belirtilmiştir.

Allah analüm yine Allah

Adı ne ki verhamdi şena (2a/1)

Yerde gökde söylenir ānuḡ adı

Sevgisini ol ḡamû cān bir ḡodı (2a/2)

2.2.2. Hz. Peygamber İnancı

Klasik Türk Edebiyat'ında hemen hemen bütün şairler O'nun hakkında şiirler yazmıştır. Müstakil mesnevilerde O'nun hayatıyla ilgili anekdotlar mevcuttur. Hatta edebiyatımızda O'na özgü; naat, siyer, mevlit vb. edebi türler kaleme alınmıştır.¹⁰³ Cenknâmemizin girişinde O'na telmihte bulunulmuş, O'nun bütün insanlara güzel ahlakıyla örnek olduğu ifade edilmiştir. Kâinattaki bütün kemâlâtın menşei ve esası nur-ı Muhammedî'dir. Her şey, kemalini ve cemalini O'nunla buldu. Aşağıdaki beyitte O'nun yaratılışıyla kâinatın yaratılma gayesinin gerçekleştiği ifade edilmiştir.

Ḳānı ol Muhammed Muştafa

Hulḡıyla 'alemi ḡıldı şafā (2b/4)

---

¹⁰² Hasan Aktaş, **Türk Şiirinde Din ve Tasavvuf**, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2001, s.29

¹⁰³ Aktaş, a.g.e., s. 85

2.2.3. Hz. Hızır

Türk şiir literatüründe adından sıkça söz edilmiştir. Edebiyatımız'da "hızırnâme" adlı müstakil eserlerin olduğu bilinmektedir. Edebi eserlerde daha çok işlevselliğiyle yer aldığı görülür.¹⁰⁴ Olayın tıkanıdığı, kahramanın güçlükler karşısında çıkmaza girdiği anlarda Hızır(a.s.) devreye girer. Olay akışını devam ettirir. Kahramanı güçlüklerden kurtarır. Süratliliği ve anında olay yerinde oluşu ile bilinir. Aşağıda onun süratli bir şekilde herhangi bir yere yetişmesi hususiyetine vurgu yapılmıştır.

‘Arş ı ferşu dobdoludur ol ğanı

Ğanda ister Hızır bilsen ānı (2a/3)

2.2.4. İblis

Kozmik aleminin var oluşundan beri şeytan, bütün inançlarda kötülüğün simgesi olarak yer almıştır. Şeytan'ın; İblis, hannas, azazil, vesvas, gibi isimleri bulunmaktadır. Bu isimler daha çok dinî-tasavvufî, ahlakî şiirlerde, siyer ve menkıbelerde kullanılmıştır.¹⁰⁵ Şeytan hile ile insanları yoldan çıkararak onların günah işlemesine neden olur. Şeytan din muhtevalı edebi anlatılarda kahramanın asıl hedefine ulaşmasındaki en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Güzelliği ve baştan çıkarıcılığıyla ceylanın metindeki konumu iblis ile bir tutulmuştur.

Ol yavuğ gördüğün iblisdür ‘ayān

Aña kim u‘ya ya kim götürmesün ziyān (8a/1)

Şeytān uyān bişmān olusar

---

¹⁰⁴ Aktaş, a.g.e., s.77

¹⁰⁵ Ahmet Talay Onay, **Eski Türk Edebiyatı'nda Mazmunlar**, T.D.V.Y., Ankara 1993, s.399-400

Āz yerinib çok perişān olusar (8a/2)

2.2.5. Hûrî

İslâmi literatürde cennet kızı olarak ifade edilmiş. Hûrî'lerin; gül yanaklı, inci dişli, mercan dudaklı, selvi boylu, güzel huylu gibi sıfatlarla güzel kızlar olması Divan Edebiyat'ında sevgilinin Hûrî'ye benzetilmesine neden olmuştur.¹⁰⁶ Elimizdeki eserde Hûrî sözü Mine Hatun'la beraber zikredilmiştir. Mine'nin güzelliği İslâm'daki Hûrî tasvirinden yola çıkılarak nitelendirilmiştir.

Bir kıızı var idi maĥbub-ı zamân

Var idi cennet hûrîsinden nişān (12a/11)

2.2.6. Ashap

Hikâyede kısıtlı da olsa ashaba yer verilmiştir. Cenknâmelerde halkın duygularını dile getiren ve gerektiğinde kahramanca savaşan ashabin çok önemli rol oynamalarına rağmen hikâyeye renk katmak için ustaca yerleştirildiği görülür.¹⁰⁷Aşağıda Hz. Peygamber'in vefat etmesi üzerine ashabin O'nun için gözyaşı döktüğü görülür.

Baĥdı aşhâb içinde hicr odı

Dillerinde ĥaldı ol güzel ādı (2b/10)

2.2.7. Gaziler

Sözlükte gaza eden savaşan asker anlamını ifade eder.¹⁰⁸Cenknâmede ise çok aktif bir rol üstlenmemekle birlikte Hz. Ali'nin yardımcıları olduğu görülür. Hz. Ali savaşa gideceği zaman gazileri etrafında toplar. Gaziler, İslâm için savaşan gönüllü

---

¹⁰⁶ Pala, a.g.e., s.212

¹⁰⁷ Mattei, a.g.e., s.32-34

¹⁰⁸ Devellioğlu, a.g.e., s.282

askerler olmanın yanında Hz. Ali'ye yoldaşlık ettikleri de görülür. Eski Türk anlatılarındaki alp tipinin bu cenknâmede gazi tipi olarak yer aldığı görülmüştür.

Kim irişdi üş âtañ qardaşlarıñ

Gaziler bile cümle yoldaşlarıñ (18b/1)

2.2.8. Zinâ/Nikah Kavramı

İslâm Dini'nde büyük günahlardan olan ve Kur'ân'da "Zinâ eden erkek, zinâ eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenemez; zinâ eden bir kadınla da ancak zinâ eden veya müşrik olan erkek evlenebilir. Bu, müminlere haram kılınmıştır."¹⁰⁹ Bu ayetin yanı sıra başka bir ayette de: "Zinâyâ da yaklaşmayın, çünkü o pek çirkindir ve kötü bir yoldur."¹¹⁰ ayetleriyle zinânın günah olduğu bildirilmiştir. Nikâh ise kadın ve erkeğin evlilik sözleşmesi şeklinde açıklanabilir. Muhammed Hanefî zina konusunda çok hassastır. Mine'yi bu konuda uyarır, ona zinânın büyük günah olduğunu söyler.

Ol bize kılsun nikâh olsun helâl

Zinâ itmekdür qatı yāvlaq vebâl (14a/2)

2.2.9. Kelime-i Şehâdet

Tevhid inancı İslâm Dini'nin özünü teşkil eder. İslâm Dini'ne girmek isteyen kimsenin yapması gereken ilk şey kelime-i tevhidi içtenlikle benimsemesidir.¹¹¹ İslâmî anlatıların hemen hepsinin temel amacı Allah'ın birliğine ulaşmaktır.

Ācdı qapu ağızını beni sâldı kemend

Geldi i‘mana benümle icdi ānd (19a/7)

---

¹⁰⁹ Kur'an-ı Kerim, İsrâ,17/32

¹¹⁰ Kur'an-ı Kerim, Nur,24/3

¹¹¹ Hatice Kelpetin Arpağuş, " Kelime-i Tevhid " D.İ.A., C.25, s.214

2.2.10. Din İçin Savaşma/Cihat

Din uğrunda düşmanla savaşma anlamına gelir. Cihad; mal, söz ve fiille olabilir.¹¹² Cihad kavramı Türk İslâm Edebiyatı'nda konusu savaş olan edebi türlerde; fetihname, gazavatname, cenknâme vb. sıkça kullanılmıştır. Cihad'ta İslâm için yani din için savaşılır. Çalıştığımız metnin ana teması cihaddır. Hikâyenin kahramanı Muhammed Hanefi çocuk yaşta olmasına rağmen cihad yapmak ister ve bu düşünceyle yola çıkıp maceraya atılır.

Sen tıfilsın saḡā olmaz ciḡād

Biz kılalum din yolunda ictiḡād (4a/4)

2.2.11. Dua Etme

Allah'a yalvarma, niyazda bulunma anlamlarına gelen dua; kulun acizliğini ifade ederek Allah'tan bir şeyler istemesidir.¹¹³ Dua, din üzerine kurgulanmış bütün edebi eserlerde gözükten bir motiftir. Muhammed Hanefi Cenknâmeleri'nde en çok kullanılan motiflerden biridir.¹¹⁴ Hz. Ali, oğlu Muhammed Hanefi'yi ava gönderirken onun için dua etmiştir. Yine bir başka örnekte Muhammed Hanefi tutsak olduktan sonra zor durumdan kurtulmak için Allah'a dua etmiştir.

Medineniḡ taḡların eyle şikār

Āllahıḡ 'avni olsun saḡā nigār (4a/3)

Üstüne kāfir yıḡıldı ḡalebe

Başladı yalvarmaḡa ol celebe (17a/11)

---

¹¹² İskender Pala, a.g.e., s.92

¹¹³ Aktaş, a.g.e., s.140

¹¹⁴ Atalay, a.g.e., s.192

Yâ İlâhi sen bilürsin hâlimi

Âtama bildür benüm âhvâlimi (17a/12)

2.2.12. Din Değişirme

Dinî savaşlar, o dinin temsilcileri tarafından dini yaymak amacıyla yapılırlar. Üzerinde çalıştığımız metnin başlangıç noktası da dindir. Muhammed Hanefî hikâyede İslâm Dini'ne sıkı sıkıya bağlıdır. Dininden katiyen taviz vermeyen bir rol üstlenmiştir. Tabut'un ona dinini değiştirmesi karşılığında kızı Mine'yi vermesi teklifini kabul etmemiştir. Din değiştirme motifi sanki Muhammed Hanefî'nin ideal olgunluğa ermesi için bir imtihan unsuru olarak hikâyeye yerleştirildiği görülür.

Gel bizim dinümüzi eyle kabul

Mine kızım kı̄raveş ben saña kul (12b/8)

Metinde din değiştirme motifinin bir başka versiyonuna rastlanılmıştır. Şöyle ki Mine, Muhammed Hanefî'ye aşık olmuş ve bu aşkından dolayı dinini değiştirip müslüman olmuştur.

Dînine girsem kabulitse beni

Çırtaraydım esirlikden ânı (13b/3)

ÜÇÜNCÜBÖLÜM
TRANSKRİPSİYONLU METİN

MUHAMMED HANEFİ CENKNÂMESİ

ANKARA MİLLİ KÜTÜPHANE ARŞİV NO:06 Mil Yz A 9260/1

2a

Bismillâhirrahmânirrahîm

Allah analüm yine Allah

Adı ne ki verhamdi şena

Yerde gökde söylenir ānuḡ adı

Sevgisini ol ḡamû cān bir ḡodı

‘Arş ı ferşu dobdoludur ol ḡanı

Ġanda ister hıżır bilsen ānı

Dutān olmaġıl ‘āsī āña

Kim neki hışmı ırmeye sañā

Buyruġundan olāsen mesmes

Su bulasın đı-çehrān ihta Ĥas

Ki řařınma dūnyā seni

Okudum budur işidiyim disen beni

Mesnūniden edib bir kacı

Kanı İbrahim yabdı ol haccı

Ka Mūsa ıřkardı dūr daġınā

Ĥaķķ alabdān ūn gelir ulaġına

İsma‘il çocu uzu urbān eyledi

Davud ile ur ‘andı

Ĥānı Eyūb bunca derde sabr ederdi

Cūmlesi tenin ānıñ yiyen or idi

2b

Ĥānı Yaĥya aġlamaġdān bu gözi yaşı

Göz yaşından çürümüŝdi ol yüzi

Çānı Zekeriyā ağaçdan buldılar

Ĥızār ile iki pāre kıldılar

Çānı ol Ebûbekir Ömer Oşman ‘Āli

Aliñ ile dilediler bunlar bunı

Çānı ol Muĥammed Muştafa

Ĥulķıyla ‘alemi kıldı ŝafā

Vir ŝalavāt ol Aĥmede ŝevķle

Diñle imdi bir ĝazāvāt źevķle

Ĥoŝ ĝazāvatur iŝit diyem saña

Bir dem imdi müstem‘i oluñ bize

Ol zamanda kim Muĥammed Muştafa

Dünyāsın deĝiŝirdi ol kāni ŝafā

Dünyānıñ begligini ŝatdı bütün

Āhirete sultānlıĝın aldı ŝatun

Bu fenāyı terk edüb buldı beķā

Sermedi mülki erişdi mutlâka

Bağdı aşhâb içinde hicr odı

Dillerinde kaldı ol güzel âdi

Ol Emir-ül Mü'minin kânı saha

Qân ağlardı hem 'Âliyyü'l Mürteza

Gice gündüz ravzadân çıkmaz idi

Ağlamağdan dünyaya baqmaz idi

Beklemişdi Muştafanun qubbesin

Yaşlanuben yaturdı türbesin

3a

Türbeden çıkmaz kırk gün sâ'ile

Dâ'imâ meşgul idi Qurân ile

Ravzadan biri gece qohmiş idi 'Âli

Düşde gördi Muştafı ol veli

Şöyle şaz olmuş ki Muhammed gelür

Geldi 'Âli'niñ gözi yaşın silür

Yâ 'Âli ağlama sen dâhi

Toğısar senden bir oğlan dañi

Ol ğazāvatda saña yoldaş ola
Ĥasan ile Ĥüseyin karındaş ola

Benim ādımı āna virgil yā ‘Āli
Yeter emdi ağlama dur yā veli

Ben beşerāt kıılmağa geldim sañā
Muĥammed Ĥanefi ādım virgil añā

Böyle diyince uyāndı uyđudan
Göñli acıldı şol dem kayđudan

Şubĥ olunca źikir tesbiĥ eyledi
Toñla geldi Fātımaya söyledi

Kim düşüme geldi atañ pā binûn*
Āđlamađıl didi baña ol resûl

Muştuladı baña bir oğlan adı
Muĥammed Ĥānefi olsun didi

Fātımaya Çün bu düşü söyledi

İşidüben ol dañi şükür eyledi

Çayguyu bir dem yabanā atdılar

İki hâlâl bir döşege yatdılar

3b

Ol veli şulbundan indi bir oğul

Ana rahmi eyledi ānı kabul

Çün şadāka düşdi oldur anası

Müddet-i hāmili yaturdı ānası

Toğuz aydan toğdı bir hubb-i ‘iyal

Bir ‘iyal dir kim mağdum-u misal

Fal‘atı bedir-i münir hüsni kemāl

Çehresinden görünür nur-ı celāl

Kibrüğü ucu cigerden kân alur

Gözleri hışm-ı gönülden cān ālur

Gün be gün artar cemāl-i tal‘atı

Dem be dem işler kemāl-i devleti

Müddet ile oġlān oldu on ařār
Gözlerüne bāķanuġ ‘aķlı řařār

On yāřında ne ki ver ‘aķl-ı hüner
Ķamûsın hātırın cem‘ ider

Ķün ‘Āli’niġ işidür cenk-ı ġazā
Başladı ġāzilerin adın yazā

Virdi Ĥasan eline bir aķ‘alem
Kim cıķa taşra daki evvel ķadem

Ķāziler anda dirilüb cem‘ ola
Kāfirinġ cem‘ taġılub ġam ola

Ol ‘Āli ma‘den-i cu‘d-i vāķār
Düldüle bindi daķındı zülfiġār

Ķün MuĤammed Ĥanefi ġördi ānı
Āġlār eydür biyle al gitdür beni

4a

Ben daĤi kāfiri ķırıp ġazı olam
Śāġ isem Āllāh ġetürürse gelem

‘Āli eydür oğul dñn eve
Farlığından ĖatırınĖ bingil eve

Medinenin tağların eyle Őikār
ĀllahınĖ ‘avni olsun saĖā nigār

Sen tıfilsın saĖā olmaz ciĖhād
Biz kılalum din yolunda ictihād

Āli istemez a‘zāya ilete
Ol Ėuŕus kıllur bilesince gide

Muŕtafa dñŕde zinhār sen resen anı
ŐaĖla kāfirler gñzinden oğlanı

ŐaĖlayıcı Ėak calab olsun seni
Dñn eve var iŕde imdi sen beni

Çñn MuĖammed hanefi turmağıla
Farlığandı evde oturmağıla

O diledi evde nice bir yata
Āldı eline sñĖü bindi ata

Bağlandı Āli kemendin biline

Çarşu çıkdı sahrā ton yolına

Medinenüñ gün toğrısından yaña

‘Āzim kıldı hâk çalab yoldaş āña

Teñri adın okuyub kıılır saña

Beyre* yolınuñ ebagusın* suñār

Her caña ver kim gözine tuş ola

Cāre yoq kim kıurtıla gör kuş ola

4b

Şayd ederken bir ğazale uğradı

Bilmedi kim figli* ele uğradı

Evine düşti nigāhın ol ğazel

Turfe itmişdi ānı lā-yezal

Gözleri gevher yākıutdan yañağı

Dişleri mercān la‘liden tutacağı

Göbegi ebyaz tüter za‘firan danesi

Çuyruğu zeberced idi sündüsü

Çün Muḥammed Ḥanefi gördi ānı
Kime ta'ccüb kıldı onı sübhānı

Sübḥanallāh zahi rabbul'alem
Bu ğazalı getüreyim der ele

Cehd ideyim bunı diri tutayım
Medine şehrine tutsağ ileteyim

Cözdi kemendini tiz aldı ele
Debdi atın kim yakın gele

Şaldı kemendi üstüne coğ
Şıcradı çığdı kemenden ol yavuğ

Çaçdı durdı yakınında ānuğ
İndi mişli gelmiş olamı bunuğ

Sürdü atın yine üstüne
Şaldı kemendi anı tutmak kaçdına

Nice kim atar kemendiden çıkar
Yağınından turuben āña bağar

Yedi kez debdi kemend atdı ānjā

Ava düşmez ol geyik tebdi tağa

5a

Bu kez eydür sügi ile yıķayın

Boğazlayub āt yanında ķayın

Ķodı bu kez geyigi bula śafā

Aĥşam olunça bir cığarı śalgıleb*

Tağ başında ol gice ol śāhi süvar

Ātdan indi ķıldı bir yerde ķarar

Böyle yetdi yakınından ol yavuķ

Çünkü gördi tak oldı durdı yavuķ

Çün Muĥammed Ĥanefi bindi ātına

Bes yakın geldi ol yavuk ķatına

Śıcradı tırdı yerinden ol ģazel

.... kim ider ĥulķile el

Şöyle verdi yine tırdı gitmedi

Muĥammed Ĥanefi ānı terk itmedi

Yürüdi ardınca üç gün üç gice

Vardı şâhraya erişdi görince

Dürli cicekler bezenmiş ol yeri

Gelincik gibi bezenmiş yer yüzi

Dürlü kuşlara ol gülistan Allah öter

Ol gazel tağdan iner anda yatar

Kendi yorgun âtı yavlağ âc idi

Geyiği tutmaduğına âcıldı

Erbaha yoğ gördi ol yer otunu

Âtdan indi qoruya şaldı âtını

Dikdi süğüsini bir dem uyudu

Bir kâfir qorusı meger buyudu

5b

Bir ûlu kâfir idi Tâbut âdı

Bu qoruyu ol Tâbut bakar idi

Çün uyudu şâhrada yomdı gözü

Nice oldu aqlık imdi bu sözi

Ol oronu bir bıcaında meger
Bakar idi oruya iki yz er

İki yz er cmle tamur tonları
Ol kafir Tabut omı idi anları

Kim oroya kimse gelip amaya
Hem mslman taı ber amaya

Fanla ham olsa kafirden on kii
oruyu talamadır nları ii

Gezdiler oruyu badan baa
Ol yere geldiler bular kim baa

Yatmı uyguda otlara atı
Kendisini vr stnde cenk leti

Sgsin dikmi ytur alan gibi
eybeti vr anasın ablan gibi

atı hyırdı uyardı uyudan
Bauben on atlı gelr kafirden

Tiz tutar ātını biner ātına
Bir kāfir yaqlaşub ānuḡ ḡātına

Ānı görđi bi yavaş oğlandur özi
İlla yanar ot gibi iki gözi

Bir ata binmiş diyesin diyu camad*
Şanasın Rüstemdür özi

Dediler delimisin yoşsa füsül
Nice girdiḡ ḡoruya sen ey tıfıl

6a

Tabutuḡdur bu ḡoru bilmez misin
Yoşsa hışmından ĥazer ḡılmaz mısın

Biz ikiyüz kişi beklerüz bunu
Hem içinde bulduk biz seni

Bize yāřař böyledür hem kim bula
Ḗoruya girse gerek beglik ola

Bir tıfıl oğlanimişsin yālḡuz
Hele şimdi baḡā deġsin haliniz

İn ātuñdan gel berü bizim ile
Öb elin beglümüzüñ şucun dile

Ātuñu dönüvir kırtar başuñ
Kıyāmayuz biz sañā yigit yaşuñ

Çün Muĥammed Ĥanefi ol behlivan
Kim ne her ne söyler işbu kıltaban

Tağrı aşlānı ‘Āli oğlu benem
Fatıma ül zehradür benim ānam

Ceddim adıdur Muĥammed Muştafa
Ben Muĥammed Ĥanefiyim bi ĥafā

Ĥasan Ĥüseyn benüm karındaşlarım
Ātam ile kızāde yoldaşlarım

Her ne söyleme yürü var işine
Yoĥsa ib daķarım şimdi başıña

Çün kāfırlar bu sözi işiddiler
İki yüz kışıye ĥaber itdiler

Didiler budur bizim dūřmānımız

Yandı atası elinden cānımız

6b

Key fütūh gire elimize bu gūn

Bunı öldürmek bize yavlađ dūgūn

Öldürüb bunda āsālum leşini

Tabut a hem getürelüm bāřını

İki yüz er āraya aldılar ānı

Y‘ani kim yıķub tutalar oğlanı

Çūn Muħammed Ĥanefi seyre dil

Ātınuř sehline turmayāđil

Āldı sügü eline virdi řalavāt

Kāfirin ħalbi iċine sürdi āt

Na‘re vurdı girdi kāfir iċine

Ĥamle kıldı önüne ve kıncına*

şöyle cābuķ süvar idi ĥarbde

On kāfir yaķardı đarbde

Ol ikiyüz ere bāş behlüvān
Cenk içinde uğradı nev-civān

Đarble kıldı sügi rah̄min aña
Behlūvān öldi bāş virdi aña

Sügü zahm cıkdı kevneyñli yire
Ol sâ‘at cān virüben düşti yire

Hey diyince ol iki yüz kâfiri
Kırdı kıomadı kimseyi diri

Āta bindi kıatarlayub sürer
Yine üç günde Medineye girer

Āsā kıodı meydan içinde ol bāşı
Ā‘ceb kıālur ānı gören kışı

7a

‘Āli üç günde ğazadan erişür
Kıamû āşhablar bile görüşür

İrdi Ĥasan Ĥüseyn ol dem bile
Ġaziler turmış idi sâĝa sola

Ol başı meydan icinde gördiler

Bu ne başdur diyuben sordılar

‘Āli eydür bu nice kıldım ben ğazā

Eyledim kāfir cānına coĝ cezā

Kesmedüm bunun gibi büyük başı

Zahi erdür bu başı kesen kişi

Didiler yā ‘Āli oĝluĝ aĝah

Ol Muĝammed Ĥanefi ol ĝazi řāh

Vardı eve üçü anladı tamam

Bu başı kesmiş getürdi vesselām

Söyledi ĥaber şer nesne bize

Bu ne başdur siz soruĝ diye size

‘Āli durdı öbdi ĝocdı oĝlanı

Bu ne başdur ey cānım cānı

Yālĝuz ĝanda satařtuĝ sen buĝa

Nice öldürdüĝ ĥaber vir gil baĝa

Çün Muḥammed Ḥanefi bir bir şerḥ eyledi

Ne ki kıldı ātasına söyledi

Tabutuñ qorusına verdüğüni

Āniñ ikiyüz kişi kırdüğünü

Behlüvānuñ başıdır bu bāş

Cenk içinde nagehan idem śavāş

7b

Sügi ile bağrını çak eyledim

Başını kesdim tenin ḥak eyledim

Kim tanuq isterse işbu söze

Verüben görsün inansın bu söze

Ol qoruda gövdeler nice yatur

Yā bābā eksigiñi virsen yetur

Çün Muḥammed Ḥanefi kıldı beyān

Hem bu sözi ātāsı bildi ‘ayān

Öbdi āniñ gözün eydir oğul

Quluna quvvet cihan icre śāğ ol

Veli zinhâr dâhi böyle kıılmağıl
Tehlûkeye kendü özünü şalmağıl

Dünya kâfirdür şamû düşman bize
Kıılmış canlarına cevri cezâ

Nice kâfirler şanını dökmüşüz
Başların sügi ucuna dikmişiz

Saşın ele düşmeyesin aşsızın
Kimden mahrum idersen aşsızın

Ol kâfir Tabut cerisi çokdu durur
Yedi yüz bişden dâhi ârtuğ durur

Şorusında kırdıñ ise iki yüz
Ol kâfir şorusun şomaz ussuz

Ol bu işi âñlamış bilmiş ola
Dâhi ânda nice yüz gelmiş ola

Zinhâr şoruya oğul vermeğıl
Bâşıñ tenüñe verüb vurmağıl

8a

Ol yavuğ grdgn iblisdr ‘ayn

Aa kim u‘ya ya kim gtrmesn ziyn

Ŗeytn uyn biŖmn olusar

z yerinib çoğ biriŖn olusar

‘li virdi oğluna gŖ gt

Ŗidip ııldı ııbul etti sükut

Medinede bir zaman ııldı ıırarar

Ėaza in olduler cenke suvr

Ŗh-ı merdn gine bindi Dldle

Giddi zlfigr ldı ele

Ėazilerin cümlesi cem‘ olub

Cmleniğ icinde kendi Ŗem‘ olub

Sancğ-ı İslm götürüyor idi

Ėaziler furst bizimdr didi

LeŖkeruđ bŖı ‘liyy'l Mürteza

Mağrib yoluna ol seyr-ı Ėuda

Cun Muḥammed Ḥanefi evde alur

Ol azelüñ nefsi göñlünde olur

Bir nice günden yine eydür maḥceb

Bulunā mı ben ānı ılsam taleb

Zahı güzel gül nesne idi ol azel

Kim yaratmış ol adimu-l lā yezāl

Rengini gördü gözüm sevdi cānum

Bir dāhi elime düşe mi benim

Ārzulādı yine bindi atına

ar oldu yine cenk āltına

8b

Geydi cizmesin sügi aldı ālā

Kimseye dimedi kim gelüñ bile

ün Muḥammed Ḥanefi cıdı gelür

Korusuna Tabutuñ gör ne ılır

Didiler ikiyüz erden biri

Koru bekleyende almadı diri

‘Āliniñ oğlu şoruya uğramış
Şamûsın bancar gibi doğramış

Behlûvānuđ bāřını kesmiş dāhi
Medineye iplenüb āsmıř dāhi

Vāy kim ol mel‘un işidüb şağıdı
Ol melāmetlik bunlara hāķ idi

Yoĥsa bir oğlan ikiyüz adami
Öldürüb bunun gibi işide mi

Sacdı yüz kez yidi yüz ātluvāri
Varuben bekleye bunlar şoruyu

İki behlûvān bunlara bāř şodı
Biri Davud biri o Rüstem idi

Geldi şondı yedi yüz er koruya
Kimse konmaya gelürse şoruya

Gürz ile yoğuraydım ānı
Ĥor olaydı üste hānı ver teni

Davud eydür sen bu sözü söyleme

Degmelere ānı kıyās eyleme

Üc biñ sekiz yüz kırmış durur

Biñ eri ol bir yere cekmiş durur

9a

Nice devleriñ kıobardı kellesin

Yalğuz āldı selasin kıal'esin

Tağrıniñ biñ bir ādı vardı oğur

Celse kıılıc ucundan odlar şakir

Ātasiniñ böyle olucağ ħurusi

Aşlıandan olur aşlan yavrusi

Sen ħāzer kııl ānı zebûn egleme

İki yüz er kıırdığuni tağlama

Bu kıoruya geliser dür ol yine

Ĥünerin vār ise göster oğlana

Bunda bunlar uş ħāzerde on gün

Muĥammed Ĥanefi binmişdi ol gün

Ol geyigi ārzı kılmışdur kıatı

Yine tođrı koruya sűrdi ātı

İndi ātdan irişicek ol yāvuk

Gözi öņünde nigāh oldu yāvuk

Otlar ol koruda giyiklere ugraşur

Varam ola ki gözüme űleřűr

Sűngűsin āldı dűřűb āt gűcűne

Bađdı gűrdű kim kāfir leřkerine

Sűngűsin āldı dűřűb āt gűcűne

Yel gibi yetdi kıorunuņ ucuna

Bađdı gűrdű kim kāfir leřkerine

Yedi yűz er řaf řaf olmiř durur

Da‘ima bunu cāřuv* diler imiş

Gözcűler tađdan tađa gözler imiř

9b

Çűn bulārı ol Muĥammed Ĥanefi

Gűrdi cenk iűn dűzmiřler řafi

Didi kaçmağ olmaya āyriğ bize

Çılalum din ‘aşğına bundā gazā

Yalğuz yā Raħim sensin ey ħudā

Çün benüm ātam ‘Āliyyü'l Mürteza

Yalğuz yā Raħim Subħan dur

Āşlan yavrusu yine aşlan dur

Virdi şalāvāt Muħammede çatı

Debdi kāfir üstüne ol dem ātı

Şol çanığmış çurt gibi kāfir icine

Ya çatı āc kim irişe önine

Yıldırımından đarb elinde süğüsi

Kāfirler dāhi ħamle çıldı çamûsı

Bir sügi ile Muħammed Ħanefi

Çalbe çalbe urdı şaflar şafi

Na‘re urub ħayçırıb dört yanına

Çan bulaşdı kāfirler çânına

Taňlardan ikiñdiye degin tamam

Kāfir ile cenk kıldı ol hemān

Kāfirin ücyüzini dökdi yere

Kendi dāhi yetişmiş yerinden yara

Cıķdı kāfir arasından ol yine

İndi ātdan bir debeniñ üstüne

Kim kıla bir lahže ol yerde karar

Diñle bir dem yine ola süvar

10a

Çalan kāfir biride derneşdiler

Ne kılalum diyuben söyleşdiler

Rüstem eydür dāhi vār ‘ārımız

İşbu bir oğlan gecirdi vārımız

Bunda cümle vārımız olmak gerek

Yañud bu oğlan ele gelmek gerek

Çamûmuz birden sügi üşürmek gerek

Cehdi idub ātını düşürmek gerek

Āt düşicek buna kemendi atıyun

Ola ki bende düşürüb tutayun

Çün kāfirler bunlara danışdı işi

Ĥamle kıldı oğlana dört yüz kişi

Gün batınca yine kıldı savaş

Ātınıñ incikine dokundu taş

Nagehān altından atı tetdürdi

Kāfir ol dem oğlan üstüne üşer

Qırq kemendi bir oğlana atdılar

Oğlanı ol dem giriftār itdiler

Şaldı Rüstem Tabuta muştucu

İtdi oğlana qatı güci

Bilsin ol şah kim tutduk ānı

Şāz olsun ki qahir kıldık düşmanı

Tābuta çünkim irişür bu haber

Leşkerini aluben qarşular

Çün Muḥammed Hanefi tan gün olur

Kāfire bir nām günü ol gün olur

10b

Oğlanı bindirdiler bağlu āta

Götürdüler ānı kāfir Tabuta

Leşker ile çün Tabut karşı gelür

Şaž oluben ānlara alqış virür

Çaқыuben oğlana yāvlak buser*

Çat çat sökuben eyler futar*

Urdı sökdi ol tutulmuş oğlanı

Dutuben şehre getürdi ānı

Bir āğac diktürdi meydān icine

Kim āsa çoya cežadur ūcu ne

İletdiler dar āğaçına oğlanı

Ol şehrüñ ehli işidür ānı

Bildiler kim tañrı ağlanı ‘Āli

Bu ođlanuñ ātasudur ol veli

İşidürse bu dem oğlu öle
Zülfüğarin aluben ‘Āli gele

Kökümüz keser bizim vücuddan uca
Ne yigit ęala bunde ne kim ęoca

Feryād idüb Tabuğa cığrışdılar
Yalvaruben āyāđına düşdüler

Didiler kim ey bizim sultānımız
Olmağıl boynuna bizim ęānımız

Sen ‘Āliyi şanma bunda gelmeye
‘Āliye kimse muķabil olmaya

Oğlunu öldürseņ şimdi ānuđ
Kim ğaražuđ birine gelmeyi senüđ

11a

Ol gelürse ęıl sen bizi helāk
Biz helāk olmağdan nedir dilek

Öz elünle ęır bizi eyle fenā
Āndan eylegil źiyān ođlana

Yoħsa rażı degilüz bu işe
Ger bize Tabut kaçığıya küsse

Tābuta ĥacib eydür ey ũlũ
Gerci vardur sizde ‘āķıl yolu

İşbu oĥlana biz tımār eyleyelũm
Uĥşayuben buna ĥoş eyleyelũm

Besleyelũm yanımızda oĥlanı
Kim cerihlerden o güle teni

Virelũm āt ĥil‘at ton kumaş
İcũrelũm olsun ‘aķlı faş

Yalvaralum ki dũne bizim dine
Dũnmez ise ĥıle idelũm yine

Mine Ĥatun ķızını virelũm oĥa
Kim yũzũn gũr ķişi ķalur toĥa

Ger bu oĥlan işidũrse sũzũĥi
Dĩne girerse virelũm ķızını

Diniñ ile kıızıñı kılsa kabul

Ātasınıñ şerrini def'i ide ol

Ger kıorusına ātasınıñ işini

Şonra ođlanuñ keser bāşını

Kāfir Tabut bu sözi kııldı kabul

Sen nice dirseñ öyle olsun kabul

11b

Bir hekimi oğuyub götürdiler

Ođlanıñ yarasına ot urdılar

Cıkardılar kendiden kıanlı tonı

Gül şuyu ile yuvadılar nāzik tenini

Giydirdiler āña ātlas tonlarını

Oldı Muĥammed Hanefi āydan ārı

Ol gice āña tābu kııldılar

Āldılar Tābut kıatına geldiler

Ķurdular bir kıürsi altuna oturur

Ne ki kāfir var ise kıārşu durur

Tābut eydir meclis altun kurun
Sucı gelsün sohbete bünyād odur

Şohbedde dürlü sazlar calıuz
Sāķiler cām ele alıuz

Bizim için imdi eylejün yarak
Razıyu bu dem kıoyalum varsun ıraķ

Çün areste oldı meclis saz ile
Sazı kıullar urdı durdı naz ile

Foldurub cam kıadeh göturdiler
Şağ soldan virüben yaturdılar

Saği getürin tolu zerin kıadeh
Tābut aldı icdi oldı ferah

İndi tolduruñ yine siz ol cām
Kıılmadı göñülde zerrece ğam

Şağı sola sākiler desti itdiler
Meclis ehlini kıamû mest itdiler

12a

Bağdı Tābut ŗađına hem ŗoluna

Meclis ehli turdular āyađına

Çün āyađın anda ĥass-u ‘alem

Saçı getürdiler tolu zerin cām

Āldı Tābut eline źerin tası

Didi oğlana ey yigitler ĥaşı

Benüm elimden bunu icmeğ gerek

Şaź oluben göñlümü acmađ gerek

Oğlan eydür bu ĥaramdan icmezem

O lā i‘man perdesinden icmezem

Bunu ol ceddım Muĥammed icmedi

Ātam ‘Āli yöresinden gecmedi

İcmezem dāĥi ögüş sözi söyleme

Ĥasta vücuduma zaĥmet eyleme

Cehdi ide görđi sucudan icmedi

Ol ĥaram nesneye āğzın acmadı

Çün kim yalvarsan bulmadı cäre
Kim bunu esir idüb dinden cıķara

Kāfir eydür sıyma benüm sözümü
Varıñ oķuñ gelsün görsün kızımı

Bir kıızı var idi maħbub-ı zaman
Var idi cennet ĥurisinden nişān

Giyduđi dibā śamur ton idi
Sözleri āğzından Şeker-ħun idi

Ĥusn-i ĥulkı lūtfı ser-tāc u kıdem
İndi indiyin meclis gelsün bu dem

12b

Ĥaber oldu kıza turdı nāz ile
Cıķşadı ĥālĥāl ayāđı sāz ile

Dürlü cevher icine ĥarķ oldu kız
Ātası śohbetine hem geldi kız

İndi gökden śanki ol meclis ehli
Bađdı gördi ođlan yüzüne śanki āy

Kim i‘man nurı yüzünden berķ urur
Cehresinden küfri i‘man ğarķ urur

Omżunur baķar oğlan yüzüne
‘Āşık olub can-ı dilden özüne

Tābut eydür ey yigitler serveri
Saņa layık gördiler kıızım yari

Tek benim elimden icgil bir ķadeh
Bad-ı n‘ime gir eyle ferah

Gel bizim dinümüzi eyle ķabul
Mine kıızım ķāraveş ben saņa ķul

Gir benüm dinime algıl kıızımı
Tek bu meclisde şaymağıl sözümü

Bak yüzüne göresin maħbub sen
Buncaleyin görmediņ maħbub sen

Muħammed Hanefi eydür ey niş şāh
Dünya icun dinin terk etmek haşā

Kızın icun ben dinim terk itmem
Doğru yolu koyub egriye gelmem

Din Muĥammed dinüdirİslâm icun
Virmezem İslâmı dini bir cân icun

13a

Öldürürsen ben bu su tutmazam
Ėayret-i ‘aķıl ĥubluđ ile satmazam

Şaldı başın āşađa dökdi yaşın
‘Aşķ ile yaķdı kızın icun tışın

Kāfir Tābut Ėazab itdi oğlana
İtdi sóyuđ tonun ātuđ zindana

Ne lāyıķdur kızıma bu bed-fi‘āl
Kim aldı kızum ile genc māl

Zindan icunde bir kıyu vardur derin
Kırk kılacdur derinligi ānuđ

Ol kıyuya indirün bu oğlanı
Ėalķı icunde çün ĥaçil itdi beni

Bir icim günde bir etmek verin

Bu kişiniñ sonu neye irer görün

Ol dem oğlanuñ tonunu soydular

Götürüb ānı kuyuya koydular

Kuyu āğzına koidular bir taş

Kim gidermeye yerinden on kişi

Bir kişiyi ānda begci koidular

Zindan kabusun yabuben gitdiler

Kız ātāsı meclisinden çün çıkar

Oğlanıñ ‘aşkı ānuñ için yākar

Kız eydür kim zahı din ne i‘tikad

Çün benüm yüzüm görüb olmādı şād

Dinini sevdi cemālim sevmedi

Āz yaşından bu belāyı sevmedi

13b

İcmedi ātām elinden ol sucı

Zahi er kim kendiye kıldı güci

Kendi ol dīne kılmadı beni abul

Ben abul itmegi Őāhım ola ol

Dīnine girsem abul itse beni

urtaraydım esirlikden ānı

Virdi gınlūnū āna ararı almadı

ĀhŐam olunca ararı almadı

Dūn aragūn olıca turdı nigār

Geldi zindan abusına ol nigār

Kesdi zindancı başın icre girdi

abu āzına gelūb ula urdı

uyu dibinde Muammed Hānefi

Ĥel-etā suresin oudu ol Őafı

‘ĀŐı olmuŐdı kıız ānu yūzūne

Hāyret olub lufinden āvāzına

Tiz uyu āzından giderūr tāŐı

Kim gidermeyeydi ānı on kişi

Didi tır yabış elüme ey cānım
Kim sāña cānum fida olsun benüm

Muḥammed Ḥanefi bildi kıızı
Ol kemende yabışur cıķdı tizi

İki elin boynuna şaldı ānuḡ
Didi araveşün olayım ben senün

ız ānuḡ yüzünü göricek hemān
Bermeğın getürdi getürdi imān

14a

ız eydür şimden girü nitmek gerek
Oğlan eydür itme gitmek gerek

Ol bize ılsun nikāh olsun ḥelāl
Zinā itmekdür atı yāvlaķ vebāl

Āndı icub birbirine ināndılar
avl-i muḥkem itdiler ol dem bunlar

Tābusunda yedi araveş vardı
Kim amûsu kendüyle yaridi

Toğuz ātı hāzır imiş ol kıız
İvdi cabuğ āndā yürüdüler tiz

Ol toğuz at kim yedi qaraveş
Saz-ı śılaḥ düzdüler cümle kumaş

Sazı śılaḥ süngü cenk āleti
Bağlanuben her birisi bindi ātı

Yel gibi şehirden çıkub gitdiler
Çün Medineden yaña ‘azim itdiler

Duydı ol mel‘un Tābut bu işleri
Kaқыub ağıtdı gözinden yāşları

Çün ‘ayan bilindi kıız itdi işi
Śaldı bunlarıñ ardınca yüzbiñ kişi

Yüzbiñ kāfir kuşluğa degin sürdüler
Nigah ardınca bularıñ irdiler

Muḥammed Hanefi eydür ey cānım
Bunların istedigi şimdi benem

Ben turayım bunlara sen sür ātı

Şu tağa varınca sen gitgil atı

14b

Mine Hātun eydür ey gözüm nūrı

Ben alayım girüye sen tiz yūri

Ātamun yüzbiñden ārtudur ārı

Ārdımızdan irişir şimdi vārı

Ben bunları egleyeyin ez ader

Sen necid sür ātaa eyle hāber

Olan eydür Mineye sen ey cānum

Kāfir acma işüm degül benüm

Benüm ātam kāfirten hic acmadı

Yalana ve gercege āndı icmedi

Āndı şartı itdüm senünle dün gün

Āndımı erlik midür sıymam bu gün

Seni ne yüz ile oyub gideyüm

Baımı yüzünde nice terk ideyüm

Hayır şer senüñle olmağ gerek

Ölürisem senüñle olmağ gerek

Mine bildi kim Muhammed Hanefi

Erlik içünde gevherdür ol safi

Eydür imdi bir gite ānun kı1 birağ

Önce gelen üstüne sen ātu birağ

Hāmlem kı1 buları bir dem aňla sen

Şol tağa degin varayım hele ben

Ārķamuz ol tağa olsun turalum

Kāfire ölünce kı1ıc uralum

Kendi Mine ol yedi ķārī ķabile

Turdı oğlan sügisin āldı ele

15a

Kāfirin o gece gelenin ağdarur

Seddi İskendir gibi şöyle turur

Geldi kāfir ķalıb ķalıb oldu baķar

O gice gelen kāfiri bir bir yıķār

Geldi yüz biñ kâfir oşın oşın

amle ıldı oğlana onı beşi

Görđi ırmadan dökemez kâfiri

Kendi kendine dir bes yüri

İtdi vârub tağ etegin tutayım

Mine atun yanına dek yatayım

Kâh şavaş kâh âtı başın yıkâ

Yetdi Mine yakın geldi tağa

Ol tağı al'e idüben durdular

Kâfir bir amle ılıc urdılar

Kâh girer meydana oğlan kâh Mine

Şöyle kim girmişdi Mine dine

Din yolunda ikisi düriştiler

Üc gün üc gice tamam urıştılar

Kâfir aldı ol tağıñ dört yanını

Gâziler aıtdı kâfir anını

Gövdeler toldı yazı meydan ici

Tābutuñ kahrıyla toldı qān ici

Na're uruben yüregi ĥun olur

Qaqqımaqqdan şöyle kim mecnûn olur

Leşkerine hışım idüben düşer

İtdi bir oğlan hüner on beşer

15b

Bir kız ile yalnız yaqqdı bizi

Nice adam diyelüm şimdi sizi

Sizde nāmuś yoğmuş ya'rıñuz

Bir pula degmez imiş heb vāriñuz

Bir oğlanı getürmeysesiz ele

Yā 'Āli gelürse ĥaliñüz nola

Ol gelürse size hic virmez emān

Yaqqmış sizden üç torba śamān

Ol śamān bir āc tavarı tuyura

Bu nice er muqqābil degil sizi bir ere

Bunu didi anı aqladı

Kāfirler ayret uağın bağladı

Tag dibinde debdi Rüstem ātını

Geldi Tābut yānına ögütdiler ātını

Didi aha sil yāını aqlama

ayret odı ile yüregin tağlama

Bir sözüml vardır diyem işid beni

Ger sağa tutam getürem oğlanı

Dilegimi virmezsin ey ah bağa

Dilendür dilegüñ virem sađa

aha dersim olsun ol hemān

Virmiyem oğlana hic bir dem āmān

Sağa tutub ānı diri getürem

ācatüñ ne ise ey āh yetürem

Tābut eydür kim sağa virdüm ızım

Yine sen tutduğ nāmusumuz bizim

16a

Ger ānu tutub getüresin baña
Göreyim seni kızımı virdim saña

Çün bunu işidib Rüstem şāz olur
Āt sürüb meydan icine gelür

Oğlana çağırub eydür gel berü
Senüñ ile cenk idelim biz girü

Mine eydür ben gireyim meydanına
Zahm-ı tığ urayım ben cānına

Rüsteme ben gideyüm sen fāriğ ol
Ya ğazi nöbet benüm olsun bu yol

Çün Muḥammed Ḥanefi turdı geri
Sürdü meydana vardı iceri

Ĥamle kıldı ikisi bir bir Mine
Sen baq imdi teñrinün taqdirine

Caldı ālmış kez bu ānı o bunı
Folmuş idi Rüstemüñ ol dem kanı

Bir sügi urdı kız ānuş tenine
Kim ciğer zahım erişdi cānına

Sacdı sügi urdı yüreginden öte
Yıqdı āndan Rüstemi gör heybete

İndi kesdi Mine Rüstem başını
Gör ne kıllur Rüstemiñ kardaşını

Vardı ol Rüstemiñ biş kardaşı
Gördüler kim bitdi Rüstemiñ işi

Bişi dāhi ĥamle kıldı āğlaya
Mine hatun yimedi hic ġam kıayu

16b

Her birine irdi urdı bir kıllıc
Her kim kıllıc yidi debrenmedi hic

Mine Ĥatun bu işleri işledi
Kıakıdı ātası kıolun dişledi

Başına tobraķ koyub ağladı
Didi bu cazı yüregüm tağladı

ızı ele getüreydim hemen

Yayıtdım işbu oğlanuñ ğamın

Bu kız biraz muķābil olmaya

Kimse bunu gelem muķābil gelmeye

Ĥamle kıluñ buña siz altmış biñ er

Siz kemendi ile buña eyleyiñ hüner

Ĥamle kıldılar buña leşker varı

Gör Muĥammed Ĥanefi ol serveri

17a

Na're urdı ol dāhi sürdi āt

Ĥamle kıldı virdi tekbir śalavat

Kāfiriñ bir yanına urdı özin

Kāfiri ortaya aldı Tābut kızın

Kimi ĥank itdi kimi atdı kemend

Kimi ātı ayāğına kıldı bendi

Anca meger ĥıyal-ı aybın dakdılar

Şöyle kim Mine atdan baķdılar

Bağlayuben ānı iletdiler revān

Ātası atına keşan ber keşan

Bağdı gördi Tābut ızın oldu řāz

İtdi umaņ oğlana oldur maraz

umaņ ānı acmasun bağlaņ yolın

Bildürelim biz āņa kendi hālin

Bağladılar ol tağı baştan başa

Bu gezir afir yürür taşdan taşa

Ođlanıņ ārdın öjün bağladılar

Sıl gibi her yaņa cağladılar

Ol Muħammed Ĥanefi gördi bu işi

Yalnız aldı esir oldu bāřı

Üstüne kāfir yığıldı galebe

Başladı yalvarmağa ol celebe

Yā İlāhi sen bilürsin hālimi

Ātama bildür benüm āhvālimi

Tehlükeye salmışam ez başımı

Ātam ile vir benüm qardaşımı

17b

Kāfir elinden esir oldu yarum

Ānıq çündür benüm özüm vārum

Yalquz yardımcı ol sen baqa

Başdan ola kim cān bulam āqā

Āqā cān bulmaz ise bu cānum

Mine Hatuna fida olsun cānum

Böyle didi tiz urdı niğāra

Furıldı hamle kılc kıldı kāfire

Qırdı kāfiri oldem ol gāzi

Qan ile gevde ile toldı yūzi

Āhşam oldı çıqdı ol leşkerden Mine

Ātdan indi geldi ol tağ dibine

Degmişdi onyedi yerde yere

Qanlaruñ sildürdi ol qaraveşlere

Şardılar yārusını ucdan uca

Beklediler qaraveşler ol gice

Dutla düzüb biraz şeker ezdiler

Gül şuyu ile āñā şerbet düzdiler

İcdi āñı vücudu buldı şāfa

İşdi imdi ol Muḥammed Muştafa

‘Āliniñ düşine girüb söyledi

Oğlanuñ ḥālını ma‘lum eyledi

Yā ‘Āli tiz irişgil oğluña

Yoḥsa nagāḥ ācı olur cāniña

Tābutuñ ḥāngına düşdi qıl meded

Leşker ortaya alıbdur bî ‘aded

Üşidi qāfir oğlanuñ dört bir yanına

Seni ister der dinüñ dermānına

Yā ‘Āli Düldülle tiz tur yüri

Cebbetli giylan tağına vār yüri

18a

'Āli şol dem işidib āh eyledi

Ġazilere düşüni şerh eyledi

Mağrib iline gaza kılmaz idi

Medineden yağa vurulmuş idi

M'alum oldu çün bu iş ol gāziye

Bindi sürdi Düldüli bir yazıya

Gaziler 'Āli ardından irdiler

Feriştehler yir damarın durdurdılar

Çün Muḥammed Ḥanefi turmuş idi

Kāfirin çengine ol girmiş idi

Gün zevāle irince hem cenk itdi

Kāfir elinden çatı tenig idi

Öyle vaḳtinde bulurdı bir dumān

Medine yolunda oldı ol hemān

Toz icinde çıḳdı ol gāni kerem

'Āli irişdi ardınca muḥterem

İrđi Ħasan Ħüseyin oğlanları

Karşuladı bir şaraveş ānları

'Āli o gice irişüb sordı Ħaber

Ol şaraveş hem dāhi virdi Ħaber

Cenk icinde Mine tutulduğunu

Kāfir oğlana nekim kıldı ġāzi

Onyedı yerdedür oğlan yarası

Yā 'Āli dir şalmadı hic cāresi

Ki demin de hem irişdiñ sen bize

Şatı müştāk olmış idik biz size

Ol MuĦammedĦanefi dādım sizi

Gele diyu gözcü şomışdı bizi

'Āliye virdi Ħaber döndi yine

Cenk icinde muştuladı oğlana

18b

Kim irişdi üş ātañ řardaşlarıñ

Gaziler bile cümle yoldaşlarıñ

‘Āli bir kez na‘re urdı ki atı

Śıcradı śahrada ol Dūldūl ātı

Kāfir işitdi ‘Ālinūñ avāzın

Heybetinden niceler düşdi yüzün

Nicesinūñ ödi sıtdı ol zamān

Nicesi āndan yııldı virdi cān

Nicesi dutdı ılınc bu orudan

Nice kāfirler uyandı uyudan

‘Āliniñ avāzın işitdi ol Tābut

Beglerini döğşürüb ider ögüt

Beglerine eydür dileñüz amān

Mūrūvvet issidür ol behlūvān

Cengi oyub bir yere derneşdiler

azilerūñ ayāğına düşdiler

Na‘re urdı her birisi yeryerin

Eline aldı ‘Āli zūlfügārın

Cağırıp eydür ey kāfir la‘in
Zūlfügārıla karınuzı yarayın

Nice kıyduñuz bir genc oğlana
Kim bulaşturduñuz ānı siz kāna

Şimdi siziñ kanıñuz dökeyim
Sügi ilen bendeleriñiz sökeyim

Ol Muḥammed Ḥanefi yaşı idi
Kāfir elinden gözü yaşı idi

Çün işitdi ātasınıñ avazin
Dutdı andan yana döndi yüzün

Geldi oğlan ‘Ālinin öbdi elin
‘Āli görđi nicedür oğul ḥāliñ

19a

Bāre bāre olmuş ol nāzik teni
Kızıl kan olmuş giydüğü tonı

Öbdi kıocdı ol dem oğlunı ‘Āli

İtdi Şükür Şağ salim buldım seni

Oğlan eydür ęalmadı kaygu benüm

Yüzünü gördi sevindi cānum

Lākin ol Tābut ęızı Mine Hatun

Kim benüm cānımı aldı Őatun

Ęırę ęulac ęuyu dibindedir yerim

Āllah bilürdi ancağ ĥālim

Geldi ol ęız gice niŐfında meger

Kesdi zindancı bāŐın ęıldı ĥaber

Ācdı ęabu ağzını beni Őāldı kemend

Geldi i‘mana benümle icdi ānd

Āldı toğoz āt yedi ęaraveŐ

Sāzı sılah virdi ton ęumaŐ

Degme erde görmedim ŐavaŐını

Cenk icinde kesdi Rüstem bāŐını

Ĥamle ęıldı Tābutun var leŐkeri

Etdiler kemend üstüne yer yerin

Ben yāralı oldum ānı aḳdardılar

Aluben Tābut ḳatına gitdiler

Hāl bunun gibi olubdur ey āta

Ḳoma sen ol ḳız kim ānda yata

Ḳün Muḥammed Hanefi hālin didi

Kārāveşler ‘Āli elini öbdi

Dört yāñadan gāzilere yürümüş idi

Kāfir bir araya dirilmiş idi

Ol erenler şāhı h‘ey cekdi zülfiğār

Didi dāhi ḳalmaydı hic intizār

19b

Ḳaşdı ḳıldı kim gire ol behlüvān

Geldi Tābut ilcisi diyara āmān

Didiler āmān dilerüz yā ‘Āli

M‘aden-i lütf-i keremsin yā veli

Cānımızı sen bize bāğışlağıl

Dāhi ne kim dilersen işlegil

‘Āli didi veriñ üç yıllık harac

Mine H̄atun ile tahtı t̄ac

Gāzilere yedi yüz biñ dāhi māl

Elli biñ baş āt katır koyun cemel

Yigirmi biñ yimeni kumāş

On biñ şî‘al* l‘al ...tāş

Qāmusını h̄azır āluñ getürin

Üc güne degin bunları yetürün

Dāhi āndı icub hem olmaya hilāf

Āramuzda olmaya cenk mutāf

Yılda bin bu mikdar māl viresiz

Din İslām yāşagına giresiz

H̄āyin olmaya siz İslām dinine

Fitne kılıcın k̄ātmaya siz k̄anına

Tā ki cenkde ħarbı biz terk idevüz
Şulĥu oluben evimiz gidevüz

Yoĥ dersine Tābut olduĥ suvār
Cenk icinde iş almazda zülfiġār

İkisinden birin ihtiyār idün
Bu sözüümü tiz tutun muti‘ olun

İlci gitdi bu cevābı virmege
Üc güne deġin bu mālı dirmege

Vardı ilci Tābut kıldı beyān
Çün ‘Āli sözün Tābut bildi ‘ayan

20a

Beglerini çağıruben okudı
İlciye begler ħatında ħaħıdı

Razı olmaz bunca malı virmege
Tedbir eyledi ħiśara girmege

Tābut eydür ili günü direlüm
Baġlayalum ħamû ŧehri girelüm

Mancılık bağlayalum burc üstüne

Bize görelüm ānuḡ ḡasdı ne

Beglerinüḡ ḡamûsı didi şaha

Ger hişara girmege ḡılsan daḡa

İki gün cümlesi şehre sıḡmaya

‘Āḡlımıḡ yārusı yire yaḡmaya

Yaḡıcunuḡ üstümüzden gitmeye

Kesilen baş dāḡi yine bitmeye

Beglik olmaz illa bu yıl gün ile

Şenlik olmaz dā‘ima şebḡun ile

Ücyüz altmış şehere ḡal‘ye eylegün

ḡamûsı ḡükmüḡ altındadır bugün

O bāşına girār altun virelüm

Āḡa Tābut orta çün māl direlüm

Yārusın virmek ile ol def‘ ola

Yarusı kala saḡa hem nef‘ ola

Destur olsun biz bunı bitürelüm
Üstümüzden kayguyu götürelim

Bir ikiçünkim yıkılmaz yabalar
Bir eli çünkim kesilmez obalar

Çün bu kāfir begleri virdi cevab
Bu sözü kāfir Tabut gördi sévab

Mine Hâton baĝlu zindanda idi
Gönlü gözü çamû oĝlanda idi

20b

Ātası hûkmi eyledi kıldılar āzād
Tacı tahtı teslim itdi oldı şād

Gine giydi kız hâs el hâs tonı
Oldı şöyle hem ziyāde İslām dini

Her gereklü şeylerüni düzdiler
Yedi yüz biç cehizini yāzdılar

Yedi günde çamûsı bitdi temām
Hâmusını aldı icinde ol hemān

azılara alanın baıŖ eyledi
'li Muammed Hnafiye syledi

Mine Htun saa 'ade idelm
Slh oluben eyleyemz gidelm

kisinden izin lub ıldı nikh
Kfir ile kıldılar slhu sleh

Tbuta yazdı 'li bir hoŖ bert
Kim avle durmaz olursa nebt

ndı Ŗartı avli mukem itdiler
Malı genci gzilere virdiler

Destur oldu 'askere Islma yine
Gc idb geldi Medine Ŗehrine

ırk aturu ykdr cehiz umŖ
ır ynında dhi bile araveŖ

Develer ckdi yolını ezdiler
urdılar hteme yer aın dzdiler

Geldi ondı teri āslānı ‘Āli

Resulū yolına tutdı yolu

Muhammed Ħanefi ol ho niĥād

Mine Ħatunı aldı mirād

SONUÇ

Cenknâmeler, sözlü edebiyat geleneğinin vazgeçilmez anlatılarından biridir. Bu anlatılar toplumun her kesimi tarafından benimsenmiştir. Zamanla dinlenen, okunan, yazılan ve söylenen eserler haline gelmiştir. Aradan o kadar zaman geçmesine rağmen günümüzde, özellikle folk kültürün kendisini muhafaza ettiği küçük yerleşim yerlerinde canlılığını korumaktadır. Hatta uzun kış gecelerinde köy meclislerinde ve kahvehanelerinde sözlü ve çalgılı müzik aletleriyle icra edilir.

Türklerin İslâm'ı kabul etmesiyle birlikte Orta Asya ile Anadolu coğrafyası İslâmlaşmaya başlamıştır. İlk örneklerinin on üçüncü yüzyılda yazıldığı tahmin edilen Muhammed Hanefi Cenknâmeleri, Türklerin İslâm'ı kabul etmeye başladığı bir dönemde yani geçiş dönemi özelliklerini ihtiva etmiştir. Geçiş sürecinin ürünü olan bu eserlerde İslâm'ın inanç ve öğretilerine vurgu yapılmakla beraber, İslâm öncesi döneme ait olan halk ritüellerinin de melezleşmiş bir biçimde muhafaza edildiğine tanık olunmuştur.

Cenknâmemizde tahlil etmeye çalıştığımız Muhammed Hanefi karakterinin tarihteki kişiliğinden neredeyse tamamen bağımsız bir şekilde oluşturulduğu gözlemlendi. Bu çalışmada karşılaştığımız Muhammed Hanefi kişiliğinin Türk kahramanlık anlatılarında geçen Danişmend Gazi, Battal Gazi, Bamsı Beyrek gibi tiplerle benzer nitelikler taşıdığı görülmüştür.

Burada dikkatimizi çeken bir diğer husus bu metnin tamamen müslüman ile gayr-i müslüm çatışmasının temelleri üzerine kurgulanmasıdır. Bu kurguda İslam'ın inanç ve öğretilerine vurgu yapılmaktadır. Halkın duygu ve düşüncelerinden süzülerek oluşturulmuş Muhammed Hanefi karakterinin idealize edilmiş bir İslâm kahramanı profilinde olduğu görülür. Hz. Peygamber'in kutsi hadislerinde yer alan "Asıl savaş insanın kendi nefsiyle olanıdır" ifadesinden hareketle bu cenknâme'de Muhammed Hanefi'nin her ne kadar da kafirlerle fiziksel anlamda savaştığı gözükse de aslında O'nun küçük savaştan büyük savaşa doğru yol aldığı anlaşılmıştır. Özellikle zina ve içki gibi haramlardan uzak durma ve nefsin ıslah edilmesinden hareketle bu metni yazan veya söyleyen kişinin tasavvufi anlamda bize büyük savaşın daha önemli olduğunu anlatmaya çalıştığına tanık olunmuştur. Ayrıca on yaşında bir çocuk olarak maceraya başlayan Muhammed Hanefi'nin İslâm'ın inançlarına bağlı kalması ve bunun sonucunda ödüllendirilmesi cenknâmenin istenilen bir mutlu sonla bitirilmesini sağlamıştır.

Sonuç olarak bu çalışmada tarihi gerçekliği olan Muhammed b. Hanefiyye'nin, halkın muhayyilesinde oluşturulan ideal İslâm kahramanı, başka bir Muhammed Hanefi' tipi ile karşılaştık. Sosyal vicdanın yaratmış olduğu bu kişiliği bütün yönleriyle tanımaya çalıştık.

KAYNAKÇA

- AKINCI, Ahmed Cemil **Hazreti Fatma**, Sinan Yayınevi, İstanbul 1980
- AKTAŞ, Hasan **Türk Şiiri'nde Din ve Tasavvuf**, Çizgi Kitabevi Yay., Konya 2001
- ALPTEKİN, Ali Berat **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Akçağ Yay., Ankara 2005
- ARPAGUŞ, Hatice Kelpetin " Kelime-i Tevhid "D.İ.A, C.25
- ARTUN, Erman **Aşıklık Geleneği ve Aşık Edebiyatı**, Kitabevi Yay., İstanbul 2005
- ATALAN, Mehmet **Türk Kültüründe Muhammed Hanefi Cenknâmeleri**, TBBD Yay., İstanbul 2011
- AYDEMİR, Abdullah **İslâmi Kaynaklara Göre Peygamberler**, TDV Yay., Ankara 1992
- BAŞ, Eyüp (Ed.)**İslâm Tarihi El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2013
- BATUR, Suat **Türk Halk Edebiyatı**, Altın Kitap Yay., İstanbul 1998
- BERKİ, Ali Himmet, Osman Keskiöğlü, **Hatemü'l Enbiya ve Hz. Muhammed ve Hayatı**, D.İ.B.,Yay., Ankara 1991
- BOZKURT, Nebi "Ravza-i Mutahhara" **D.İ.A. C.34**
- CAMPBELL, Joseph **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**, Kabalcı Yay., İstanbul 2013,
- CEYLAN, Ömür **Tasavvufi Şiir Şerhleri**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000

- ÇELİK, Hüseyin Sezgin **Ademden Yusuf'a Peygamberler Tarihi**, Çıra Yay., İstanbul 2007
- ÇETİN, İsmet **Tursun Fakih Hayatı-Edebî Şahsiyeti-Mesnevileri**, İlesam Yay., Ankara 2002
- ÇETİN, İsmet **Türk Edebiyatı'nda Hz. Ali Cenknâmeleri**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1997
- ÇOBANOĞLU, Özkul **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Akçağ Yay., Ankara 2004
- DEVELLİOĞLU, Ferit **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Sözlük**, Aydın Yay., Ankara 2008
- DÛMÎ, Ahmed Abdülcevededî **İslâm'ın Kadın Kahramanları**, (Çev.) Nedim Yılmaz, Hisar Yay., İstanbul 1986
- DURBİLMEZ, Bayram **Kırım Türk Halk Anlatılarında Sayı Simgesi**, Milli Folklor der., 2007
- EL- İSBEHANİ, Ebu Nuaym Ahmed bin Abdillâh b. İshak **Hilyetü'l Evliyâ**, (Çev.) Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekeriya Yıldız, Ocak Yay. İstanbul 2015
- ELÇİN, Şükrü **Halk Edebiyatı Araştırmaları2**, Akçağ Yay., Ankara 1997
- EL-MAĞLUT, Sami b. Abdullah b. Ahmed **Hz. Ali Atlası**, (Çev. Ed. Adnan Demircan), Ocak Yay., İstanbul 2009
- en-NEDVÎ, Ebu'lHasen Ali el-Haseni **Kur'ân Işığında Peygamberlik ve Peygamberler**, (çev.), Ahmet Lütfi Kazancı, İslâmi Neşriyat Yay., Konya 1974
- ERDEM, Özge Kırca **Kırgız Destanlarında Hayvan Motifi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans tezi, 2015
- ERGİN, Muharrem **Dede Korkut Kitabı-1**, T.D.K. Yay., Ankara 2008
- FAYDA, Mustafa "Ömer" **D.İ.A.**, TDV. Yay., Ankara 2007 C.34
- FIĞLALI, Ethem Ruhi "Ali", **DİA**, C.2
- FIĞLALI, Ethem Ruhi "Hasan", **D.İ.A.**, C.15
- GÖLPINARLI, Abdülbaki **Müminlerin Emiri Hz. Ali**, Derin Yay., İstanbul 1993
- GÜNBLUT, Şükrü **Halk Şiiri'nde Kadın**, Berfin Yay., İstanbul 2002

- GÜNEŞ, Asuman **Oğuz Grubu Türk Kahramanlık Destanlarında Kadın**, Kurgan Edebiyat Yay., Ankara 2012
- GÜREL, Ramazan **Din Eğitimi Açısından Kur'ânda Hz. İbrahim**, Çamlıca Yay., İstanbul 2013
- GÜVENÇ, Ahmet Özgür **Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme**, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 41, Erzurum 2009,
- GÜZEL, Abdurrahman Ali Torun, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Akçağ Yay., Ankara 2005
- HAMİDULLAH, Muhammed **İslâm Peygamberi**, (Çev. Mehmet Yazgan), Beyan Yay., İstanbul 2004
- HASAN, Halil İbrahim **Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal-İslam Tarihi**, Kayıhan Yay., İstanbul 1985,
- İPEKTEN, Haluk **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergah Yay., İstanbul 2010
- JOMIER, Jacques **Tevrat, İncil ve Kur'ân**, (Çev.), Sakib Yıldız, Dergah Yay., İstanbul 1980
- KALKAN, Ahmet **Ansiklopedik Kur'ân Kavramları ve Güncel Yansımaları**, Davud Emre Yay., İstanbul 2011, cilt 10
- KAPLAN, Mehmet **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar**, Dergah Yay., İstanbul 2004,
- KARA, Necati **Kur'âna Göre Hz. Musa, Firavun ve Yahudiler**, Seha Neşriyat Yay., İstanbul 1991
- KARTAL, Ahmet **Doğunun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatı'nda Mesnevi**, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul 2014
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir **Türk Edebiyatı Tarihi**, Edebiyat Yay., Ankara 1970
- KÖPRÜLÜ, Fuad **Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar**, D.İ.B. Yay., Ankara 1991
- KURÂN-I KERİM
- KÜLEKÇİ, Numan **11.-20. Yüzyıllar El Yazması Metinler ve Özellikleriyle Mesnevi Edebiyatı Antolojisi**, Aktif Yay., Erzurum 1999, C. 2

- LEVENT, Âgah Sırrı **Divân Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar**, Enderun Yay., İstanbul 1984
- MATTEİ, Jean Louis **Hız. Ali Cenknâmeri**, Kitabevi Yay., İstanbul 2004
- MEVDUDÎ, SeyyidEbulAlâ**Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hız. Peygamber'in Hayatı**, (çev.), AhmedAsrar, Pınar Yay., İstanbul 1992
- MUTLU, Belkıs **Efsanelerin İzinde**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yay., İstanbul 1968
- OCAK, Ahmet Yaşar **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler Metodolojik Bir Yaklaşım**, TTK Yay., Ankara 1997
- OCAK, Ahmet Yaşar **Türk Folklorunda Kesik Baş: Tarih-Folklor İlişkisinden bir Kesit**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1989
- OĞUZ (ed.), M. Öcal **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay., Ankara 2004
- ONAY, Ahmet Talay **Eski Türk Edebiyatı'nda Mazmunlar**, T.D.V. Yay., Ankara 1993
- ÖZ, Mustafa Muhammed b. Hanefiyye, **D.İ.A. C.30**
- PAŞA, Ahmed Cevdet **Hatemü'l Enbiya Hız. Muhammed**, (hızr.), Mustafa Kasadar, Akay Yay., İstanbul 2009
- PEKOLCAY, Necla **İslâmi Türk Edebiyatı'nda Şekil ve Nev'ilere Giriş**, Kitabevi Yay., İstanbul 2000
- SA'D, İbn-i **Kitâbü'tTabakati'l Kebir**,(Çev. Adnan Demircan), Siyer Yay., İstanbul 2014
- SAKAOĞLU, Saim **Masal Araştırmaları**, Akçağ Yay., Ankara 1999
- SARKAVİ, Cemallemeddin**Yahya mı Yuhanna mı?**, Ocak Yay.,İstanbul 2009
- SCHİMMELE, Annemarie **Sayıların Gizemi**, Kabalcı Yay., İstanbul 2000, s. 265
- SOLMAZ, N.Mehmed, İsmail Lütfü Çakan, **Kur'ân-ı Kerime Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi**, Ensar Neşriyat Yay., Ankara 1948, C.1
- ŞATT, Aişe Abdurrahman Bintü's **Resulullah'ın Kızları ve Torunları**, (Çev.), İsmail Kaya, Uysal Kitapevi Yay., Konya 1987
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla **xvi. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerde Edebî Tasvirler**, Kitabevi Yay., İstanbul 2002

ŞİBLÎ, İmam **Peygamberimizin, Risaleti ve Şahsiyeti**, (Çev.), Ahmet Karataş, Timaş Yay., İstanbul 2004

UYAR, Gülgün **Ehl-i Beyt İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evladı**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul 2008

YAZIR, Elmalılı Hamdi **Hak Dini Kuran Dili**, Huzur Kitapevi Yay., İstanbul 2008

YENİBAŞ, Hasan **Peygamberler Tarihi**, Işık Yay., İstanbul 2011

YILDIZ, Şerife Nilgün **Türk Halk Anlatılarında Hayvan Motifleri**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2011

www.TDK.gov.tr. Erişim Tarihi (13.03.2016)

https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=150207#(Erişim Tarihi 22.10.2015)

SÖZLÜK

-A-

āğın: (far.) Dolu, doldurulmuş.

akdār: (ar.) Kudretler, değerler.

akd: (ar.) söz, sözleşme.

Āliyyü'İMürteza: (ar.) Hz. Ali'nin "kendisinden razı olunmuş" anlamına gelen ünvanı.

aliğ: (ar.) Aleni.

ağah: (tür.) Korku, şaşma, ünlem bildiren söz.

ār: (ar.) 1.Utanma, hayâ, edep.2. Asker.

āreste: (far.) Süslenmiş, bezenmiş.

arş u ferş: (ar.) Gök ve yer

artuk: (tür.) Fazla.

aşj: (ar.) Başkaldıran, dikbaşı

atlas: (ar.) Üstü ipek altı pamuk kumaş.

āvāz: (far.) Ses, seda.

ayan: (ar.) Bir şehrin ileri gelenleri.

a‘za: (ar.) Üye.

āzād: (far.) Serbest olma, özgür.

-B-

bātl: (ar.) Boş, beyhude, yalan, çürük.

bad-ı nime: (far.) Hafif rüzgar.

bahşiş: (far.) Bağış olarak verilen para.

bed-fial: (far.) Yaptığı işler kötü olan.

beka: (ar.) Sonsuzluğa ulaşma.

bend: (far.) İp, bağ.

bende: (far.) 1. Köle, 2. Göğüslük.

berāt: (ar.) Rütbe ve imtiyaz verildiğini bildiren ferman.

berk: (ar.) Şimşek.

bermeg: (tür.) Vermek.

berü: (tür.) İleri.

bes: (far.) Yeter, yetişir.

beşāret kılmak: (ar.) Müjdelemek, muştulamak.

beyān: (ar.) söyleme, bildirme.

buyruk: (ar./tür.) emir, ferman

bünyād: (far.) Asıl, esas.

-C/Ç

çak: (far.) Yırtmak, parçalamak.

cam: (far.) Kadeh, bardak

cebetligiylan: (far.) Hazar denizinin güney batısında yer alan bir dağ ismi.

cehd: (ar.) Çalışma, çabalama.

celse: (ar.) Oturmak.

cemāl-i tal‘atı: (ar.) Nur yüzlü

cem‘: (ar.) Toplamak.

ceri/çeri: (tür.) Ordu, asker

cerih: (ar.) Yaralanmış, yaralı.

cevher: (ar.) Elmas, değerli taş.

cevr: (ar.) Cefa, eziyet.

çez: (tür.) Çabuk.

cıgırışmak: (tür.) Ağlamak, inlemek, yalvarmak.

cihād: (ar.) Din uğruna düşmanla savaşmak.

-D-

dād: (far.) Doğruluk, adalet.

dakındı: (tür.) Taktı.

depmek: (tür.) Ayaklarıyla itelemek, sıçramak, sürmek.

derenmek: (tür.) Titremek.

derneş: (tür.) derli bir şekilde toplanmak.

desti: (far.) Elinden tutma, yardım.

destur: (far.) İzin, müsaade.

dem be dem:(far.) Daima

dögşür: (tür.) Dövüşe hazırlamak, dövüştürmek.

Dibā: (far.) Altın ve gümüş işlemeli kumaş.

dirmek: (tür.) Toplamak, derlemek.

düldül: (ar.) Hz. Ali'nin bineği.

dür: (far.) Uzak.

-E-

ebyāz: (ar.) Beyaz.

emir-ülmü‘minin: (ar.) Müslimanların emiri.

erbah: (ar.) Fayda.

erlik: (tür.) Erkeklik, yiğitlik.

etmek: (tür.) Ekmek.

eydür: (tür.) Söylemek.

-F-

fariğ: (ar.) Rahat.

faş: (far.) Açığa vurmak.

fenā: (ar.) Maddi varlıktan sıyrılıp hakka ulaşma.

feriştah: (far.) Melek, iyi, güzel huylu insan, peri gibi olan.

füsül: (ar.) Elçi.

fütûh: (ar.) Ferahlama, zafer, galibiyet.

-G-

ğazāl: (ar.) Geyik, ceylan, ahu.

ğazavāt: (ar.) Din uğruna savaş.Hikâye.

ğani: (ar.) Zengin, varlıklı

gark: (ar.) boğulmak.

garaz: (ar.) Kin beslemek, düşmanlık.

gayret kuşağı: (tür.) Bekaret kuşağı.

gazab: (ar.) Kızgınlık, hiddet, öfke.

genc: (far.) Hazine.

ger: (far.) Eğer.

gevher: (far.) Elmas, cevher

ġna: (ar.) Bolluk, zenginlik

girār: (ar.) Büyük kıl çuval.

giriftar: (far.) Yakalanmış, esir tutulmuş.

ġülistan: (far.) Gül bahçesi.

ġümān: (far.) Zan, sanma, sezme, şüphelenme.

ġürz: (far.) Büyük demirden yapılan topuz.

-H-

hācib: (ar.) Kapıcı, perdecı (evvelce vezir, amirler için kullanılır.)

hācāt: (ar.) İstek, ihtiyaç.

hacil: (ar.) Utanmış, utancından yüzü kızarmış.

hafā': (ar.) Gizli olma, gizlilik.

hamus: (ing.) Çengel, kanca

halāl: (ar.) Eş, dostluk.

hālhal: (ar.) Arap kadınların süs olarak ayak bileklerine taktıkları bilezik.

hakk-calab:(ar.) Allah,tanrı

hak: (far.) Toprak.

hank: (ar.) Boğazını sıkıp boğma.

harac: (ar.) Müslüman olmayan halktan alınan vergi.

has: (ar.) ot, çalı, çırpı

hateme: (ar.) "Allah sona erdirsin" manasında kullanılan bir dilek.

hazer: (ar.) Korkmak.

helāk: (ar.) Mahvolma, ölme

hel-etā: (ar.) Dehr suresi. (Kur'ân'ın 76'ncı suresi olup 31 ayettir.)

hilāf: (ar.) Karşı, zıt.

hısım: (ar.) Akraba

hışım: (far.) Öfke, kızgınlık

hıyāl-ı ayb: (ar.) Ayıplı taraf.

hızır: (ar.) İçenlere ölmezlik veren âb-ı hayât'ı içmiş bulunan vekul sıkıldığı zaman imdadına yetişmekle meşhur olan peygamber.

hicr: (ar.) Ayrılık.

hil'at: (ar.) Süslü elbise, kaftan.

hor: (far.) Bayağı, adi.

hubb-ı ıyal: (ar.) Güzel çocuk

hulk: (ar.) Ahlak, güzel huy

hûn: (far.) Kan.

hüsn: (ar.) Güzellik

-İ/İ-

İblis: (ar.) Şeytan.

içim: (tür.) Bir yudumda içilecek olan.

ilci: (tür.) Elçi.

ihta: (ar.) Hataya düşme,yanılma

ih̄tiyār etmek: (ar.) İki seçenektan birini seçmek.

imdi:(tür.) Şimdi

incik: (tür.) Baldır, kalça.

intizār: (ar.) Birinin gelmesini, bir şeyin olmasını bekleme.

iriş: (tür.) Yetişmek.

issi: (tür.) Yakıcı, sıcak.

i'tikat: (ar.) İnanma, inanç.

ictihad: (ar.) İslâmalimlerinin verdiği hüküm.

iv: (tür.) Yol ya da tarla kenarlarında oluşan doğal setler.

-K-

kadem: (ar.) adım, ayak

kahr: (ar.) Mahvetme, zorlama.

kakımak: (tür.) Sinirlenmek.

kaltaban: (far.) Pezevenk, namussuz.

kamu: (tür.) Bir ülkedeki halkın bütünü, halk,

kanda: () Nerede, nereye, hani.

kanık: (tür) Acıkmak.

karaveş: (tür.) Cariye.

karındaş: (tür.) kardeş.

katarlamak: (tür.) Kovalamak.

katı: (ar.) Tereddüde mahal bırakmayan, kesin.

kavl-i muhkem: (ar.) Hüküm edilmiş söz.

kayu: (tür.) Endişe.

kemend: (far.) Herhangi bir şeyi tutup çekmek üzere atılan yuvarlak, ucu ilmekli ip.

keşānberkeşān: (far.) Çeke çeke, sürükleye sürükleye götürmek.

kevneyn:(ar.) Cisim, cismani.

kıdem: (ar.) Kadim olma.

kırmak: (tür.) Kesmek.

kocmak: (tür.) Kocaklamak.

ķor: (tür.) 1.Ateş, yanıp kızarmış odun.2 Büyük acı, üzüntü

koru: (tür.) Çevrili arazi, bahçe

kuman: (tür.) İftira, kara atma.

kurun: (ar.) Devir, zaman.

kürsi: (ar.) Oturulacak yer, taht.

-L-

lā: (ar.) Olumsuzluk, menfi.

lahze: (ar.) Göz ucu ile bakma.

la'l: (ar.) Kırmızı.

leşker: (far.) Asker.

-M-

ma'den-i cu'd-i vākār: (ar.) Dağların efendisi.

magrib: (ar.) Batı tarafında olan memleketler.

mahbub: (ar.) Sevgili, güzel.

mançınık: (ar.) Savaşlarda büyük taşları atmak için kullanılan sapan.

maraz: (ar.) Dert, bela.

mecnûn: (ar.) Deli.

mesnûn: (ar.) sünnet olan şey sünnet sayılan iş.

melamet: (ar.) Ayıplama, kınama.

mel'ûn: (ar.) Lanetlenmiş, kovulmuş, herkesin nefret ettiği kişi.

mesmes: (tür.) Nehir ve derelerden esen hafif yel.

mest: (far.) Sarhoş.

misl: (ar.) Benzer.

mukabil: (ar.) Karşı karşıya gelmek.

müddet-i haml: (ar.) Gebelik zamanı.

murad: (ar.) İstek, dilek.

mürüvvet: (ar.) Yiğit, mert.

müstem'î: (ar.) Dinleyen, dinleyici

mutaf: (far.) 1.farkına varmak 2. kıldan eşya yapan kimse.

muti': (ar.) Söz dinleme, itaat etme.

-N-

nagehân: (far.) Ansızın, birdenbire.

na're: (ar.) Yüksek sesle bağırma.

nebât: (ar.) Bitki.

neçid: (ar.) Yürekli, kahraman.

nef': (ar.) Menfaat, fayda.

nekkâre: (osm.) Kudüm, yarım daire şeklinde iki davuldan oluşan vurmali bir çalgı.

nev-civan: (far.) Genç delikanlı.

nigâh: (far.) Bakış, bakma, güzel, sevgili.

nihâd: (far.) Ahlak, huy.

nısf: (ar.) Yarı.

nış: (far.) İğne, diken.

nübüvvet: (ar.) Nebilik, peygamberlik, Tanrı haberciliği.

-O/Ö

ödisit: (tür.) Ödü korkmak.

ögüş: (tür.) Çokça, çok.

okun: (tür.) Çağırarak, çağrı.

on aşar:(tür./ar.) On yaş

-P-

pāre: (far.) Parça, bölüm

-R-

ravza: (ar.) Hz. Peygamber'in kabri

resen: (ar.) Kendi başına.

revān: (far.) Yürüyen, giden.

rüstem: (far.) İran şairi Firdevsi'ninŞehname'sinde adı geçen savaşçı.

-S-

śalavāt: (ar.) Namazlar, Hz. Muhammed'e ve O'nun soyundan gelenlere okunan
dua.

safa: (ar.) Saflık, gönlün şen olması.

safī: (ar.) Temiz, halis.

saħa: (ar.) Meydan, alan.

sahra: (ar.) öl.

samur: (ar.) İnce tüyleri olan, postu için avlanan küçük hayvan.

saz-ı silah: (far.) 1.silah,ateşli alet. 2. silah düzenlemek,hazırlamak.

selasin: (ar.) Otuz

ser-tac: (far.) Baş tacı olan, çok sevilen.

server: (far.) Baş, reis.

sıl: (tür.) Gübre.

sündüs: (ar.) Parlak renkli, altın veya gümüş işlemeli ipek kumaş.

süvar: (far.) Ata binmiş

sulb: (ar.) Züriyet.

sulh: (ar.) Barış.

suleh: (ar.) Salih, iyi, yarar.

sayd: (ar.) Av, avlanma.

-Ş-

sakı: (ar.) Kadeh, içki sunan.

şakir: (ar.) Şükreden.

şaz/d:(far.) Sevinçli.

şahâdet: (ar.) Şahitlik etme, bir şeyin doğruluğuna inanma, delalet, “eşhedü en lâ ilâhe illallah...” sözünü tekrarlama.

şāhi: (ar.) Cömert, şahla ilgili şey.

şerh: (ar.) Açıklama.

şem‘: (ar.) Mum.

şıymak: (tür.) 1K.esmek, 2.büyük orak

şikār: (far.) Av, avlama.

-T-

ta‘ām: (ar.) Yemek, aş.

tabu: (tür.) Mana ile yüklü oldukları kabul edilen insanların, nesnelere yasaklarla çevrilmesi ve korunması.

ta‘ccüb: (ar.) Şaşakalma, şaşırma.

tak olmak: (tür.) sınıra dayanmak.

tal‘a-yıbedr-i münir (ar.): Doğan parlak ay, dolunay.

ta‘mu: (tür.) Cehennem.

tamur: (tür.) Damar, kan.

tan: (tür.) Güneş doğmadan önceki alacakaranlık, fecr.

tenig: (tür.) Direnme, kararlı olma.

ton: (tür.) Elbise, kılık, kıyafet.

tıg: (far.) Kılıç.

tıfl: (ar.) Çocuk.

tımār: (far.) 1.Beslemek 2. Askerlere ayrılan arazi.

tarlıgında: (tür.) Yokluğunda.

tavar: (tür.) Koyun, koyun sürüsü.

turfe: (ar.) Görülmemiş, tuhaf, yeni

taşra:(tür.) Halkın yaşadığı yer.

turuben: (tür.) Durup, durmak.

tuş: (tür.) 1.Hedef 2.yoldaş.

-U/Ü-

us: (tür.) 1.Akıl 2. yarar

uş: (tür.) Şimdi.

-V-

virgil: (tür) Ver, emir ikinci tekil şahıs eki.

-Y-

yabana at: (far.) Bir kenara atmak

yaba: (tür.) Saman işlerinde kullanılan çatal şeklinde tarım aleti.

yagı: (tür.) Düşman.

yarak: (tür.) Gerekli araçlar, hazırlık.

yavlak: (tür.) Çok, çok fazla

yavuk: (tür.) sevgili

yazı: (tür.) Düzlük, ova.

yimeni: (tür.) Yumuşak bir kumaş türü.

-Z-

za'firan: (ar.) safran.

zahm: (far.) Yara.

zeberced: (ar.) Zümrütten daha açık ve yeşil olan taş

zebûn: (far.) Zayıf, güçsüz

zerin: (far.) Altından yapılmış, altın sarısı.

zinhar: (far.) Asla

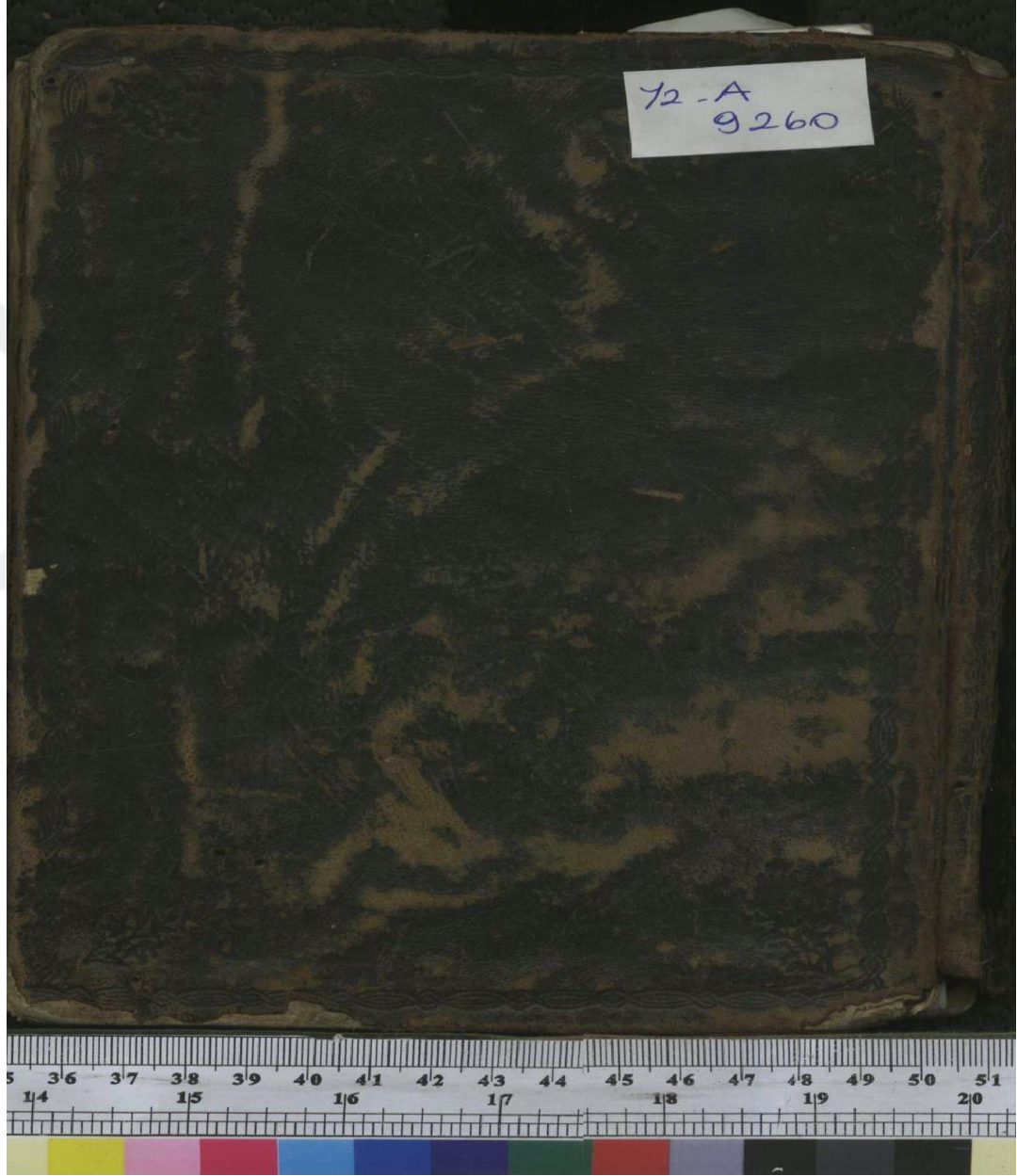
ziyan: (far.) Zarar.

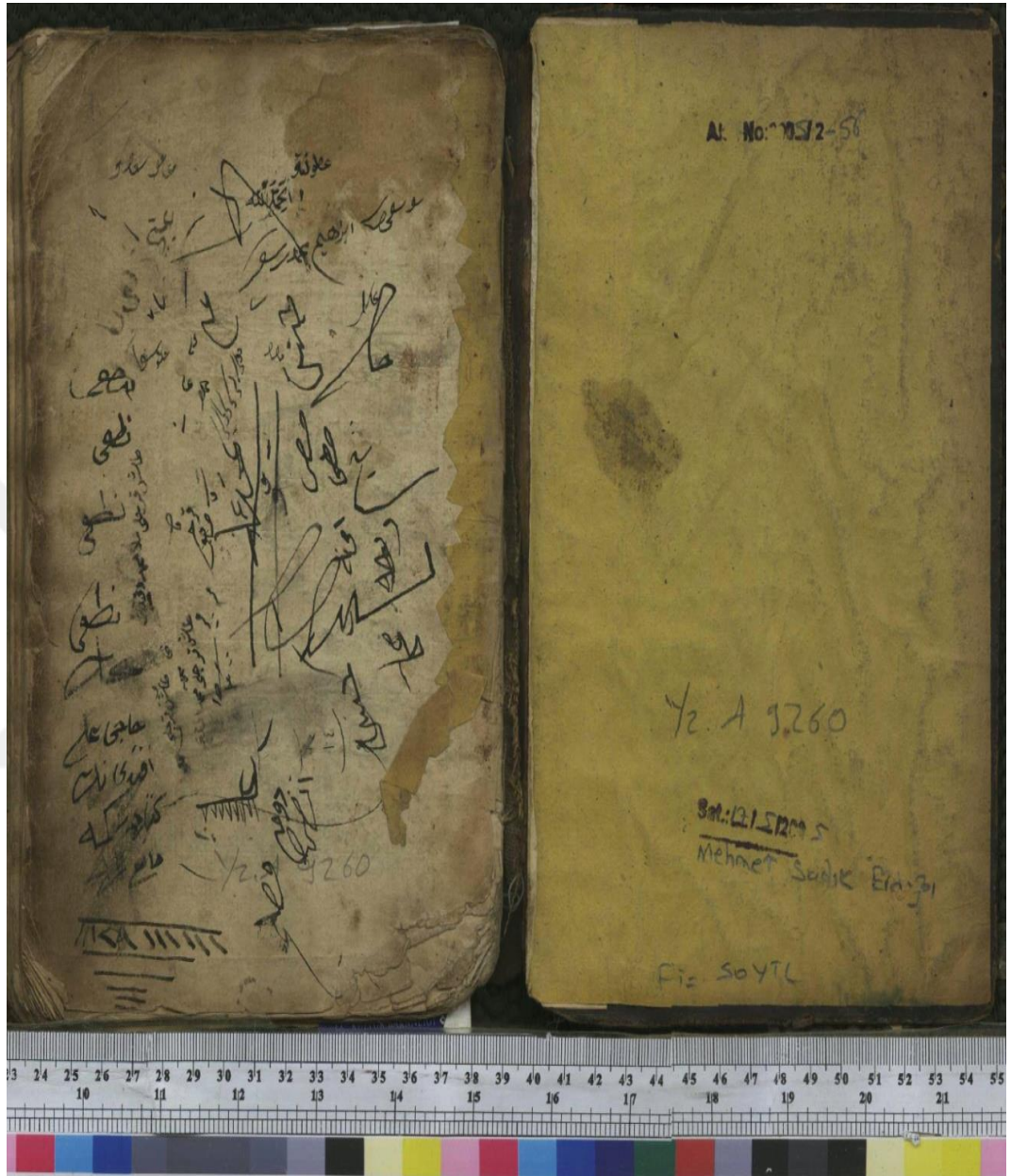
zu-çehran: (far.) Kendi yüzüne

zülfigâr: (ar.) Hz. Ali'nin ucu çatal kılıcı.

EKLER

EK 1: BELGELER

At. No: 121-58

42. A 9260

S.M. 121.5205
Mehmet Sadık Elmazlı

Fis 50YL

